EESTI MUUSEUMIÜHINGU AJAKIRI – NR 2 (38) 2015

MUUSEUM

Taaskasutus

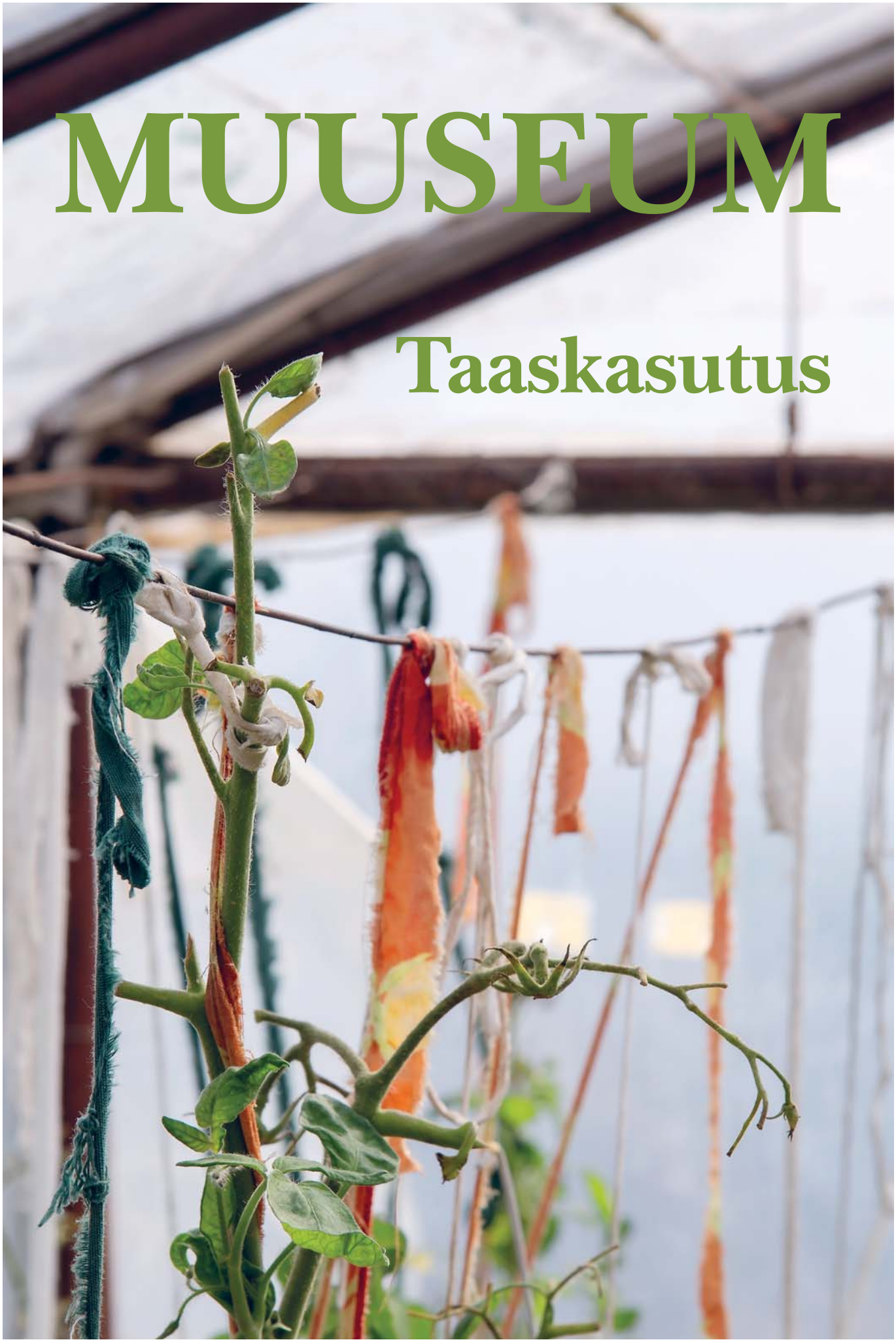

MUUSEUM
Eesti Muuseumiühingu ajakiri
NR 2 (38) 2015

PEATOIMETAJA
Piret Õunapuu
piret.ounapuu@erm.ee

TOIMETAJA
Ivi Tammaru
ivi.tammaru@erm.ee

TOIMETUSE KOLLEEGIUM
Piret Õunapuu, Kerttu Männiste,
Marge Rennit, Aivar Põldvee

RESÜMEEDE TÕLGE
Kadri Metsma

KÜLJENDUS
Ivi Tammaru

KUJUNDUSMAKETT
Kristjan Mändmaa, Indrek Sirkel

TRÜKIKODA
Ecoprint

Trükitud FSC sertifikaadiga paberile looduslike õlide ja vaikude baasil valmistatud värvidega. © Ecoprint

Ajakirja väljaandmist toetavad
Eesti Kultuurkapital ja
Eesti Rahva Muuseum.

ISSN 1406-3484

FSC
www.fsc.org
MIX
Paber vastutus-tundlikest allikatest
FSC® C092678

KESKKONNAMÄRGISTUS
441 799
Trükitoode

ESIKAANE
FOTO: Nele Tammeaid

TAGAKAANEL:
Kiuproovide võtmine tekstiili värvainete identifitseerimiseks
FOTO: Anu Ansu

PEATOIMETAJALT

Piret Õunapuu

Tänapäeva maailmas on järjest suurenev probleem mitmesugune prügi, jäätmed ja praht, mida inimkond jõudsalt produtseerib. Üheks võimaluseks sellest murest kasvõi osaliselt vabaneda on taaskasutus. Sellega tegelevad erinevad organisatsioonid üle maailma ja nüüd ka muuseumid. Kultuuriasutustena on neil võimalus mitte ainult leida lahendusi prügile, vaid teha seda kunstipärases ja originaalses vormis. Haridusasutustena saavad muuseumid huvitavate ja atraktiivsete pedagoogiliste programmidega selgitada probleemi ning õpetada leidma lahendusi taaskasutuse kaudu.

Teema aktuaalsus maailmas innustas 2015. aastal võtma Narva muuseumide festivali konverentsi teemaks taaskasutuse ja sellele on pühendatud ka ajakirja käesolev number.

Avaartikkel pärineb Narva konverentsi külalisesinejalt Susan Mossmanilt Londoni Teadusmuuseumist. „Prügikogumise“ projekti raames sorteeriti ja dokumenteeriti kolmekümne päeva jooksul kogu Teadusmuuseumi prügi. Samas peame uhkusega nentima, et eestlased olid need, kes alustasid prügikorjamisprojektiga juba aastaid tagasi ja on „Teeme ära!“ talgutega olnud eeskujuks suurele osale maakerast.

Kultuuripärandi uuskasutusest Rahvusarhiivi vaatenurgast kirjutab Liisi Taimre, leides nii uue dimensiooni ja mõtte vanadele asjadele. Käsitledes kultuuripärandit uue nurga alt, leiti Rahvusarhiivis ka innustunud vabatahtlikke.

Luubi alla on seekord võetud teemad, mis esmapilgul ei tundugi muuseumiga seonduvat, nagu eutanaasia ja taaraautomaadid. Samuti on vaatluse all uuenenud Särevi teatrituba ja töö lastega Eesti Kunstimuuseumis.

Ikka on tavaks olnud, et kui keegi käib kusagil kaugemal, siis jagab ta oma muljeid kolleegidega. Dagmar Ingi ja Inge Laurik-Teder kirjutavad konverentsist Dubrovnikus. Mis aga toimub näitustega Narva muuseumide festivalil, sellest kirjutan kurvalt mina.

Näituste rubriigis saab aga lugeda kahest väga toreda ideega väljapanekust. Nii kirjutab Marge Rennit Tartu Linnamuuseumi ajalooliste fotode välinäitusest Tartu Kaarsillal ja väljapanekust „Kadunud Ülejõe“. Loodust ja muusikat omavahel siduvat näitust, kus on samuti kasutusel taaskasutatavad materjalid, tutvustavad Eva-Liisa Orula Tartu Ülikooli Loodusmuuseumist ja kunstnik Tiia Mets. Näitus hingas ja helises nii Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis kui Tartu Loodusmajas.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseumi juhataja Aimi Hollo meenutused on kirja pannud Reet Roop.

Tubli ja vapper Saaremaa muuseum sai aga 150 aastat vanaks. Ta elagu! Tagasivaade neile aastatele on Olavi Pestilt. Samuti tutvustab ta leiunurgas üht toredat masinat, mis oli omal ajal väga tähtis taaskasutamise abiline.

Mäluaugust tuleb tänu Ründo Mültsile välja Eesti Vabariik Vaalis 1905. aastal.

Lahkunud on üks läbi aegade legendaarsemaid muuseumitöötajaid ja kunstiteadlasi, kauaaegne Eesti Kunstimuuseumi direktor Inge Teder.

PÄEVATEEMA

PRÜGIKOGUMINE LONDONI TEADUSMUUSEUMIS LK 5
— SUSAN MOSSMAN —

KULTUURIPÄRANDI UUSKASUTUS – RAHVUSARHIIVI KOGEMUSED LK 11
— LIISI TAIMRE —

LUUBI ALL

TAARAAUTOMAADI JUURES TEHTUD ANNETUSED KINGIVAD KULTUURIELAMUSI LK 14
— KERTTU-LIINA URKE —

„AITAN LAPSI“ EESTI KUNSTIMUUSEUMIS LK 15
— LIIS SUURESSAAR —

TEADUSKOHVIK EUTANAASIAST LK 16
— MAARJA VAINO —

UUENENUD SÄREVI TEATRITUBA PAOTAB UKSE TEATRI VÕLUMAAILMA LK 18
— ANNELY VOITKA —
— KIRSTEN SIMMO —

MÕÕDUPUU

„THE BEST IN HERITAGE“
Mõtteid konverentsilt LK 21
— DAGMAR INGI —
— INGE LAURIK-TEDER —

NÄITUSED NARVA FESTIVALIL LK 25
— PIRET ÕUNAPUU —

NÄITUSED

ÜLE JÕE JA MUUSEUMIST VÄLJA! LK 28
— MARGE RENNIT —

HINGAB JA HELISEB
Kuidas teha näitust loodusest ja muusikast? LK 31
— TIIA METS —
— EVA-LIISA ORULA —

IKKAGI INIMENE

TAGASIVAATAVALT LÄBITUD AASTARINGIDELE
Meenutab Dr. Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseumi juhataja Aimi Hollo LK 35
— REET ROOP —

AJA LUGU

SAAREMAA MUUSEUM AEGADE PÖÖRISES 1865–2015 LK 41
— OLAVI PESTI —

MÄLU AUK

EESTI VABARIIK VAALIS 1905. AASTAL
Ühe mäluaugu täitmise lugu LK 48
— RÜNDO MÜLTS —

LEIUNURK

TAASKASUTUSEST ENNE JA NÜÜD LK 51
— OLAVI PESTI —

IN MEMORIAM

INGE TEDER LK 52

Eesti Rahva Muuseumi näituse „Ostupalavik: tarbimiskultuur Eestis 1990.–2000. aastatel“ raames kogutud kasutatud pakendid

FOTO: Anu Ansu

PRÜGIKOGUMINE LONDONI TEADUSMUUSEUMIS

— SUSAN MOSSMAN —
LONDONI TEADUSMUUSEUM

Londonis asuval Teadusmuuseumil on pikk ajalugu, mille lähtekohaks sai 1851. aastal Hyde Parkis toimunud maailmanäitus. See näitus oli niivõrd edukas, et prints Albert tegi ettepaneku kasutada saadud rahalist tulu finantseerimaks mitmeid lähedalasuvaid haridusasutusi. Üks neist oli Lõuna-Kensingtoni Muuseum, mis avati 1857. aastal. 1909. aastal jagunes Lõuna-Kensingtoni Muuseum Teadusmuuseumiks, mis tegeleb teaduse, tehnoloogia ja meditsiiniga, ning Victoria ja Alberti Muuseumiks, mis spetsialiseerub kunsti ja disainiga seotud teemadele.

Teadusmuuseum on olnud eestvedajaks viieaastasele kliimamuutuse programmile, mis sai alguse 2010. aastal Atmosfäärigalerii avamisega. Sellele järgnes tervet muuseumi hõlmav 20-osaline seeria kliimamuutumisest, millele lisandus kolme aasta pikkune hariduslik teavitusprogramm. Näitus „Prügikogumine“ oli kliimamuutuse programmi viimane suurem etapp.

Teadusmuuseum on läbi ajaloo tenud koostööd mitmete kunstnikega, kes on aidanud avada teaduse, tehnoloogia ja meditsiini mõistet. „Prügikogumise“ näitus on taolise koostöö hiljutisem näide. See uuenduslik kunstiinstallatsioon, mille autoriks on Briti kunstnik Joshua Sofaer, pandi Teadusmuuseumis välja 2014. aasta suvel. Projekt toimus kahes etapis. Esimeses etapis sorteerisid ja dokumenteerisid projekti meeskond, vabatahtlikud ja muuseumikülastajad 30 päeva jooksul kogu Teadusmuuseumi prügi. Teises etapis toodi võrdväärne hulk prügist transformeeritud materjali tagasi muuseumisse ning seda eksponeeriti esemete kõrval, mis olid prügi hulgast leitud ja säilitatud.

Projekt üllatas sellega, kui palju inimlikke lugusid prügi seest esile kerkis. Meie külastajad mängisid peaaegu „prügiteadlaste“ rolli, kui nad vaagisid põhjuseid, miks lõpetasid prügikastis teatud esemed, näiteks söömata jogurtid,

Susan Mossman

Joshua Sofaer ja vabatahtlikud sorteerimas muuseumi prügi „Prügikogumise“ esimeses etapis

FOTO: Teadusmuuseum

kandmiskõlbulike riiete komplektid, rasedustest ja isegi armastuskirjad. Kuigi kunstniku eesmärk ei olnud edastada ühtegi kindlat jätkusuutliku käitumisega seostuvat sõnumit, innustas projekt pidama osalejaid ja külastajaid põnevaid vestlusi, milles peegeldusid nende endi käitumismustrid ja hoiakud.

Kunstipärane ja loominguline lähenemine võib pakkuda täiesti uut vaatenurka teemadele, mis esimesel silmapilgul tunduvad vastumeelsed ja ebahuvitavad.

Projekti tegevusse kaasati meeskonnad üle terve muuseumi. Pikemas perspektiivis on see viinud Teadusmuuseumi enda jäätmekäitluse muutmise ja täiustamiseni.

Kui viskame minema asju, näiteks toitu või vanu riideid, kirju või katkiseid pastapliiatseid, siis me lakkame nende peale mõtlemast. Me viskame asju ära, sest soovime neid unustada või meil ei ole neid enam vaja. Kuid see ei tähenda, et need lakkaksid olemast. Meie kaasaegsest eluviisist tekkinud tohutu jäätmehulgaga tegelemine on üks suuremaid keskkonna- ja majandusprobleeme.

See sõnum on oluline, kuid kaasata publikut sellisesse teemasse, mis võib tunduda ebameeldiva, igava ja mõnikord lehkavana, võib olla paras väljakutse. Kunstipärane ja loominguline lähenemine võib pakkuda täiesti uut vaatenurka teemadele, mis esimesel silmapilgul tunduvad vastumeelsed ja ebahuvitavad.

Projekti ettevalmistusstaadiumis tuli meeskonnal mõelda riskidele, mis sellise näituse väljapanemisega võiksid seotud olla. Joshua Sofaer kommenteeris: „Tõele au andes sooviksin ma praegu asjaga lihtsalt lõpule jõuda nii, et mitte midagi ei lähe valesti. Ma ootan väga, et saan kõigele tagasi vaadata teadmisega, et keegi ei ole alla jäänud ühelegi ohule sellest pikast nimekirjast, mida me pidime kaaluma suure riskianalüüsi käigus.“[1]

Mida siis Joshua meeskond ja pahaaimamatud külastajad leidsid, kui nad suvekuumaga Teadusmuuseumis 30 päeva jagu prügi sorteerisid?

1. ETAPP: KOGUMINE JA DOKUMENTEERIMINE

Neli assistenti, 30 Teadusmuuseumi vabatahtlikku ja üle 400 külastaja laotasid laiali ja dokumenteerisid esimese 30 päeva jooksul kogu prügi, mille olid tekitanud Teadusmuuseumi 281 647 külastajat, üle 500 töötaja, viis kohvikut, kaks ehitusplatsi, kolm poodi, kaks teadusööd ja üks hilisõhtune muuseumiüritus ning mitme laokapi tühjendamine. Päevas sorteeriti umbes 250 kotti prügi.

1 http://blog.sciencemuseum.org.uk/insight/tag/the-rubbish-collection/ (vaadatud 12.9.2014).

Vabatahtlikud sorteerimas muuseumi toidujäätmeid „Prügikogumise“ esimeses etapis

FOTO: Teadusmuuseum

Meeskond oli prognoosinud, et prügi tekib umbes 28 tonni, kuid tegelik number, mis jõudis meieni Teadusmuuseumi peamise jäätmeveofirma Grundoni vahendusel, oli peaaegu 33 tonni.

2. ETAPP: TRANSFORMEERIMINE JA MUUSEUMISSE NAASMINE

Näituse teise faasi jaoks toodi galeriisse tagasi üle 18 tonni materjali, sealhulgas 7,4 tonni paberit ja kartongirulle, 2,4 tonni koldetuhka, 2,3 tonni klaasiliiva, 1,4 tonni puitu, 1 tonn väetist, 698 kilo terast, 650 liitrit veetustatud reoveesetet, 291 õhusaaste kontrollseadme jääkidest tehtud õõnesplokki ning peaaegu tonni jagu erinevaid ümbertöödeldud plastikuid.

Prügi hulgast alles jäetud esemete seas on kolm külmikut, nõudepesumasin, kolm veekeedukannu, kolm ratastooli, magamiskott, minisnuukri laud, 16 ja pool paari kingi, kaks peene triibuga ülikonda ja lipsu, rinnahoidja, negatiivne rasedustest, armastuskiri, 40 naelsterlingit ja 16 penni ning lisaks imekspandav hulk ühekordselt kasutatavaid söögiriistu, kasutamiskõlblikke kirjatarbeid ja äravisatud ravimeid.

Kunstnik Joshua Sofaer kommenteeris meie külastajate reaktsiooni vastumeelsemate esemete suhtes: „Mulle meeldib vaadata Teadusmuuseumi külastajate nägusid, kui nad taipavad, et nad vaatavad seda, mida oleme kollektiivselt püüdnud unustada. On üllatust ja on äratundmist. Reaktsioonid on olnud ehk tugevaimad, kui nad on vastamisi seatud reoveega.“[2]

Reovesi pandi näitusele välja reoveesette kujul, mis on reoveekäitlusprotsessi võtmeelement. Reoveesete on energiarikas kõrvalprodukt, mida saab hõlpsasti kasutada anaeroobse lagunemise protsessis, et toota taastuvenergiat, mis aitab energiaga varustada käitlemiskohti. Töödeldud sete läheb seejärel taaskasutusse põllumajanduses.

Prügi paljastas ebahuvitavaid fakte alates muuseumikülastajatest koolilaste lemmikkrõpsufirmast kuni muuseumispetsiifilisemate asjaoludeni, näiteks millised uued galeriid olid parasjagu arendamisel ning missugused sündmused olid muuseumis aset leidnud. Prügi maht viitas muuseumi külastatavusele sellel päeval. Leidus ka väga isiklikke lugusid, näiteks partneri poolt kellegi lõunakarpi poetatud kirjakesi, üllatav hulk ravimeid ning väljasõidul tehtud lastejoonistusi. Ühes väga otsekoheses armastuskirjas teatab teismeline kirjutaja, et ta ei vääri oma ihalusobjekti tähelepanu ning too peaks välja minema kellegi teisega.

PROJEKTI LÕPP

Mis sai „Prügikogumise“ projekti käigus väljapandud prügist? Sellised materjalid nagu paberirullid, plastikust graanulid, metallid ja väetis tagastati firmadele, kellelt need olid laenatud. Need materjalid jätkasid oma ümbertöötlemise teekonda, et saada uueks tooteks. Elektritarbed saadeti spetsiaalsetesse ümbertöötlusfirmadesse, et esemetelt saaks eraldatud taaskasutatavad osad ning ümber saaks töödeldud kõik, mida annab päästa. Suurem osa prügikottidest kogutud esemeid oleks algselt viidud tuhastamisele,

2 *Ibid.*

kui neid ei oleks näitusele välja valitud. Need esemed töödeldi võimalusel ümber, kuigi mõni neist läks siiski tuhastamisele. Ravimid viidi ohutuks kõrvaldamiseks apteeki, kasutamiskõlblikud kirjatarbed tagastati kontoritesse ning 16 ja pool paari kingi, kaks ülikonda ja ülejäänud riideesemed viidi heategevusmüüki.

Me viskame asju ära, sest soovime neid unustada või meil ei ole neid enam vaja. Kuid see ei tähenda, et need lakkaksid olemast.

Näituse kuraator Sarah Harvey vestles jäätmekäitlusspetsialistidega ning pidas blogi, mis kajastas nende omavahelisi diskussioone elektroonikajäätmete realiseerimisest kuni reo- ja heitvee käitlemiseni välja. Vestlused elektroonikajäätmete spetsialistidega viisid järgmise nõuandeni: kui võimalik, paranda või korduvkasuta elektroonikatarbeid; saada need taas ringlusesse, kuid ära võta selleks ette eraldi sõitu (vt www.responsible-recycling.co.uk); tarvete asendamisel vali võimalusel energia- ja loodussäästlikke tooteid.

Reoveekäitlusprotsessi võtmeelement on reoveesete. See on energiarikas kõrvalprodukt, mida saab kergesti kasutada anaeroobse lagunemise protsessis tootmaks taastuvenergiat. Töödeldud setet saab seejärel uuesti kasutada põllumajanduses.

Lisaks jälgisid Sarah Harvey ja Joshua Sofaer Teadusmuuseumis sorteeritud prügi teekonda. Muuseumi sorteerimiskastide prügi transporditi Teadusmuuseumist Grundoni materjalide taaskasutusrajatisse Heathrow lähedal Colnbrookis. Seal asuvad ümberlaadimisjaam, materjalide taaskasutusrajatis ja Lakeside'i jäätmeenergiatehas, mille kaasomanik on jäätmekäitlusfirma Viridor.

Grundonis lahutati prügi mitmeks erinevaks ümbertöötlemisvooks. Kõigepealt eemaldavad magnetid raudmetallid (sh plekkpurgid) ja mitteraudmetallid (nt alumiiniumpurgid). Seejärel identifitseerib keerukas infrapunatehnoloogia järelejäänud prügi ja eraldab selle paberiks, papiks, klaasiks ja eritüüpi plastikuteks. Igasugune prügi, mida ümber ei töödeldud, või tükid, mis olid liiga väikesed, viidi Lakeside'i jäätmeenergiatehasesse tuhastamisele. Prügilasse ei viidud midagi. Sorteerimisprotsessi lõpus palliti materjalid toormaterjalina edasimüügiks firmadele, mis tegelesid töötlemise järgmise etapiga.

Ümbertöötluse ja utiliseerimise protsess on iga materjali puhul väga erinev. Alati läheb kaotsi osa materjalist, mida ei saa utiliseerida või kasulikult taaskasutada. Plastikute ja klaasi puhul tekivad kaod pabersiltide ja liimide näol, mis leotatakse enne pesemist küljest ja millest tekib ebameeldiv kleepuv segu, mis saadetakse

7,4 tonni paberit ja kartongirulle „Prügikogumise" teises etapis

FOTO: Katherine Leedale

Väljapandud ühekordsed söögiriistad „Prügikogumise“ teises etapis

FOTO: Katherine Leedale

tuhastamisele. Plekk- ja alumiiniumpurke on võimalik korduvalt taaskasutada, kuid ka siis tekivad mõningad kaod värvide ja pigmentide puhul, mida kasutatakse purkide firmalogode ja kujunduse trükkimiseks. Tulevikus nähakse ette nende materjalide alleshoidmist tulevaseks kasutamiseks või teise võimalusena disainitakse jäätmed toodetest üldse välja. Mudelit, mille puhul hoitakse 100% materjalist ringluses, tuntakse kui ringmajandust. Vahel on selleks tarvis vaid väikest muutust. Eksponeerisime näitusel plastsilte ja segahelbeid, mis olid kinni peetud PET-plastiku ümbertöötamise käigus. Kui kasutada paberi asemel plastsilte, on lihtsam koguda ja ümber töötada materjali, et toota uusi tooteid, näiteks kilekotte.

Teadusmuuseumi peamised (ümbertöötamata) jäätmed saadetakse Lakeside'i tuhastamisele. Selle protsessi käigus tekib neli saadust: energia, tuhastusahju koldetuhk, õhusaastekontrolli jääk ja puhas õhk. Peamiseks väljundiks on energia. Tehas toodab piisavalt energiat, et varustada aastas 50 000 kodu.

Energia tootmiseks põletatakse prügi 950 kraadi juures umbes kolm sekundit. See on

SIRVILAUAD

Eesti Ajaloomuuseumi Maarjamäe tallihoones (Pirita tee 66) toimub õpitubade sari „Asja armastajad“. Räägitakse sellest, kuidas ise kodustes tingimustes alal hoida perekonnalooga seotut, armsaid isiklikke mälestusesemeid või kogusid, missugused asjad väärivad kohta muuseumis. 16. jaanuaril toimub õpituba külmrelvadest, 13. veebruaril aumärkidest, 19. märtsil suguvõsa uurimisest, 16. aprillil vanadest mänguasjadest, 7. mail kübaratest ja muudest peakatetest, 4. juunil fotoalbumitest.

10. aprillini on Eesti Ajaloomuuseumi Suurgildi hoones (Pikk 17) avatud Eesti Ajaloomuuseumi ja Tartu Mänguasjamuuseumi näitus „Lapsed ja sõda. 1941–1944“.

Maarjamäe tallihoones saavad uues sünnipäevaprogrammis „Koodi murdmine“ pidulistest spioonid. Üheskoos murtakse salakirjade koode ja lahendatakse ainult spioonidele jõukohaseid ülesandeid. Põnevate rollimängude kaudu jõutakse lõpuks Eesti kõige kuulsama metsavenna jälgedeni.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi näitus „Naine lavastab Vanemuist“ on avatud 12. novembrist veebruari lõpuni Vanemuise teatri suure maja jalutussaalis. Näitus käsitleb viie võimsa Vanemuise teatri naislavastaja – Lydia Koidula, Ida Urbeli, Epp Kaidu, Kaarin Raidi ja Mare Tommingase panust eesti vanima teatri hüvanguks. Koostajad Kirsten Simmo, Annely Voitka ja Tanel Veeremaa, kunstnik Katre Rohumaa.

13. jaanuaril esietendub Särevi Teatritoas uuslavastus „Lavastajannad“ – Jaanika Juhansoni autorilavastus tegeleb Eesti teatriloos oluliste naislavastajatega, kelle elu ja looming on nõudnud pidevat tõestust meestekeskses teatrimaailmas.

Vabariigi aastapäeva paiku esitleb Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum albumit „Eesti klaver“, mis on sügav kummardus eesti klaverimeistritele, kelle käte all on 236 aasta jooksul valminud palju erinevaid klavereid.

Märtsis korraldab Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum teatripäeva puhul traditsioonilise kohtumisõhtu ühe teatriameti esindajatega. Teatripäeva raames toimub ka perepäev muuseumis.

Eesti Vabaõhumuuseumis tähistatakse 9. jaanuaril talsipühi ja talviseid svjatkasid, 31. jaanuaril küünlapäeva, 7. ja 9. veebruaril vastlapäeva, 24. veebruaril vabariigi aastapäeva, 6. märtsil vanade nukkude päeva, 12. märtsil maaslenitsat, 27. märtsil lihavõtteid, 23. aprillil jüripäeva ja 23. juunil jaanipäeva. 13. ja 20. märtsil toimuvad lastehommikud, 1. mail kevadlaat ja vana kalendri ülestõusmispühad, 14. mail on muuseumiöö ja 11.–12. juunil peetakse memme-taadi päevi.

Eksponeeritud elektritarbed „Prügikogumise“ teises etapis

FOTO: Katherine Leedale

piisav aeg, et suurem osa materjalist ära põleks. Protsessi lõpuks jääb järele tuhastusahju koldetuhk. Selles tuhas leidub endiselt suuri metallitükke, mis eraldatakse ja viiakse ümbertöötamisele. Tuhk ise jäetakse „küpsema“, et saaksid toimuda keemilised protsessid, mis vähendavad tuha pH väärtust. Seda kasutatakse hiljem ehitustööstuses, peamiselt tee-ehituses.

Tuhastamisprotsessi üks märkimisväärsemaid aspekte on see, et õhk, mis tehasest väljub, on puhtam õhust, mis sinna siseneb. See on põhjaliku filtreerimise tulemus, mis peab kinni põlemise käigus vabanevad toksiinid. Filtreeritud tuhka tuntakse kui õhusaastekontrolli jääki. Varem oleks seda toksilist tuhka pidanud hoidma ohtlike jäätmete prügilas, kuid uued tehnoloogiad ja uurimused on sellele nüüdseks rakendust leidnud. Grundon on investeerinud firmasse Carbon8, mis kasutab süsinikdioksiidi neutraliseerimaks toksilisi raskemetalle ja materjale, muutes need nii alaliselt ohututeks. Sellist ohutut tuhka saab kasutada üksi ja koos teiste ümbertöödeldud materjalide nagu puiduga, et valmistada Carbon Busteri süsinikuneutraalseid õõnesplokke, mis olid välja pandud prügikogumise näitusel.

JÄRELDUSED

Teadusmuuseumi prügist toodeti ümbertöötamise teel mitmeid kasulikke ja väärtuslikke saadusi. Samas oli muuseumi prügi dokumenteerimise käigus üks suuremaid avastusi, et suur osa taaskasutatavast materjalist tuhastatakse. Samas säilitaksid need materjalid ümbertöötamisel palju suurema väärtuse. Seetõttu loodame tulevikus veelgi vähendada oma üldjäätmeid, arendades ja täiustades muuseumi taaskasutussüsteeme ning algatades uusi ettevõtmisi nagu toidujäätmete eraldamine.

Projekti lõpus rääkis kuraator Sarah Harvey: „Kolmkümmend päeva terve Teadusmuuseumi prügi sorteerimist ja dokumenteerimist on lõpule jõudnud. See aeg on olnud üllatav, vahel šokeeriv ja kindlasti mõtlemapanev, lõbus, töine ja kohati veidi haisev!“

Lõppsõna võiks jääda kunstnik Joshua Sofaerile, kes märkis: „Seesama asjaolu, millele projekt on toetunud – et inimesed viskavad minema asju, on samal ajal miski, mida me tahame vähendada. Töötame üheskoos ajastu suunas, mil seesugune projekt on ebavajalik või isegi teostamatu. Jäätmete kõrvaldamine peaks olema viimane abinõu.“[3]

TÄNUSÕNAD

Tänan abi eest näitusel: Alexandra Johnson, Sarah Harvey, Katherine Howes ja kunstnik Joshua Sofaer (http://www.joshuasofaer.com/2014/10/the-rubbish-collection/).

Inglise keelest tõlkinud Karin Leivategija.

3 *Ibid.*

KULTUURIPÄRANDI UUSKASUTUS – RAHVUSARHIIVI KOGEMUSED

— LIISI TAIMRE —
RAHVUSARHIIVI TURUNDUSJUHT

Enne artikli põhisisu juurde liikumist selgitan lühidalt, mis vahe on minu jaoks kultuuripärandi taaskasutusel ja uuskasutusel. Taaskasutus on see, kui eset kasutatakse mitu korda – näiteks noorem õde saab endale vanema õe seeliku. Uuskasutus on see, kui eset kasutatakse suuremal või vähemal määral uues funktsioonis – näiteks vanema õe vanast kleidist tehakse nooremale õele seelik ja ülejäänud riidest saab padjapüüri.

Kultuuripärandi uuskasutuse all mõistan projekte, mille käigus kasutatakse (digiteeritud) kultuuripärandit viisil, et tekib uus vaatenurk, uus dimensioon või uus teadmine.

UUS VAATENURK

Mäluasutuste üks oluline ülesanne on aidata inimestel paremini mõista kultuuripärandit ja selle tekkimise konteksti. Sama tähtis on aga julgustada külastajat-kasutajat lisama oma tõlgendust. Vastastikune positiivne emotsioon ning üllatusmoment on garanteeritud. Töötades aastaid sama materjaliga, on rutiin kerge tekkima. Nii võib vahel MUISi kaabu pilti sisestades meelest ära minna, et samahästi võib tegu olla hoopis elevandi alla neelanud boaga.

Kuidas aga tekitada dialoogi külastajaga ja saada teada, kuidas tema muuseumikülastust kogeb? Üks väga lihtne ja levinud tava on paluda inimestel peegeldada oma kogemust, kasutades näiteks fotoaparaati. Sedasama võtet kasutas Rahvusarhiiv ka oma sellesuvistel pildistamisekskursioonidel.

Rahvusarhiivi uus moodne peahoone Nooruse tänaval avab oma uksed uurijatele 2017. aasta alguses, kuid ettevalmistused kolimiseks käivad juba praegu. Nii korraldas arhiiv kahel päeval augustis Tartus J. Liivi tänav 4 hoones kõikidele huvilistele pildistamisekskursioone, pakkumaks võimalust näha ja jäädvustada alates 1921. aastast arhiivihoonena funktsioneerinud maja nurgataguseid.

Ekskursioonide raames külastas arhiivi 55 inimest, neist 19 esitas oma pildid ka fotokonkursile. Kokku kogunes inimeste abiga rohkem kui tuhat ülesvõtet. Nende hulgas oli palju traditsioonilisi fotosid – selliseid nagu arhiivitöötajad isegi on oma töökohta harjunud nägema. Tähelepanu köitsid kõrged arhiiviriiulid, pikad säilikuteread ja kallid digiteerimisaparaadid. Siiski oli fotovalikus ka tõelisi üllatusi. Fotokonkursi eripreemia sai näiteks foto, mis kujutas arhiivi mängulise romantilise keskkonnana.

Liisi Taimre

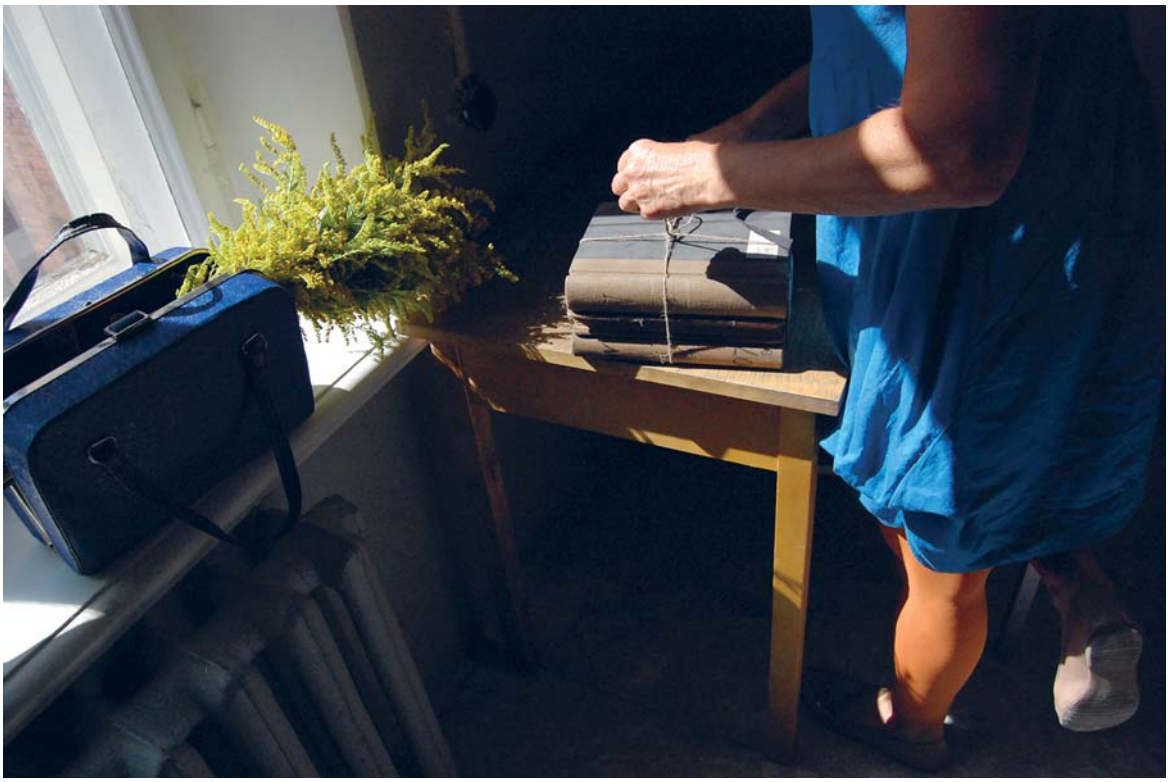

Rahvusarhiivi fotokonkursi eripreemia pälvinud töö

FOTO: Ain Protsin

UUS DIMENSIOON

Meediumid, mille abil inimesed ennast väljendavad, on aastate jooksul paljuski muutunud. Maalist on saanud mustvalge foto; mustvalgest fotost on saanud värvifoto ja värvifotost 3D pilt, kui tuua vaid üks triviaalne näide. Mõnes valdkonnas on aastakümnete jooksul toimunud niivõrd kiired muutused, et inimene vajab lisafiltrit, mis aitaks tal paremini tõmmata seoseid mineviku ja tänapäeva vahel. Täpset seda loogikat järgis Rahvusarhiivi algatus „Karujahile heli taha“, mille raames kutsuti huvilisi üles looma helitausta esimesele eesti mängufilmile „Karujaht Pärnumaal“, mis algselt valmis tummfilmina. Olgugi vaid veidi rohkem kui 14 minutit pikk, on tänapäeva hüpliku tähelepanuga inimesel siiski veidi keeruline helindamata tummfilmi jälgida.

Konkursi raames valminud tänapäevased helikujundused tõlgendasid igaüks filmi oma nurga alt. Taavi Kerikmäe minimalistliku heliga täiendatud „Karujaht Pärnumaal“ ja eripreemia saanud Are Jaama meeleoluka kujundusega versioon olid kui kaks täiesti filmi. Valikuga parimatest helindustest on võimalik tutvuda Rahvusarhiivi Youtube’i kontol.

UUS TEADMINE

Juba rohkem kui kümme aastat on mäluasutuste üheks oluliseks prioriteediks olnud kultuuripärandi digiteerimine. Digiteeritud materjali suur boonus on see, et seda on võimalik sorteerida ja kuvada väga mitut moodi. Infot erinevalt grupeerides, liites ja lahutades tekivad teadmised, milleni objekte ükshaaval vaadeldes ei õnnestuks kunagi jõuda.

2014. aasta alguses algatas Rahvusarhiiv kampaania „Aita Eesti poisid arhiiviallikatest üles otsida“, kus paluti inimeste abi nekrutite ja väkkevõetute nimekirjade indekseerimisel.

Hoolimata sellest, et tegu oli suhteliselt keeruliste allikatega, on projekt osutunud väga edukaks ja esimese tegutsemisaasta jooksul on 147 vabatahtlikku sisestanud 71 183 isiku andmed 284 säilikust. Paljude inimeste töö

tulemusena on sündimas andmebaas, mis peaks koondama infot kõikide Esimes maailmasõjas osalenud eestlaste kohta.[1]

Veelgi rohkem teeb rõõmu projekti käigus tekkinud hea kontakt ajaloohuviliste vabatahtlikega. Nii kirjutas meile üks algatuses osalenu: „Suur tänu ka Teile! Minu jaoks arhiiviallikatega töö on väga rikastav hariv kogemus ja suurepärane võimalus anda oma panust riigi ja rahva ajaloo säilitamisse."

Kultuuripärandi digiteerimine lisab võimalusi, mida mõned aastad tagasi ei osanud ettegi kujutada. Üheks heaks näiteks on Rahvusarhiivi koostöö Tartu Ülikooli matemaatika- ja informaatikateaduskonna doktorandi Tambet Matiisseniga, kes kasutas Rahvusarhiivi fotode andmebaasis Fotis olevaid fotosid näotuvastusalgoritmi katsetamiseks.[2]

Pean tunnistama, et enne iga projekti algust polnud me isegi päris kindlad, kuidas need õnnestuvad. Kahtlusi oli küllaga – kas inimesed tulevad kaasa, äkki keegi lisab andmebaasi midagi roppu, äkki ootavad nemad meilt hoopis midagi muud... Ükski neist hirmudest aga ei täitunud ja tänuks usalduse eest saime hoopis rohkelt positiivseid emotsioone. Jään huviga ja põnevusega ootama järgnevaid kultuuripärandi taaskasutuse projekte – nii Rahvusarhiivi kui ka kõikide teiste mäluasutuste omi.

1 **Ühisloome algatuse kulgu jälgida ja oma panust saab anda aadressil www.ra.ee/ilmasoda.**

2 **Projekti esmaseid tulemused on lehel www.teisik.ee.**

Tartu Ülikooli loodusmuuseum avab 16. jaanuaril 2016 taas oma uksed. Uus püsinäitus „Maa. Elu. Lugu" tutvustab külastajatele meie planeedi ning elustiku arengut alates universumi tekkimisest kuni tänapäevani. Geoloogia vitriinides näeb kivimeid ja mineraale, kivistisi väikestest trilobiitidest suure rüükalani. Elurikkuse saalis saab teada, kui mitmekesine on looma-, taime- ja seenemaailm meie ümber. Elumustrite saalis püüavad pilku kooslusi kujutavaid dioraamid ja suured luustikud ning põnevat jälgimist pakuvad elavnurga asukate tegevused. Püsiekspositsiooni uuendamist toetas Euroopa Liit.

Jaanuarist augusti lõpuni on TÜ loodusmuuseumis avatud näitus „Meie meri". Läänemerd peame oma koduks nii meie, inimesed, kui ka tuhanded taime- ja loomaliigid. Ometi sõltub teiste mereelanike käekäik suures osas inimestest. Näitus tutvustab Läänemeres elavaid liike ning kui tihedalt me nendega seotud oleme. Koolidele pakume näitusega seotud õppeprogramme. Näituse valmimist toetab SA KIK.

Näituste ja teenuste kohta saab lisainfot veebilehelt www.natmuseum.ut.ee.

Eesti Rahva Muuseumis toimub 28. märtsist 2. aprillini 13. Maailmafilmi festival. Tõsielu ja tegelikkust käsitlevaid filme vahendaval festivalil saavad kokku visuaalne antropoloogia ning dokumentaalfilmid, mis tegelevad kultuurilise mitmekesisuse ja kultuurilise representatsiooni küsimuste, kuid ka poliitikaga. Festival on hea võimalus vaadata värske pilguga teisi kultuure ning nähtule kaasa mõelda.

Tartu Kunstimuuseumis saab vaadata järgmisi näitusi: 5.11.2015–3.1.2016 „Uus maja" (kuraatorid Rael Artel ja Tiiu Talvistu), 19.11.2015–28.2.2016 „Plahvatusest tasandikule. Eesti kaasaegne foto 1991–2015" (kuraator Anneli Porri), 14.1.–20.3. Laura Põllu isikunäitus „Sada ulma keset merd" (kuraator Peeter Talvistu), 3.3.–25.12. Eesti kunsti klassika Tartmusi kogudest (kuraator Tiiu Talvistu), 31.03.–12.06. „Parandamise esteetika. Kaasaegne Gruusia kunst" (kuraator Marika Agu).

Saaremaa Muuseumis toimub Kuressaare linnuses 2.–9. jaanuarini ajarännak „Jõulud linnuses" nii suurtele kui väikestele aadlipreilidele ja rüütlitele 500 aasta tagusesse aega. 11. detsembrist 2015 kuni 31. jaanuarini 2016 on Kuressaare linnuses avatud näitus korstnapühkijate tööst ja 26. maist 29. juunini Saare maakonna koolinoorte käsitöönäitus. 14. märtsil peetakse Aavikute majamuuseumis emakeelepäeva.

TAARAAUTOMAADI JUURES TEHTUD ANNETUSED KINGIVAD KULTUURIELAMUSI

— KERTTU-LIINA URKE —
EESTI PANDIPAKEND

Kerttu-Liina Urke

Ligi 330 pakendiautomaadile Eestis on paigaldatud täiendav nupp, mida vajutades saab iga inimene laste toetuseks pandipakendi tagatisraha annetada. Annetaja ei pea tegema rahaülekannet, vaid piisab pakendi tagastamisest taaraautomaati.

„Aitan lapsi“ on üks suuremaid heategevusprojekte Eestis, andes soovijatele lihtsa võimaluse osaleda heategevuses. Tänavu seitsme kuuga on inimesed taaraautomaatide kaudu annetanud juba 64 495 eurot. See on heategu Eesti laste ja kultuuri jaoks, ent vähem tähtis ei ole panus keskkonnahoidu. Saab ju igast taaraautomaati tagastatud pandipakendist taaskasutamise käigus midagi uut ja väärtuslikku teha.

KULTUURINUPULE VAJUTUS TEEB HEAD

Viimase nelja aasta jooksul on heade inimeste abiga kogutud 370 000 eurot, mis teeb keskmise annetuse suuruseks 94 senti. Iga sent sellest kulub Eestis elavatele lastele teatri, kunsti ja kirjandusega seotud elamuste pakkumiseks. Sellest ei kaeta mitte ühtegi fondi administreerimise või muuga seotud kulu, vaid see jõuab sihtotstarbeliselt ainult lasteni.

Heategevusfondi esimese ja seni suurima projektiga on ühinenud 19 etendusasutust üle Eesti ja teatrisse on aidatud 48 161 vähekindlustatud last. „Igale annetatud eurole panevad teatrid teise juurde ehk teevad piletile 50-protsendilise allahindluse,“ ütles heategevusfondi Aitan Lapsi nõukogu liige Rauno Raal.

Lisaks koostööle teatritega jõudsid eelmisel aastal taaratagastajate abiga kõikidesse lasteosakonnaga Eesti haiglatesse raamatukarussellid. Ainulaadsed ratastel liikuvad raamatukogud toovad ravil viibivate lasteni suure valiku Eesti lastekirjandust ja lauamänge.

TEATRIST KAUNITE KUNSTIDE JUURDE

Käesoleval aastal alustati koostööd Eesti Kunstimuuseumiga, mille raames saavad koolilapsed tasuta külastada erinevaid haridusprogramme. „Kõik lapsed saavad kooli vahendusel valida Eesti Kunstimuuseumi viie filiaali vahel. Käelist tegevust sisaldavad programmid pakuvad avastamis- ja kaasamõtlemisrõõmu igas vanuses õpilastele,“ sõnas Raal. Tegemist on projektide loomuliku jätkuga, mis toob lisaks teatrile ja kirjandusele nüüd ka kunsti lastele lähemale.

Jätkatakse ka heategevusfondi Minu Unistuste Päev toetamist, mis täidab raskelt haigete laste unistusi. Eestis on väga palju lapsi ja nende peresid, kes peavad raske haiguse tõttu palju aega haiglas viibima. „Tänu taaraautomaatide kaudu annetanud inimestele täituvad vähemalt osa nende laste soovidest ja unistustest,“ sõnas Raal.

Tegemist on Eestis unikaalse heategevusvormiga, kus lisaks abi andmisele seistakse nii laste kui terve elanikkonna ilusama homse eest. Saavad ju kõik taaratagastuspunkti viidud pakendid uue elu näiteks uue pakendina (plastpudel, plekkpurk, supipurk), kinnituslindi või tekstiiltootena ega pääse meie elukeskkonda ohtlikult reostama.

Info abi taotlemiseks leiab aadressilt www.aitanlapsi.ee.

„Aitan lapsi“ Eesti Kunstimuuseumis

— LIIS SUURESSAAR —
EESTI KUNSTIMUUSEUMI TURUNDUSSPETSIALIST
PROJEKTI „AITAN LAPSI“ KOORDINAATOR EESTI KUNSTIMUUSEUMIS

Fond Aitan Lapsi pöördus koostööettepanekuga Eesti Kunstimuuseumi poole umbes aasta tagasi. Neid huvitas võimalus laiendada oma projekti ning pakkuda teatrikülastuste kõrval lastele ka kunstielamusi. Muuseumile oli see suurepärane võimalus jõuda koolide ja lasteaedadeni, kellel raha vähesuse tõttu on muuseumitundides osaleda sageli keeruline. 2015. aasta veebruaris allkirjastati koostööleping ning märtsis võtsid EKMi viis filiaali esimesed lastegrupid vastu. Projekti on algusest peale iseloomustanud pidev kasvutendents ning muuseum on järgnevate kuude jooksul korraldanud aina enam muuseumitunde.

Projektis on oodatud osalema kõik ja kedagi tagasi ei lükata, aga siiski teeb mulle palju rõõmu, kui saame vastu võtta mõne väikese kooli, kellele muuseumisse tulek on keeruline ja suurt organiseerimist nõudev ettevõtmine. Eelmisest hooajast on jäänud meelde väike kool Ida-Virumaalt, kes külastas meid kogu oma õpilaskonna, 75 õpilasega. Paljudele lastele oli see nii esimene kord Kumu kunstimuuseumis kui muuseumis üldse! Huvijuht oli lastele organiseerinud sellel päeval veel teatrikülastuse ning suures Tallinnas käidi muidugi ka poodides ja vanalinnas. See oli kindlasti väsitav, kuid väga kultuuri- ja elamusterohke päev.

Eelmisel hooajal võttis muuseum projekti „Aitan lapsi“ raames vastu ka mitmeid erivajadustega gruppe. Oleme seadnud endale eesmärgiks pakkuda kunstielamusi kõigile hoolimata füüsilistest ja vaimsetest võimetest ning muuseumipedagoogid ja hariduskuraatorid on selle nimel teinud mitmeid aastaid tõsist tööd. Oleme väga õnnelikud, et saame nüüd projekti kaudu paremini erivajadustega koolideni jõuda ning ka tagasiside nendelt tunnustab meie tegevust.

Võimekust korraldada tunde väga erinevate soovide ja nõudmistega koolidele peangi selle projekti tugevuseks. Broneeringuid oleme vastu võtnud nii 75 lapse kui kümnega ning tundides on olnud osalejad alates lasteaiast kuni abituuriumini. Muuseumitunde, mis projekti raames toimuvad, saab kohandada erinevatele vanuseastmetele ning need arvestavad osalejate varasemat kogemust ja kunstihuvi. Üritame kõik õpilased uute teadmiste ja kunstist inspireerituna ära saata. Registreerumised näitavad suurt huvi just algklasside hulgas. Siin võivad mängus olla erinevad faktorid: klassiõpetajatel on kergem aega planeerida, lapsed on veel õppeainetega vähem koormatud ja aega justkui rohkem. Siiski tahan julgustada ka gümnaasiumiklasse rohkem tulema. Muuseumikülastus on hea vaheldus tavapärasele koolipäevale, see aitab avardada õpilaste silmaringi ja toetab aineõpet ka hoopis teise nurga alt.

Liis Suuressaar

Koostöö Eesti Pandipakendiga jätkub ning registreerumine 2015/2016. õppeaasta muuseumitundidesse käib täie hooga. Uuel hooajal üritame jõuda veelgi enam väikeste maakoolideni ja vähekindlustatud lasteni. Sama aktiivselt läheb edasi ka töö võtmaks vastu erivajadustega gruppe. Loodame selleks koolitada välja veelgi rohkem pedagooge, luua spetsiaalseid programme ning paigaldada abivahendeid eksponaatide vaatlemiseks ja mõistmiseks.

TEADUSKOHVIK EUTANAASIAST

— MAARJA VAINO —
A. H. TAMMSAARE MUUSEUMI JUHATAJA

Maarja Vaino

Ahhaa-keskuse eestvedamisel toimus juba kümnendat korda sel sügisel teadlaste öö festival, peateemaks meditsiin haigestunud inimese seisukohalt. 25. septembril kulmineerus festival teadlaste ööga, mida tähistati üle Euroopa. A. H. Tammsaare Muuseum Kadriorus osales teadlaste ööl juba kolmandat aastat teaduskohvikuga. Esimesel aastal oli teaduskohviku teemaks ilukirjanduse vajalikkus ja funktsioonid, 2014 kõneldi traumanarratiividest ja valemälestustest ning seekord võtsime fookusesse eutanaasia. Teema üle arutlesid intensiivraviarst ja õppejõud Katrin Elmet, Tartu Ülikooli kriminaalõiguse, kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetooli professor Jaan Ginter ning Tallinna Linnalehe peatoimetaja Tiina Kangro. Moderee-ris muuseumi juhataja Maarja Vaino.

Miks selline pealtnäha ootamatu teemavalik? Katusteema „Meditsiin haigestunud inimese seisukohalt“ oleks võimaldanud käsitleda ka Tammsaare erinevaid haigusi – tiisikust või kaksteistsõrmikuhaavandit. Ometi tundus, et aktuaalsem oleks rääkida eutanaasiast, mida mõnedes Euroopa riikides (nt Holland) on hakatud vaikivalt praktiseerima. Arutelu on aeg-ajalt päevakorrale tõusnud ka Eestis, eriti kui juttu on parandamatutest haigetest ja halbadest tingimustest hooldekodudes.

Tõuke võtta arutelu keskmesse just eutanaasia andis „Tõe ja õiguse“ III osa, täpsemalt romaani lõpp. Seal on Tammsaare kujutanud üsna haruldast episoodi, mida võib tõlgendada eutanaasia-aktina: peategelane Indrek annab valude käes vaevlevale emale tema enda soovil valuvaigisti üledoosi ning aitab tal surra:

Ja kui valud hakkasid talle uuesti liiga tegema, sosistas ta: „Indrek, ma tahan surra.“

„Oota, ema, surm tuleb varsti,“ lohutas teda Indrek.

„Surm ei tule,“ vastas ema.

„Kas tahad, ma annan sulle jälle rohtu?“ küsis Indrek.

„Anna,“ vastas ema. „Anna rohkem.“

„Ma annan, ema,“ ütles Indrek.

„Anna, et poleks enam tarvis anda,“ mangus ema, ja kui Indrek sellele midagi ei vastanud, küsis ta: „Kuulsid sa, Indrek?“

[---] Indrek, kes istus ema voodi ees, langes kummuli, haaras kondise käe, kattis seda suudlustega ja palus härdalt: „Halasta, ema! Halasta oma lapse peale!“

„Ei, Indrek,“ vastas ema. „Vargamäel pole halastust, Vargamäel peab.“

Indrek hoidis veel tükk aega kondist kätt, lootes, et ema muudab ehk oma meelt, aga kui see mangus üksisõnu edasi, vannutades poega peaaegu hullumeelse hardusega, tõusis see viimaks voodi eest ja ütles: „Ema, ma teen seda ainult sinu pärast. Teen, et sa enam ei kannataks. Teen täie teadmisega meeletut kurja.“

Selle tsitaadi ettelugemisega alustasime teaduskohvikut. Küsisin esinejate käest, kas Tammsaare romaanis on tegemist eutanaasiaga.

Kõik kolm arutlejat olid arvamusel, et kirjeldatud episood ei kujuta eutanaasiat, vaid tegemist oli assisteeritud (abistatud) enesetapuga. Seda aga eutanaasiaks ei peeta. Niisiis alustasime mõistega „eutanaasia“ kaasnevate valearusaamade kummutamist. Kuidas tuleks mõistet defineerida?

Enne teaduskohvikut vestluseks valmistudes olin leidnud hulga n-ö alakategooriaid, kuidas eutanaasiat määratletakse. Näiteks eristusid *soovitud* ja *soovimatu passiivne eutanaasia* – esimesel juhul on tegemist patsiendi tahtega mitte jätkata ravi, teisel juhul ei tea arst patsiendi tahet. Või *kaudne eutanaasia* – kui arst annab valuvaigisteid vm ravimeid, mis võivad kiirendada surma esilekutsumist.

Kuid kohe teaduskohviku alguses palus kiirabiarst Katrin Elmet mul need alamääratlused kõrvale jätta. On olemas ainult üks eutanaasia ja see on aktiivne surmale kaasaaitamine, tapmine. Kõik muu ei ole eutanaasia ning see ongi kogu mõiste defineerimisel kõige olulisem, rõhutas ta. Tavaliselt kiputaksegi eutanaasiat kõige rohkem segamini ajama assisteeritud enesetapu või ravi lõpetamisega (n-ö masinate väljalülitamisega). See on aga midagi muud, mitte eutanaasia. Silmas tuleb pidada ka seda, et valuvaigistite andmine ega hooldus ei ole ravi.

Seetõttu jõudis teaduskohvik pärast eutanaasia mõiste täpsustamist laiemate küsimusteni, mis puudutasid poolt- ja vastuargumente eutanaasiale – sellele ainsale, aktiivsele.

Eutanaasia poolt koorus ühe esimese argumendina välja majanduslik kaalutlus: perspektiivitu elushoidmise asemel saab samade ressursside (finants, inimesed, masinad) abil elusid päästa. Samuti on selge, et rahvastiku vananedes ei pruugi varsti kõigi elushoidmiseks vahendeid olla. Ressursid on napid juba praegugi. Tiina Kangro märkis, et tingimused hooldekodudes, toetused puuetega inimeste hooldamisele jms on sageli nii kehvad, et inimesel kaob elutahe. Me oleme harjunud sellega, et inimelul on väärtus, aga see väärtus võib kaduda, kui kaob inimväärikus. Sageli soovivad enda (või hooldatava) surma need, kes ei näe niisugusel elul enam mõtet, kuna selles puuduvad kõik elemendid, mis seostaksid seda õnnetunde või millegi väärtuslikuga. Aga tingimuste paranedes ei pruugi sama inimene enam surma soovida.

See arvamus viis arutelu juriidilistele ja eetilistele küsimustele. Kuidas võib ikkagi olla kindel, et inimese otsus on lõplik, et ta ei muuda(ks) hiljem enam oma meelt? Kriminoloogiaprofessor Jaan Ginter oli seisukohal, et ei võigi olla kindel ning seetõttu ei saa alati ka paberile märgitud n-ö viimset tahet usaldada – inimene on võib-olla pannud oma soovi kirja noorelt või teises meeleolus ja ammugi oma seisukohti muutnud, paberi aga näiteks unustanud ning see ei kajasta enam inimese tegelikku tahet. Kuna aga mitmes Euroopa riigis ja mõnes USA osariigis on assisteeritud enesetapp lubatud, on sellistel fikseeritud dokumentidel saatuslik tähendus.

Kriminaalseadustikku on tehtud ettepanek lülitada sinna kuriteokoosseis „halastussurm“. Seda pole mitmetel põhjustel tehtud, kuid kohtud ei kipu surmajaid nii või teisiti kergesti süüdi mõistma. Euroopas ja USA-s võib kohus leida pigem, et tegemist on surma põhjustamisega ettevaatamatuse tõttu.

Tiina Kangro, Jüri Ginter, Karin Elmet ja Maarja Vaino arutlevad Tammsaare muuseumi teaduskohvikus eutanaasia üle

Ometi jääb üles küsimus, kas haige otsustas ikka ise või oli ta mõjutatav – lisaks omaenda enesetundele ja valudele võivad mõjutajateks olla ka teised, samuti saab manipuleerida inimese psüühikaga, andes mõista, milliseks koormaks ta teistele on. Isiku õigus otsustada oma elu üle – mis on samuti üks eutanaasia pooldajate seisukoht – asetub sellest vaatenurgast pisut teise valgusesse. Jaan Ginteri sõnul on ka Eesti kohtupraktikas juhtumeid, kus patsiendile on avaldatud survet sooritada enesetapp või aidatud sellele kaasa.

Argumendid eutanaasia vastu toovadki esile ennekõike selle, et eutanaasia on vale põhimõtteliselt, sest see on tapmine. Ning kui lubada või õigustada üht tüüpi tapmist, võib see viia peagi piiride hägustumiseni ning kokkuvõttes jõuda barbaarsusteni.

Küsisin ka, kas on üldse mõtet eutanaasia legaliseerimise üle arutleda, sest suurem osa küsimusi taandus vastusele, et eutanaasia lubamine tooks kaasa keerukaid juriidilisi ja eetilisi olukordi. Ometi leidsid kõik esinejad, et see on vägagi vajalik. Jaan Ginter tõi näiteks Hollandi, kus hiljuti käis arutelu laste eutanaasia teemal. Ta leidis, et kuna seal olid mõttevahetused eutanaasia üle laiemalt juba ära peetud, oli ühiskond valmis ka selliseks eriti raskeks teemaks. Nii tuleks ka Eestis eutanaasiast ikka ja jälle rääkida, sest nähtus ja sellega kaasnev on ju reaalelus niikuinii olemas ning vajab reageerimist, seletamist ja mõtestamist.

Teaduskohvikust tegi otseülekande ka Eesti Rahvusringhäälingu kultuuriportaal.

UUENENUD SÄREVI TEATRITUBA PAOTAB UKSE TEATRI VÕLUMAAILMA

— ANNELY VOITKA —
— KIRSTEN SIMMO —
EESTI TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM

22. oktoobril 2015 avas Särevi Teatrituba pärast remonti oma uksed ning pidas maha meeleoluka avamispeo. Kolleegidel ja muuseumi sõpradel oli hea võimalus kõiki ruume põhjalikult uudistada ning uue ekspositsiooni loonud asjaosalistelt selgitusi pärida. Avamispeo järel esines näitleja ja laulja Mari Jürjens oma luulekavaga „Viisita“, mis oli järjekorras 16. õhtu sarjast „Pajats või poeet“. Hea meel oli näha, et mitmed külalised tahtsid peale luuleõhtut kauemakski muuseumi jääda. See andis tunnistust, et ruumid on hubased ja külalislahked ning muuseum võib olla niisama hea võõrustaja, kui kunagised elanikud seda olid.

ANDRES JA ANNA SÄREV

Tallinnas väärika kivimaja teisel korrusel asuv korter aadressiga Tina 23-13 oli pikki aastaid koduks teatriinimestele Anna ja Andres Särevile. **Andres Särev** (1902–1970) oli näitleja, lavastaja, teatrijuht ja dramatiseerija. 1920. aastal tegi ta 17-aastasena kaasa Ugala teatri avaetenduses „Kui onu hullumajas käis“ ning töötas seejärel näitleja ja lavastajana enamikes Eesti teatrites – Endlas, Pärnu Töölisteatris, Draamastuudio teatris, Tallinna Töölisteatris, Estonias (1942–1944 ka direktorina) ning Draamateatris. Algupärase dramaturgia vähesuse tõttu võttis Särev enda kanda ka eesti kirjandusteoste dramatiseerimise ning ligi 40 dramatiseeringuga rikastas tuntavalt eesti lavarepertuaari. Just tänu Särevile jõudsid Tootsid, Teeled, Vargamäe Andresed jt eesti teatrilavadele. Andres Särevit on nimetatud Tammsaare ihudramatiseerijaks, tihedalt töötas ta ka näiteks Oskar Lutsu ja Eduard Vildega.

Anna Särev (1900–1980) oli näitleja ja koorilaulja. Tegevust alustas ta 1913 Viljandi Käsitööliste Seltsis ja jätkas Estonias ning Tallinna Töölisteatris. Elades oma mehest kümme aastat kauem, hoolitses ta Andres Särevi pärandi korrastamise ja säilitamise eest.

Andrese kirju abikaasa Annale saab lugeda Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi „Elavike“-sarja XV raamatust „Anna ja Andres“ (2012).

AINULAADNE MUUSEUM

Särevite kodu oli väga külalislahke ja külaliste hulka kuulusid mitmed tuntud kirjanikud ning teatriinimesed. Seepärast oli Andrese ja Anna soov, et korter jääks ka pärast nende surma kultuuriinimeste kokkusaamiskohaks. Juba Anna eluajal alustati raamatukogu korrastamisega ning kortermuuseumi avamise ettevalmistustöödega. Muuseumi rajamist põhjendati vajadusega eksponeerida töölisteatreid.

Andres Särevi kortermuuseum avati Teatri- ja Muusikamuuseumi filiaalina 7. mail 1982. Särevi Teatritoa nime kannab muuseum aastast 2010. Ainulaadne on muuseum mitte lihtsalt oma asukoha poolest kortermajas, vaid ka seetõttu, et tegemist on ainsa teatriinimese isikumuuseumiga, mis tänaseks veel tegutseb.

Tegu on väikese muuseumiga, kuid nimi „teatrituba“ koondab enda alla siiski rohkem kui ühe toa ning korter on tegelikult avar ja ruumikas. Kontseptsioon, mille alusel uut ekspositsiooni planeeriti, nägi ette, et ruumid tulevad fantaasiarohked ja teatraalsed, samas pidulikud ja soliidsed. Ideed tulid muuseumi direktorilt Tanel Veeremaalt ja teatriosakonnalt, remonditöid juhtis haldusspetsialist Madis Mikkor ning kujunduse lõi Estonia teatri taustaga kunstnik Jane Kaas.

Aga alustagem algusest. Korteriuksest sisenedes jõuab külaline ühtaegu nii esikusse kui ka teatriesisele tänavale. Peegel võib moonduda piletikassaks, garderoobikapist kasvab välja puu ning välisjalanõud saab jätta murule. Tänavalaternatest paistab sume valgus, reklaamitulbalt leiab endiste ja praeguste aegade teatriplakateid ning markeeritud siseaknast võib rännata ajas tagasi ning piiluda kunstnik Jane Kaasi vaimuka

Annely Voitka

Kirsten Simmo

Andres Särevi töökabinet

FOTOD: Mart Laul

Kunagine elutuba, praegune teatrisaal

Mängutuba

kollaaži kaudu Särevite kunagisse elutuppa.

Esikust pääseb nüüd otse nii Andres Särevi töökabinetti kui teatrisaali-elutuppa ja lõbusates toonides teatripuhvetisse. Puhvet sobib hästi lastele sünnipäevasöökide pakkumiseks, aga ka programmide raames kunsti- ja meisterdustööde tegemiseks. Varem oli samas ruumis muuseumitöötajate kabinet, kus paiknesid ka kartoteegid ja arhiiv. Ning veelgi varem oli tegu Särevite köögi ning imeväikese teenijatoaga. Üks põnev detail selgus aknaäärse väikse seinakapi kohta – tuli välja, et algselt oli tegu hoopis puudešahtiga, kust sai liftiga küttepuid üles tõmmata.

Teatrisaal-elutuba on kõige suurem ruum korteris. Originaalesemena on selles toas Särevite puhvetkapp, väärikust lisab vana tiibklaver ning pidulikkust rõhutavad punased sametkardinad, lühtrid ja lava markeeriv põrandavaip. Teatrisaal on sobiv intiimseks tubateatriks, kammerlikeks kontsertideks ja luuleõhtuteks. Seinal on tahvel ja kardinate taga peitub ekraan, mistõttu saab ruumi edukalt kasutada ka seminarideks, koosolekuteks ja muidugi haridusprogrammide korraldamiseks.

Särevite magamistoast on nüüdseks saanud mängutuba, kus on võimalik proovida erinevaid kostüüme ja parukaid, teha grimmi ning imetleda tunnustatud teatrikunstniku Eldor Renteri kavandeid ja visandeid. Mängutuba kujutabki endast loomingulist ja pisut üle võlli teatri tagatuba, kus on ühendatud kostüümiladu, töökojad ja garderoobid. Kunstnik Jane Kaas on väga suures mahus kasutanud käsitsi maalimise tehnikaid ning värvide ja detailidega pole samuti kokku hoitud. Kõik kokku tekitab väga sooja ja sõbraliku keskkonna, mis väärtustab loomingut ja julgust ise teha, teatraalsust ja fantaasiat.

Remonditöid planeerides võeti eesmärgiks, et Andres Särevi töökabinet säilitab oma autentse ilme. Kuigi vahetati nii tapeet kui kardinad, oli kõige silmanähtavam muudatus seina taha peidetud esikuukse uuesti avamine. Seinte ääres on endiselt massiivsed raamaturiiulid koos 6000 arhiivkogusse kuuluva raamatuga. Tugitoolid, kirjutuslaud ja väiksemad originaalesemed on pärit Särevite kodust ning peaksid tekitama tunde, et korteriperemees on alles äsja siit lahkunud. Tegu on õigupoolest korteri ainsa ruumiga, mis annab võimaluse kujutleda end Andrese ja Anna külalisena ning meenutab nii kõige enam traditsioonilisi majamuuseume. Siin on aeg peatunud ning teatrilugu avaldub kõige akadeemilisemal moel.

KÜLALISED ON OODATUD!

33 tegevusaasta jooksul on muuseumis toimunud luuleõhtud, haridusprogrammid, etendused ja näitused.

Kõige suurema osa külastajatest moodustavad haridusprogrammidest osavõtjad. Osaleda saab nii aasta läbi kui ka perioodilistes haridusprogrammides. Näiteks mardipäeva ajal räägime sellest, mis ühist on mardisantidel ja näitlejatel, jõulude ajal ilmutavad end muuseumitöötajate abil Anna ja Andres ise. Meie kõige populaarsem ja pikaealisem programm on aga „Lavastuse sünd“, mille läbiviimist alustas juba paarkümmend aastat tagasi kunagine kortermuuseumi perenaine, näitleja Iivi Lepik.

Pärast teatritoa taasavamist on lisandunud võimalus korraldada ruumides meeldejääv klassiõhtu või pisema asutuse laste jõulupidu. Lisaks sellele ootame mänguhimulisi lapsi tähistama sünnipäeva või väikeseid kollektiive pidama seminare ja mõttetalguid.

Luule- ja teatrihuviliste rõõmuks jätkame luuleõhtute sarjaga „Pajats või poeet“, kus näitlejad esitavad omaloomingut. Vaatama tasub tulla ka 13. jaanuaril esietenduvat lavastust „Lavastajannad“. Jaanika Juhansoni autorilavastus tegeleb Eesti teatriloos oluliste naislavastajatega, kelle elu ja looming on nõudnud pidevat tõestust meestekeskses teatrimaailmas.

Praegu on muuseum avatud etteteatamisel. Telefoni haaramata on võimalus meid uudistada muuseumiööl või osaleda üritustel. Läheneval suvel valmistume muuseumi lahti hoidma ka kindlatel kellaaegadel. Jälgige uudiseid ja tulge külla!

„THE BEST IN HERITAGE“

MÕTTEID KONVERENTSILT

— DAGMAR INGI —
EESTI VABAÕHUMUUSEUM

— INGE LAURIK-TEDER —
EESTI AJALOOMUUSEUM

Muuseumitöötaja elus on toredaid hetki, mil avastad end septembri lõpupäevil Aadria mere rannikult UNESCO kaitse all olevast romantilisest linnakesest koos sajakonna teise omasugusega. Siiski mitte rannapuhkuselt, vaid tuntud muinsuskaitse ja muuseumi valdkonna konverentsilt „The Best in Heritage“. Tänavu toimus kultuuripärandiga tegelejaid ühendav sündmus Horvaatias Dubrovnikus juba neljateistkümnendat korda, eesotsas väsimatu Tomislav S. Šola. Konverentsil, mille teemaks oli sedapuhku „Projects of Influence“, osales esindajaid 22 riigist üle maailma ja esitleti 28 viimasel kahel aastal kõrgelt tunnustatud ning ühiskondlikult mõjukat projekti.

Hea meel oli näha, et suurte riikide nagu Hiina, Ameerika Ühendriikide, paljude Euroopa riikide ja Venemaa kõrval pääsesid lavale ka väikesed muuseumid Eestist ning Lätist. Meid esindas Liina Valdmann, kes tutvustas rahvusvahelisele publikule 2014. aasta Muuseumiroti laureaati Iloni Imedemaad. Lätist sai sõna Lolita Tomsone, Kenneth Hudsoni preemia saanud Žanis Lipke Memoriaalmuuseumi direktor, kes pälvis oma emotsionaalse esitlusega publiku poolehoiu ja tekitas huvi selle n-ö kõige paremini peidetud muuseumi vastu Riias. Soovitame meiegi Teise maailmasõja ajal juute päästnud Lipkede perele pühendatud kontseptuaalne ja võluv eramuuseum üle vaadata!

Konverentsi avakõnedes andis tooni mure tuleviku pärast: kõige valusamad sõnad kõlasid, kui räägiti maailma võimetusest või tahtmatusest sekkuda kultuuripärandi hävitamisse Süürias ja

Dagmar Ingi

Inge Laurik-Teder

Rahvusvahelise publiku südame tegi soojaks Liina Valdmann, kes rääkis Iloni Imedemaast ja näitusest "Olen alati siin. Ilon"

FOTO: Domagoj Režić

Eraalgatuslikult loodud Žanis Lipke muuseumis Riias on ühendatud emotsionaalne lugu ja tugev kontseptsioon suurepärase arhitektuuriga

FOTOD: Tanel Teder

teistes sõja või terrori küüsis vaevlevates piirkondades. Peakõneleja Carl Depauw Antwerpeni Kunstimuuseumist käsitles pikemalt kultuuripärandi valdkonna kriisi ehk majanduslangust ja kultuuri alarahastamist, mis on probleemiks kõikjal Euroopas hoolimata sellest, et muuseumikülastajate number kasvab ja avatakse ka uusi või uuenenud muuseume. Külastatavuse kasv tõi päevakorda külastajakogemuse kvaliteedi laiemas mõttes, seda ka edukate *blockbuster* näituste puhul, mis on tulusad, kuid ülerahvastatud, kunstinauding jääb saamata ja publik on pahur. Eks edul on samuti oma hind, ent siiski tuleb keskenduda kvantiteeti näitavate numbrite kõrval, mida meiegi Eestis kõrgelt hindame, ka kvaliteedile ja rahulolu hinnangutele. Kas me vaevume uurima seda, mida inimene muuseumis õppis, milline oli tema emotsioon või kas ta sai elamuse? Kas ja miks tahab ta jälle tulla või mitte? Millist mõju avaldab muuseum kohalikule kogukonnale, kas ta tõstab oma asukohaga ja tegevusega paiga renomeed, isegi elukvaliteeti?

Kõlama jäi selge üleskutse lõpetada distantseerumine publikust, ühendada jõud nii omavalitsuste kui ka teiste kultuuriasutustega ja muidugi kaasata kogukondi või aidata ise kogukonnal tekkida, luua midagi koos, rääkida kaasa ühiskonnas aktuaalsetel teemadel ja tuua rohkem sisse ka erasektori rahastust. Ilmselt lähtudes sellest, kuidas seda kõike teha õnnestunult ja unustamata, et tuleb leida soliidne tee ka kulude katmiseks, olid konverentsi korraldajad valinud nominentide hindamise kriteeriumiks projekti mõjukuse.

KÕIGE MÕJUSAM PROJEKT – „COENI JUHTUM“

Ehkki mõjusaid näitusi, uusi innovaatilisi ekspositsioone, puuetega inimesi kaasavaid projekte või võimsaid restaureeritud objekte oli palju, valisid konverentsil osalejad esinejate hulgast parimaks Westfriesi muuseumi Hollandist Hoornist. Teema oli väga aktuaalne ning puudutab ka Eestit, sest meilgi on toimunud n-ö sõda ideoloogiliste monumentidega.

Grupp Hoorni linna elanikke tegi 2011. aastal linnavalitsusele ettepaneku eemaldada keskväljakult Hollandi Ida-India Kompanii kindralkuberber Jan Pietersz Coeni monument. Põhjendusena toodi välja, et 17. sajandil tegutsenud mees oli massimõrvar, kes kasutas Ida-Indias vürtsikaubanduse monopoli loomiseks vägivalda.

Petitsioon viis tõsise debatini ühiskonnas, meedias, sotsiaalmeedias ja tõstatas omakorda laiemalt küsimuse, kuidas tuleks suhtuda riigi kolonialistlikku minevikku ning millistest moraalsetest standarditest lähtudes peaks Coeni-suguste üle kohut mõistma.

Sellisesse kuuma ühiskondlikku diskussiooni, mis kaldus langema ühte või teise äärmusse, lülitus ka Westfriesi muuseum. End Hollandi kuldajastu muuseumiks pidav asutus peatas kõik oma lähiaja tegevused ja töötas välja aktuaalse multimeediaprojekti „Coeni juhtum“. Projekti keskmes oli kohtuprotsessi vormis üles ehitatud näitus. Vandekohtuniku rolli sattunud muuseumikülastaja sai, põhinedes tõendusmaterjalidele, kaitse ja süüdistajate tunnistustele, teha otsuse, kas J. P. Coen väärib monumenti. Kaasavale näitusele lisaks loodi Coenile pühendatud veebileht, anti välja ajakiri, korraldati loenguid, kontserte, jutuõhtuid.

Näitust külastas pea 10 000 inimest, kellest üle 3000 andsid oma hääle vandemehena. Näitusprotsessil otsustas 67% „vandekohtunikest“, et Coeni osas peaks kohut mõistma tema eluajal kehtinud moraalinorme silmas pidades. Kuju jäeti peaväljakule, kuid sellele lisati põhjalikum, erinevaid vaatenurki tutvustav tekst ning QR-kood, mis suunab huvilise temaatilisele veebilehele.

Westfriesi muuseumi julgus oma plaanid täielikult ümber teha ning teravasse teemasse ajalooalaselt kompetentse moderaatorina sekkuda on kindlasti miski, millest võiksime eeskuju võtta.

KAS SELLINE ON TULEVIK?

Vahelduseks armsatele ja tänuväärsetele projektidele tekitas meis elevust ja arutelu uus konverentsile tulija, Jaapani teadusmuuseum Miraikan, mille tituleerisime utoopiaprojektiks, eriti Eestile mõeldes. Innovatsioonile ja tulevikukuvandile üles ehitatud muuseum on meist aastakümneid ees, kasutades moodsat tehno-

Coeni juhtumit käsitleva näituse raames andis Westfriesi muuseum välja ajakirja

Konverentsi hing ja vedaja Tomislav Šola (vasakul) lõputseremoonial andmas üle publiku lemmiku tiitlit Westfriesi muuseumi direktorile Ad Geerdinkile

FOTO: Domagoj Režić

Otonaroid – tulevik koos inimnäoliste robotitega. Seda saab näha Jaapanis innovatsioonile pühendatud muuseumis Miraikan.

Foto avaldatud Jaapani teadus- ja innovatsioonimuuseumi Miraikan loal

loogiat. 2001. aastal avatud muuseumi ülesanne on aidata inimestel läbi teadlase vaatepunkti aru saada, mis maailmas toimub, arutledes üheskoos selle üle, milline tulevik meid ees ootab. See tähendab aga, et Miraikan arendab igal aastal näituseid edasi, sest tulevikku vaatav teadus ei seisa paigal, vaid areneb pidevalt. Üks Miraikani auhinnatud näitus „Anagura laul“ on üles ehitatud hiigelarvutimänguna, mille käigus loovad külastajad maailmast digitaalse koopia, kujutades ette, milline on see tulevikus. Nii kogutakse kokku tulevikuootused ja arendatakse näitust üha edasi. Mängureegleid järgides jõuab näitusekülastaja tuhat aastat edasi tulevikku nn Anagurasse.

Publikut võidetakse ka kolm korda päevas toimuvate robotite etteastetega, et näidata, milline võiks olla meie elu koos robotitega ja mitte üksnes ootuspäraste robot-masinatega, vaid inimnäoliste tegelastega kodomoroidide ja otonaroididega.[1] Ülimalt tehnoloogiline, moodsalt kujundatud ja arutlema kutsuv muuseum on seadnud oma eesmärgiks kaasata inimesi looma üheskoos paremat tulevikku. Teisalt on pisut hirmutav mõelda, kas me tulevikus astume oma arvuti tagant virtuaalsesse keskkonda ja elamegi arvutimängus. Kas see ongi unistus? Igatahes täitis juba vaid ettekande ja veebilehe vahendusel Miraikaniga tutvumine oma eesmärgi – astuda dialoogi ja tekitada diskussiooni.

KOKKUVÕTTEKS

Dubrovnikus on kahtlemata suurepärane võimalus kohtuda kolleegidega üle maailma ja luua suhteid, kuid kas sellist tüüpi konverentsi vorm on jätkusuutlik ettekannete kõikuva taseme ja väga paljude erinevate projektide kiirtutvustuse tõttu, on raske öelda. Tore on, et konverentsiga kaasneb ka kataloog, mis tutvustab osalenud projekte, kuid üldiselt kandis konverentsi korraldus nagu ka kohalikud muuseumid väsimuse märke. Olles tutvunud parimate kogemustega, on kurb külastada selle vägagi tuntud turismisihtpunkti muuseume, kuhu 21. sajand ei ole enamasti veel jõudnud. Siiski on „The Best in Heritage“ noorele ja/või alustavale kolleegile hea võimalus saada pilt, mis muuseumimaailmas on toimumas. Teinekord annab aga ühe suurepärase muuseumi ja selle kolleegidega tutvumine rohkem kogemusi, elamusi ja värskeid ideid kui kolm päeva rahvusvahelisel konverentsil. Igaühele oma!

1 **http://www.miraikan.jst.go.jp/en/exhibition/future/robot/robotworld.html**

NÄITUSED NARVA FESTIVALIL

— PIRET ÕUNAPUU —
EESTI RAHVA MUUSEUM

Narva Hermanni linnus
FOTO: Andres Toode

SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumide väljapanek „Suvorovi tänava naised“ pälvis tänavusel Narva muuseumide festivali näituste konkursil esikoha

FOTOD: Piret Õunapuu

28. septembril 2015 Narvas XVIII Eesti muuseumide näituste konkursil osales kolm näitust: SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumide „Suvorovi tänava naised“, Eesti Kirjanike Muuseumide Ühingu „Euroopa kirjanduslikud karakterid“ ja Tartu Kunstimuuseumi „Tüüpilised indiviidid. Tartu grafiti ja tänavakunst 1994–2014“.

Nii vähe näitusi ei ole Narva festivalil veel kunagi võistelnud. Mis selle põhjus võiks olla, on selge – eks ikka raha. Olgugi et tuhat eurot auhinnaraha, mis Narva Linnavalitsus traditsiooniliselt välja käib, võiks ju olla stiimul. Näituste tegemine on kallis, kallis on ka nende transport. Hiiumaalt või Saaremaalt suure näituse kohale toomisele kulub hea ports raha, lisaks ööbimiskulu muuseumitöötajatele, kes näitust paigaldavad, jne.

Käesoleval aastal võistelnud näitused olid kõik erinevad. Suur ja esemerohke „Suvorovi tänava naised“ oli klassikaline näitus, mis mõjus Narvas sama hästi kui Haapsalus. Näituse tugevuseks oli terviklikkus, hästi mõjuv idee, elegantne kujundus, mahukas töö kogudega – uurimine ja konserveerimine ning muuseumiprogrammide rohkus. Väga oluline oli ka, et näituse tekstid olid tõlgitud nii vene kui ka inglise keelde. Venekeelne näitusetekst on Narva festivali algusaegadest pärit nõue. Festivali peamine eesmärk ongi olnud viia eesti kultuuri Narva venekeelsele publikule. Ja kuidas seda

Eesti Kirjanike Muuseumide Ühingu näitus „Euroopa kirjanduslikud karakterid“

muidu teha kui ikka nii, et publik ka näitustest aru saaks nendega kaasnevate tekstide kaudu. Inglise keel ei ole kohustuslik, aga tänu sellele keelele avardub näitus veelgi laiemale publikule.

Eesti Kirjanike Muuseumide Ühingu stendinäitus „Euroopa kirjanduslikud karakterid“ oli väga hariv ja huvitav väljapanek, mille puhul oli kurb tõdeda, et seda näitust ei mõista kohalik publik. Põnev oli ka Tartu Kunstimuuseumi eelkõige noortekultuuri valdkonda kuuluvat grafitit tutvustav filmina esitatud taies.

Näitusi hindav žürii koosseisus Piret Õunapuu ja Jane Liiv Eesti Rahva Muuseumist, Merike Toomas Tartu Linnamuuseumist, Kersti Koll Adamson-Ericu muuseumist, Merike Ivask Narva Muuseumist, Mirjam Rääbis kultuuriministeeriumist ja Narva linna poolt Tarmo Tammiste oli üksmeelsel seisukohal esimese koha kandidaadi „Suvorovi tänava naiste“ puhul. Kõik esitatud nõuded olid täidetud, näitusel oli suurepärane põhjendus, sest eksponeeriti muuseumisse tulnud terviklikku kogu. Esemed olid restaureeritud-konserveeritud, näitus oli professionaalselt kujundatud. Tekstid olid tõlgitud nii vene kui inglise keelde.

Lõpptulemus oli aga üllatav, sest žürii otsustas seekord anda välja ainult ühe auhinna suurusega tuhat eurot, mille pälvis Haapsalu ja Läänemaa Muuseumide näitus „Suvorovi tänava naised“. Kaks teist näitust ei klassifitseerunud venekeelsete tekstide puudumise tõttu. Nii otsustatigi eraldada auhinnafondist 920 eurot Narva Muuseumile ekspositsiooniinventari soetamiseks.

Loodame ikkagi, et Narva festival ei sure veel välja ja muuseumid tulevad sügise alguses üle maa Narva kokku. Hea on saada konverentsil targemaks ja näidata ning vaadata näitusi ja suhelda kolleegidega.

ÜLE JÕE JA MUUSEUMIST VÄLJA!

— MARGE RENNIT —
TARTU LINNAMUUSEUMI ARENDUSJUHT

Tartu Linnamuuseum käivitas 2015. aasta varakevadel traditsioonilise muuseumi piire kompava kaheaastase kogukondliku projekti Üle Jõe. Projekt keskendub Emajõe vasakkaldal asuvale Tartu ajaloolisele Ülejõe piirkonnale ja haarab tänases linnahalduslikus mõistes Ülejõe ja Raadi-Kruusamäe linnaosa. Üle Jõe projekt hõlmab pea kõiki muuseumitöö valdkondi ja tegevused toimuvad suures osas väljaspool muuseumi hooneid. Projekti initsiaatoriteks ja käima lükkajateks olid linnamuuseumi kuraator-kommunikatsioonijuht Kaari Siemer, pedagoog Keiu Telve ja allakirjutanu. Põhjalikumat teavet veidi üle poole aasta kulgenud projekti tegemiste kohta leiab Üle Jõe meediakodu aadressilt facebook.com/YleJ6e/?fref=ts.

Siinse kirjutise ajendas soov jagada kolleegidega kogemusi, mida pakkus Üle Jõe selleaastaste näituste ettevalmistamine ja eksponeerimine. Ülejõe on Teises maailmasõjas üks enam kannatanud Tartu piirkondi, samuti on Ülejõele pärast sõda asunud elama palju uusasukaid. Piirkonna mälu katkestus ja puudulik ajaloo tundmine on omakorda põhjustanud elanike vähese kogukonnatunde ja nõrga identiteedi. Neid asjaolusid mõistes ning Ülejõe ja Raadi-Kruusamäe linnaosa erinevaid tasandeid kaardistades otsustasime 2015. aasta näitused korraldada n-ö rahvavalgustuslikul eesmärgil – tutvustada piirkonna kujunemist 20. sajandi alguseks Tartu üheks rahvarohkemaks ja põnevamaks linnaosaks ning ajaloolise fotomaterjali kaudu meenutada siin enne sõda asunud hoonestust ja tegutsenud asutusi. Kuna Üle Jõe idee on liikuda muuseumist välja, paikadesse, kus kogukonna liikmed toimetavad, siis iseenesest mõistetav oli plaan eksponeerida näitusi linnaruumis ja Ülejõe asutustes väljaspool muuseumi.

2015. aastal koostasime kaks näitust. Rändnäitus „Kadunud Ülejõe“ pakub seitsmel *roll-up* stendil ülevaate ajaloolise Ülejõe kujunemisest läbi ajaloo. Piirkonna asutustesse ringlema kavandatud näituse avamisega märtsi lõpus Tartu pensionäride klubis Kodukotus sai avapaugu ka kogu projekt. Kodukotus tegutseb Ülejõel Staadioni tänava lõpus asuvas ajaloolises hoones, mis valmis 1880. aastal Tartu Ülikooli psühhiaatriakliiniku tarvis. Näituse ettevalmistamise protsess kujunes selle koostajatele, linnamuuseumi fotokogu hoidjale Eevi Kärdlale ja Marge Rennitile vaevarikkaks, kuid haaravaks tööks Ülejõe ajalukku süüvimisel. Mõned üksikud ajaloolisele Ülejõele pühendatud artiklid (Niina Raidi, Mart Siilivase ja Heivi Pulleritsu sulest), peamiselt aga erinevates ülevaate- ja teatmeteostes leiduvad teated tuli liita piirkonna kujunemise looks. Nähtud vaev piirkonna tundmaõppimisel oli igati põhjendatud ning rajas tugeva vundamendi edaspidistele Ülejõe ajaloo loengutele, piirkonnas korraldatavatele ekskursioonidele ja muule. Ühtlasi süvendas see näituse koostajate veendumust, et Üle Jõe projekti lõpetuseks plaanitav Ülejõe raamat on vajalik.

Novembri alguseks oli „Kadunud Ülejõe“ jõudnud oma kuuendasse eksponeerimispaika, Puiestee tänaval asuvasse Tallinna Tehnikaülikooli Tartu kolledžisse. Ülejõe varasemat hoonestust eksponeerivat näitust sai siin kasutada inseneriõppe kunsti- ja arhitektuuriloo loengute

Marge Rennit

Näitus *„Bellevue* – kaunis vaade“ Tartu Kaarsillal

FOTO: Tiia Reisner

Näitus „Kadunud Ülejõe“ Tartu pensionäride klubis Kodukotus

Näitus *„Bellevue* – kaunis vaade“ Tartu Kaarsillal

FOTO: Tiia Reisner

täienduseks. Näitus on vaadata olnud mitmetes Ülejõel asuvates sotsiaalasutustes, lisaks Kodukotusele ka Tartu Hooldekodus ja MTÜs Iseseisev Elu. Näitusega kaasnev programm (loengud, vestlusringid) on koostatud iga eksponeerimispaigaks oleva asutuse eripära arvestades. Omakorda oleme näituse tutvustamisel ja programmi läbiviimisel saanud ainulaadse kogemuse tööst eakate ja psüühilise erivajadusega inimestega.

Näituse koostamisel oli abiks linnamuuseumi arheoloog Arvi Haak, samuti saime kuraatorite Eve Aabi ja Ants Linnarti lahkel loal kasutada ERMi Postimuuseumis koostatud näituse „Ei saa üle Emajõest“ materjale. Näituse kujundas Krista Lepland OÜ-st Laika, Belka & Strelka ja see rahastati kultuuriministeeriumi muuseumide arendamise programmist. „Kadunud Ülejõe“ jätkab oma ringkäiku Ülejõe koolides, ettevõtetes ja mujal ka 2016. aastal.

Ligi kolme kuu jooksul, alates 29. juunist kuni septembri keskpaigani võisid tartlased ja Tartu külalised vaadata Kaarsillal näitust „*Bellevue* – kaunis vaade“. Näitusel eksponeeriti ajaloolisi fotosid Emajõe sildadest ja selle vasakkalda hävinud hoonestusest kogu linna ulatuses alates pärmivabrikust kuni 1928. aastal Arnold Matteuse projekti järgi valminud linnaujulani (hävinud 1980. aastatel, asus praeguse lodjakoja kohal). Linnamuuseumi fotokogu kõrval kasutati rohkesti vähetuntud Emajõe vaateid rahvusarhiivi fotode andmebaasist FOTIS (Ajalooarhiivi, Filmi- ja Fotoarhiivi ning Riigiarhiivi kogusse kuuluvaid fotosid), näiteks tehniliselt ja kunstiliselt väljapaistvaid Carl Schultzi Tartu vaated 1860.–1880. aastatest.

Kaarsilla näituse koostasid taas Eevi Kärdla ja Marge Rennit, kujundajaks oli seekord Marje Eelma OÜ-st Tuumik Stuudio. Näitus koosnes kümnest kahepoolsest tahvlist (suurusega 1 × 3 m), mis olid kinnitatud silla sammaste vahele. Raekoja platsilt Ülejõe suunas liikujale avanesid ajaloolised vaated jõele ja vasakkalda hoonestusele pärmivabriku suunas ning Ülejõelt Raekoja suunas liikujale lodjakoja suunas. Vaataja abistamiseks olid kõik fotodel kujutatud paigad lokaliseeritud juures asuval skeemil. Tegemist on varem mitmeid kordi kasutatud näitusepaigaga, kuid ajaloolise foto näitust eksponeeriti siin esimest korda. Näituse saatetekst oli napp, peamine rõhk oli fotode allkirjadel. Kogu tekst oli asukohta linna südames ja suvist eksponeerimisaega arvestades tõlgitud inglise keelde. Kaarsilla näitus valmis Tartu linnavalitsuse arhitektuuri ja ehituse osakonna toetusel.

Tõenäoliselt oli Kaarsillal eksponeeritud „*Bellevue* – kaunis vaade“ üks linnamuuseumi enim vaadatud näitusi üldse. Vaatajaid näis näitusele jätkuvat igal ajal, ka valgetel suveöödel võis sillal näha huvilisi näituseuurijaid. Kui arvestada vaatajate hulgaks ühe (öö)päeva jooksul 500 inimest, siis teeb see 70 päeva jooksul kokku aukartust äratava külastajate arvu 35 000.

HINGAB JA HELISEB

KUIDAS TEHA NÄITUST LOODUSEST JA MUUSIKAST?

— TIIA METS —
KUNSTNIK

— EVA-LIISA ORULA —
TARTU ÜLIKOOLI LOODUSMUUSEUM

Tiia Mets

Eva-Liisa Orula

Näitus „Hingab ja heliseb“ Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis (lk 31) ja Tartu loodusmajas (lk 32)

FOTOD: Mart Laul, Andres Tennus

Mõeldes loodusest, tekib kujutluspilt mahedatest värvidest, erinevatest tekstuuridest ja ebakorrapärastest joontest. Mõeldes muusikale, tekib helipilt vaiksematest või valjematest meloodiatest, vahelduvatest rütmidest ja pillide kõlast. Loodust ja muusikat omavahel võrreldes ja sidudes, nende sarnasusi ja erinevusi otsides tuli leida kõige sobivam viis, kuidas kõike seda esitleda. Lahendus oli ilmselge – koostada näitus, mis on valmistatud looduslikest ja taaskasutatavatest materjalidest.

Looduse ja muusika seoseid esitleva näituse idee tekkis 2013. aastal, kui tekkis mõttevahetus koostöö üle Tartu Ülikooli Loodusmuuseumi (TÜLM) ning Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi (ETMM) vahel. Kahe valdkonna ühisosa ei tulnud kaua otsida: paljusid muusikainstrumente valmistatakse looduslikust materjalist, loodusnähtused on inspireerinud heliloojaid ning popmuusikaski leidub vihjeid loodusele.

KILLUKENE SIIT, KILLUKENE SEALT

Näituse jaoks kogusid TÜLMi ja ETMMi töötajad ideid ja materjali killukeste kaupa siit ja sealt. Lugesime raamatuid, uudiseid ja artikleid looduse, kultuuri ja muusika kohta. Surfasime internetis, otsides näiteid looduse kasutamisest muusikas ja muusika ilmingutest looduses. Otsisime teadusartikleid, kus võrreldi linnulaulu sarnasust inimloodud muusikaga. Vaatasime ringi muuseumide kogudes ja püsinäitustel ning mõtisklesime isiklike kogumuste üle.

Muusika-aasta lähenedes oli paras aeg kogutud ideed ja materjal üle vaadata ning täpsem näituse kontseptsioon paika panna. Sõelale jäi neli suuremat teemat: heli ja muusika olemus, loodushelid ja nende võrdlus muusikaga, loodus kui inspiratsiooniallikas ning muusikainstrumentide valmistamine looduslikest materjalidest.

Näitus koosneb paljudest erinevatest teemadest laial ajaskaalal. See käsitleb helide tekkimist ja muusika olemust ürgajast moodsate tehnoloogiateni, mainides näiteks ka jumalate osalust muusika ajaloos. Inimkonnal on alati olnud vajadus luua ning ka vajadus elus püsida. Tahvelarvutite ja MP3-mängijate olemasolule vaatamata põristame ikkagi šamaanitrumme, meisterdame pajupille ning hõikame kajavas metsas, sest see on inimkonnal mälus.

MAKULATUURIST NÄITUSEKS

Näituse vormistamisel tuli arvestada nii looduse kui läbiva teemaga kui ka vajadusega eksponeerida käsitööna valminud muusikariistu. Seetõttu valisime stendide tegemiseks taaskasutatavad materjalid: paber, papp ja puit. Need viitavad keskkonnasäästlikule mõtteviisile ning võimaldavad kasutada kujunduses ka otseselt loodusest pärit materjale.

Näitus koosneb 25 paneelist, millest 24 käivad kokku kolmnurkseteks stendideks. Paneelid on ehitatud suurtest kaubapakenditest pärit

lainepappidest, mis on kihiti kokku liimitud. Pappide pind on paneelide tugevdamiseks kaetud mitmekordse ajalehekihiga. Näituse neli teemat on paneelidel markeeritud erinevate kattekihtidena. Ehituspaber, jõupaber, pabertapeetide ja vanade paberarvete tagaküljed loovad oma toonidega tumedast heledani mulje liikumisest ajas: priviligeeritud teadmistelt valgustusaega. Paneelid on kaetud lakikihiga ning sellele on kantud tekstid kleebistähtedena, mis jätavad paneelide aluspinna materjalid nähtavaks.

Kuna tegu on käed-külge tüüpi näitusega, siis on arvestatud, et külastajad saaksid ka kõiki pindasid katsuda ja midagi kogeda. Paneelide pindadel on kujunduselementidena kasutatud reljeefseid kujutisi. Linnud, oksad, loomad, suur lüüra – nende siluetid on välja lõigatud lainepapist ning kaetud kattepaberiga. Värvi lisatud ei ole, kujutised tulevad esile tänu valgusele ja tekkivatele varjudele. Lisaks on kasutatud kuivatatud taimelehti, puukooretükke, herilasepesa materjali, linnusulgi, heina. Kujunduses on kasutatud ka looduse aastaringile viitavat elementi: esimese peatüki „Da capo“ ('algusest') elementideks on „uinuvad“ puuoksad, millele järgmises peatükis ilmuvad pungad ja viimases peatükis puhkenud lehed.

Käed-külge eksponaadid ning puutetundlikud ekraanid helide kuulamiseks vajasid kindlat pinda kinnitamiseks ning raskuse tõttu korralikku toestust. Enne paneelide valmistamist tehti materjalidega katseid ning selgus, et ainult papist stendid ei peaks vastu. Seetõttu on paneelide sisse ehitatud puidust karkass. Pärast näituse seitsme kuu pikkust eksponeerimist on selgunud, et hoolimata puitkarkassist on pidevalt muutuva temperatuuri ja niiskuse tõttu papp siiski „mängima“ hakanud ning mõned paneelid viltu tõmmanud. Ühest küljest annab see näitusele omapära juurde, sest ongi valmistatud vabama joonega ning käsitööna. Teisalt on vähenenud paneelide vastupidavus transpordile ning kokku ja lahti monteerimisele.

Külastajal on lisaks paneelide pinna puudutamisele võimalik piiluda ka näituse n-ö köögipoolt. Kinnitushingede vahelt paistavad osaliselt paneelide tagaseinad, kus võib näha kasutatud pappkastide, ajalehtede ja tapeetide ribasid, eksponaatide takunööridest kinnitusi ning puitkarkassi.

TOIMIV PAKENDIRINGLUS

Näitust valmistades oli tore teada saada, kui hästi on korraldatud pakendite taaskasutusse suunamine Pärnu linnas. Kunstnik eeldas, et on lihtne näiteks mööbli- ja ehituspoodide ladudest kasutatud lainepappi saada. Tegelikult on selliste pakendite ringlus väga efektiivne: suuremates kauplustes pressitakse pärast kauba lahtipakki-

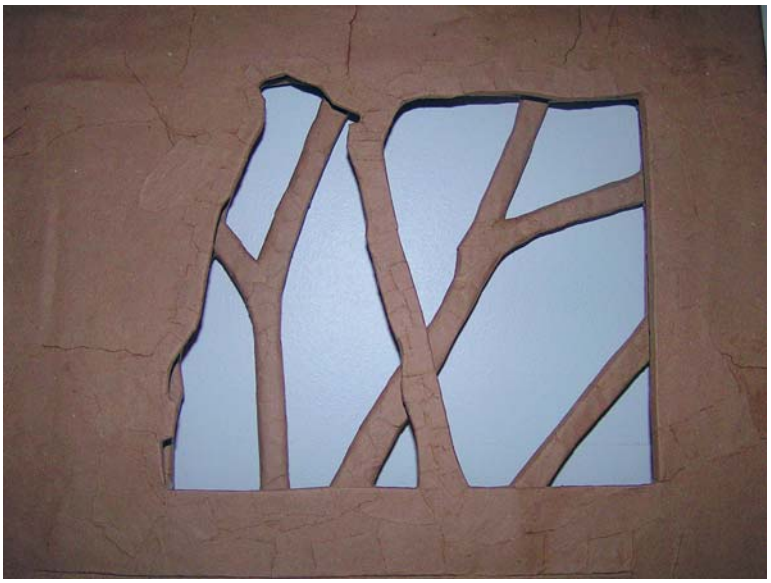

Läbiva kujunduselemendina on kasutatud puuoksi, mis uinunud olekust muutuvad lehtedega oksteks. Pildil on näha kihiliselt kleebitud kattematerjal

FOTO: Tiia Mets

Paneelidel on puidust karkass. Käed-külge eksponaatide kinnitamiseks lisati vajalikesse kohtadesse puidist liiste

FOTO: Tiia Mets

Loodust ja muusikat omavahel võrreldes ja sidudes, nende sarnasusi ja erinevusi otsides tuli leida kõige sobivam viis, kuidas kõike seda esitleda.

mist pappkastid ja -pakendid kokku ja pannakse konteineritesse ning kindlatel nädalapäevadel viiakse pakendid tasuta ära. Mõnes kaupluses on väiksemad pappkastid külastajate jaoks välja pandud ja neid saab kasutada ostude pakkimiseks-transportimiseks. Hästi korraldatud pakendiringlus tegi kunstniku töö keerulisemaks, aga teadmisena oli väga positiivne. Siinkohal tänab Tiia Mets vastutulelikke kaupluste töötajaid, kes vajalikke materjale andsid.

Kui näituse eksponeerimise aeg on möödas, on sedagi võimalik taaskasutada: puutetundlikke ekraane, kõlareid ja kõrvaklappe saab kasutada järgmistel näitustel, pille muuseumitundides ning papist, puidust ja puust paneele saab kasvõi sooja saamiseks kasutada. Nii saab näitus taaskasutades teistmoodi edasi moel hingata ja heliseda.

TÄHELEPANEKUD

- Materjalid on tasuta või väga soodsalt saadaval. Peamine on ajakulu materjali otsimisel ja hankimisel.
- Papi ja paberi kasutamine võimaldab näituse stende vajadusel lihtsalt parandada.
- Papp ja paber on lihtsalt töödeldavad, teisalt on tegu materjalidega, mis on tundlikud vahelduvatele niiskuse- ja temperatuuritingimustele (võivad koolduda).
- Papi, paberi ja puidu kasutamine annab näitusele naturaalse, unikaalse ja omanäolise välimuse.
- Kasutades kleebistähti ebatasasel pinnal, tuleb arvestada, et need tulevad kiiremini ja kergemini lahti kui siledalt pinnalt.
- Käsitööna valminud ja varem kasutamata lahenduste puhul tuleb valmis olla ootamatusteks. Ristpeaga kruvikeeraja, kaablisidemed, mitmesugused teibid ja isegi söögipulgad peavad alati käepärast olema.

Näitus „Hingab ja heliseb“ avati 27. märtsil 2015 Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis. Märtsist juuni alguseni oli näitus avatud Tallinnas, juunist septembri alguseni Tartu loodusmajas, septembrist detsembrini rändas näitus koolides ja kultuurikeskustes üle Eesti. Näituse kohta saab rohkem teavet TÜ loodusmuuseumi veebilehelt www.natmuseum.ut.ee.

Paneelide tugevdamiseks kleebiti papist alused üle ajalehtedega. PVA liimi kulus selleks paarkümmend liitrit

FOTO: Tiia Mets

Mõned joonised on valmistatud ruumiliselt ning paigutatud vana seinakella korpuse sisse

FOTO: Andres Tennus

FOTO: Margus Muts

TAGASIVAATAVALT LÄBITUD AASTARINGIDELE

MEENUTAB DR. FR. R. KREUTZWALDI MEMORIAALMUUSEUMI JUHATAJA AIMI HOLLO

Aimi Hollo on 34 aastat oma 70 eluaastast pühendanud tööle Võrus asuvas Dr. Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseumis, sellest paarkümmend aastat juhatajana. Alljärgnev on tema meenutus läbitud aastaringidest ja kaasteelistest.

Käidud teele tagasi vaadates muutuvad mõnedki seigad tähendust kandvaks. Kaunis nahkköites perealbumil on Kreutzwaldi mälestussammas Võrus, ülikooli sisseastumiseksamil pidin esitama peast „Kalevipoega“, praktikatunnid koolis olid Kreutzwaldist ja „Kalevipojast“, kingituseks sain raamatukaaned Kalevipojaga... Kuigi Kreutzwald pole kunagi minu lemmikkirjanik olnud, tundub tagasi vaadates, et on ta kogu aeg minu jaoks olemas olnud. Nii nagu „Kalevipoeg“ ja Piibel paljudel raamaturiiulitel igavesti kestvas lugemisootuses...

SÜNNIKODU

Sündisin kooliõpetaja Alfred Hollo perekonnas. Isa oli Johannes Käisi õpilane, kes tahtis ja suutis ellu viia Käisi põhimõtteid. Ja kuna isa oli sõna paremas mõttes rahvavalgustaja, siis tegeles ta ka muusikaga, mängis orkestris, juhtis laulukoore, hobiks fotograafia ja elukutseks loodusloo- ja muusikaõpetaja.

Loodusesse viis ta oma pere lapsi nagu oma õpilasigi ning loodusega olen püüdnud sidet hoida igas elukohas. Matkadelgi tihti vältinud linnu ja püüdnud jõuda eesmärgile – loodusesse. See on olnud kirjanduse kõrval, mis on seotud mu elukutsega, teiseks tugisambaks.

Kui ma mõtlen veel tagasi lapsepõlvele, siis emast ei taha ma kuidagi mööda minna. Meie kodus paistis alati päike ja see oli meie Ema.

Võin kinnitada, et minu kodu on olnud **kõige parem kodu**, mida suudab üks mõte mõtelda või ette kujutada. Minult on ka küsitud, kas see oli nõnda või sa räägid nõnda. See oli nõnda.

Koos isa, ema ja vennaga metsas. 1948

FOTO: erakogu

VÕRUMAA

Võrumaa on minu jaoks eeskätt Missomaa, Võrumaa üks **kõige kaunim** osa ja sinna lapsepõlvemaile jõuan ma nüüd tihti tagasi ja leian, et seal leidub palju, mis on mind aidanud ka siis, kui teed on viinud Võrumaalt kaugemale. Kui ma ütlesin, et Missomaal ei ole kõige sügavamat järve või kõige kõrgemat mäge, siis seal on Missomaa varjatud saladused, on kodune Pullijärv, Hino seitsme saarega, Saarjärv, Kisejärv, mis varjab Lembitu-aegset paati... Kõiki neid järvi näeb siis, kui tõusta metsalatvadest kõrgemale või kui jõuame käia nende paljude järvesilmade ääres korduvalt ja korduvalt. Erilise tähendusega on minu jaoks Hino Mustjärve äärest Siksälä kalmistult leitud aarded (mündid,vaselistega kaunistatud sõbad, peapaelad, käevõrud, kannused ja üliku rüütlimõõk). Siksälä naiste rõivastuse rekonstruktsioone võis sel aaastal näha ka Eesti Rahva Muuseumis näitusel.

Missomaa omapära seostub mulle muuseumiga. Nii nagu mööda Riia-Pihkva teed sõites võib Missos isegi mitte peatuda, tõdedes, et seal ei paista midagi erilist olevat, nii ruttab ajahädas muuseumikülastajagi ühest ruumist teise, leidmata seda erilist objekti, mis tasuks lähemalt vaatamist. Aga kui aega on – või külalisi – ja tullakse tagasi, imestatakse, et jälle on vaatamiseks midagi uut. Iga ekspositsioonis olev ese kannab oma lugu ja sõnumit, rääkimata sellest, et suur osa on peidetud varakambritesse, mis avanevad vaid huvilistele. Uut oma väljapanekus võib avastada ka muuseumitöötaja.

VALIKUD

Olulise valiku kogu eluks tegin viieaastasena, kui meie kooli tuli direktoriks noor Endla Puura (Tarro). Endla oli **kirjandusõpetaja** selle sõna **kõige paremas mõttes**. Tema õpetas mind lugema ja kirjutama. Minu lugemisega oli muidugi raskusi, sest mulle meeldis rohkem ettelugemine kui ise lugemine. Ma olin sõjajärgne laps ja siis oli külas veel tavaks, et koguneti koolimajja käsitööd tegema ning, et aega mitte raisata, luges üks ette ja teised kudusid. Mäletan hästi, et loeti ette Jakob Pärna „Oma tuba, oma

luba“ ning muidugi Albert Kivikase „Nimed marmortahvlil“ ja eestiaegseid lugemikke. Kui ülikoolis kirjanduse eksamil küsiti minult Pärna loomingu kohta, siis ma võisin peaaegu sõna-sõnalt jutustada „Oma tuba, oma luba“. Kursusekaaslased imestasid, kas mul midagi paremat ka on loetud kui ärkamisaegset kirjandust. See oli kuulatud lapsepõlves Misso-päevil. Nüüdki veel leian olulisi pidepunkte, mida olen saanud Misso koolist ja oma kirjandusõpetajatelt. Meenub, kuidas Kalju Tarro tutvustas toona keelatud väliseesti Võrumaa kirjanikke, kui koostasime kirjanduslikku kaarti: Artur Adson – järgnes tabav iseloomustus ja järeldus, et ei saa kaardile panna, Raimond Kolk, Peeter Lindsaar, Valev Uibopuu – ikka iseloomustus ja sama järeldus – ei sobi. Aga need nimed ja lood jäid kõik meelde, kuigi kaardile sai vist ainult Debora Vaarandi!

Kui mõtlen tagasi Misso-aastatele ja Misso koolile, siis leian, et see oli tol ajal **parim kool**, kus ma sain hea hariduse. Õpetajad tahtsid ja oskasid õpetada. Mul oli keskkooliajal ainult üks naisõpetaja, kõik teised olid meesõpetajad ja ülikoolis oli väga kummastav, kui sisseastumisvestlusel küsiti, kas teile meeldivad mees- või naisõpetajad. Ma vastasin, et ühe õpetaja põhjal ei saa järeldust teha. Paneb mõtlema, et 2015. aasta õpetajate päeval tõdeti, et Eestis on kõige vähem meesõpetajaid Euroopa Liidus.

KAASTEELISED

Kui ma läksin klassipinki, siis minu pinginaaber oli kindlasti **kõige parem pinginaaber**, kellega seovad meid tänini sõprussidemed ja kooskäidud teekonnad. Kui ma jõudsin ülikooli, siis meie kursus oli kindlasti nende aastate (1965–1970) **kõige parem kursus**. Mitmetelt kursusekaaslastelt olen tänini leidnud toetust ja saanud ka otsest abi.

Ma ei saa mööda minna ka oma ülikooliaegsetest õppejõududest. Kunagi ütles Tõnu Seilenthal: olge õnnelikud, me saime eestiaegse hariduse. Meil olid eestiaegsete väärtushinnangutega õppejõud – Paul Ariste, Villem Alttoa, Lalla Gross, aga ka Karl Muru, Jaak Põldmäe, kelle nimesid tuleb nimetada, kui ma mõtlen tagasi oma haridusteele ja sellele, mis on mind kujundanud.

TÖÖ

Ülikoolijärgne suunamine viis mind Palamusele. Professor Ariste küsis minult suunamiskomisjonis, kes mind seal küll ootab, et valisin Palamuse. Vastasin, et Oskar Luts, teisi ei tea nimetada. Palamusel sain oma esimese klassi, viienda klassi, mille viisin üheteistkümnendani. Neid nimetan tänini oma esiklasteks. Mantlipärijagi kirjandusõpetaja näol kasvas sellest klassist välja. Praegu õpetab Eve Koch Voore

Oma esimeste õpilastega matkal Kalevipoja kivi juurde Prossal 1971. aastal

FOTO: erakogu

Põhikoolis ja jõuab oma õpilastega aeg-ajalt ka Kreutzwaldi muuseumi. Aga mitmete teistegi õpilastega on säilinud sidemed, mis aitavad mind tihti ka minu töös. Ma ei tahakski neid üksikult välja tuua, tegelikult on nad kõik kokku üks tervik – minu klass, minu lapsed. Ma tegin palju vigu, nagu noor õpetaja ikka teeb. Aga ühes ma ei eksinud, ma armastasin neid kõiki nõnda, nagu armastatakse esiklapsi.

Elutee viib edasi, matkatee viib edasi, sest kui me rändame, siis ikka lootusega jõuda kord pärale. Kuid veel rohkem huvitab meid see, mis ootab teel. Aga ees ootas mind Põlvamaa. Läbi Põlvamaa jõudsin Võrule, nagu ütleb Kreutzwald. Selle lühikese aja jooksul, mil ma olin Põlvas, ei ole ma üheski kollektiivis leidnud nii sooja vastuvõttu, nii mõistvat igapäevaellu suhtumist, kui see oli Põlva (tolleaegse keskkooli – toim.) eesti keele ja kirjanduse õpetajate poolt. Suur eeskuju oli õpetaja Aime Klink. Aime ütles kord: „.. sind ei ole vaja tugevatele õpilastele, nemad lähevad ise. Toeta nõrku [tagasihoidlikke].“ Imetlesin Aime juures tööd nendega, kes ei olnud kõige tugevamad, kuidas neid toetati nii, et nad said abi vastu võtta ja nad tahtsid seda vastu võtta.

Perre sündisid lapsed. Lapsed vajasid kasvukeskkonda, vajasid vanavanemate abi ja vajasid ema, kes ei tule koju vihikupakiga, mis sisaldab kaks korda 120 tööd, mis tuleb öö jooksul läbi vaadata ja parandada ja mille juurest ka ise avas-

tasin ennast tukkumas ja vigu tegemas. Siis oli selge, et peab tegema valikuid. Elukohavalikuid.

Edasi viis tee mind jälle lähemale Missomaale ja lähim punkt, kus jälle lapsi võis õpetada, sest ma tundsin ennast ikka eelkõige õpetajana, oli Võru. Kui küsisin Võru haridusosakonnast õpetajatööd, vastati eitavalt. Pakkuda oli eesti keele inspektori koht. Kui haridusosakonna juhataja loetles kõiki tööülesandeid, mida peab inspektor tegema, ja seal alles viimase punktina oli, et peab tegelema ka eesti keele ja kirjanduse õpetamise kontrollimisega, tundus mulle, et need punktid olid küll väga kaugel sellest, mida mina oleksin tahtnud teha (vaikimisi teadsin sedagi, et see ametikoht eeldab kuulumist parteisse) ja ma ütlesin ära.

TEE MUUSEUMISSE

Võrumaa ajalehes nägin teadet, et Kreutzwaldi muuseumisse otsitakse teadurit. Nurgapealses poekeses kohtasin endist ülikoolikaaslast Virve Taalfeldi, kes oli töötanud Kreutzwaldi muuseumis. Küsisin, mida see muuseum endast kujutab ja kas tasub minna muuseumi direktori Aleksander Krulli jutule.

Virve ütles, et ei soovita mitte mingil juhul minna, sest seal on väga halb seis, peab hakkama tegema ekspositsiooni ja seda on võimatu teha, pole ka kedagi, kes aitaks või toetaks. Hiljem selgus, et just Virve ise oligi see, kelle tehtud tööle ma edaspidi toetusin, kellelt abi küsisin, kelle taas muuseumi meelitasin.

Meie muuseumid, ka maakonnamuuseumid, on need pärandkultuuri alusmüüri kivid, mis peavad paika jääma.

Ma ei teadnud, mida see sõna *ekspositsioon* tähendab, aga nägin võimalust midagi ära teha, midagi võib-olla päris omamoodi teha. [Aimi ja eeskätt tema kursusekaaslase Helgi Rivise ülikooliaegne idee asutada noorte õpetajatega oma kool jäi mitmesugustel põhjustel teoks tegemata.] Ajendatuna sellest, et muuseumis tehakse midagi uut, teadmata küll, mida, tulingi Krulli juurde end tööle pakkuma. Ta küsis päritolu kohta ja kui kuulis, et minu kodupaik on Missos, kus koore juhatab minu isa, siis paistis Võru naiskoori dirigent Krull südamest rõõmustavat: Võrumaa inimesed peavadki tagasi tulema! Otsus oli tehtud.

Üsna varsti suleti muuseumi uksed, algas remont ja põhjalik ümberkorraldamine. Paberil hakkas sündima muuseumi neljas ekspositsioon, kuid mitte tühjale kohale, kuigi väline pilt, mis avanes, oli tröstitu. Ikka on meeles, kuidas Siiri [Toomik, kellega koos Aimi ekspositsiooni rajas ja kes hiljem oli pikka aega Võru Muuseumi direktor] mulle puhkuse ajal helistas ning küsis, mis ma arvan, kas leotada kõik fotod ja tekstid lahti või jätta mõned alles. Siirile oli öeldud, et küll me paneme need veel ükskord tagasi, pole võimalik teha kõike uuesti. Kui vastasin, et leota kõik lahti, lubas Siiri viia need alused oma vanni. Muuseumis polnud toona veevärkigi. Siiri öeldud on sõnad meie esimesel kohtumisel, mida rasketel hetkedele vastastikku meelde tuletasime: „Me teeme selle ekspositsiooni ära! Ja kui väljas vihma sajab, ei ole selles direktor [Krull] süüdi!!! Ja me ei vaidle, aga teeme alati nii, nagu õigeks peame!“ Siiril oli juba aastane(!) muuseumitöö kogemus olemas ja need olid prohvetlikud mõtted.

Aga pean ütlema, et me ei teinud seda kõike tühja koha peale. Meil olid ees Virve Otsa ekspositsiooniplaanide mustandid, meil oli olemas hoone nimega „Doktor Friedrich Reinhold Kreutzwaldi memoriaalmuuseum“, mis oli rajatud 1941. aastal Eesti esimese kirjanikule pühendatud muuseumina. Selle esimese ekspositsiooni, mis esialgu asus vaid ühes majas, olid koostanud Rudolf Põldmäe ja Aino Undla-Põldmäe. Kogumistööd oli teinud Jakob Teder Kreutzwaldi Mälestamise Seltsi kaudu juba aastast 1923. Need nurgakivid olid õigesti laotud ja siit oli, kuhu edasi minna. Kuigi viiekümnendatel aastatel tutvustati Kreutzwaldi muuseumis tähtsaimate isikutena Leninit ja Stalinit, ei olnud see määrav, vaid ainult juurdeehitus, mis aitas toonastel tegijatel läbida ühte ajajärku.

TÄNANE MUUSEUM

Praegune ekspositsioon on arvult neljas, me oleme oma väljapanekutega jõudnud viide põhihoonesse – elumaja, kõrvalhoone, ait, suveait-muinasjututuba, saun ja tänavu jõuame ka keldrisse. Kreutzwaldi kelder on sellises seisus, et meie sõbrad lasteaiast võivad julgesti tulla ja vaadata, missugune on üks Võru linna vanemaid keldreid siis, kuidas siin lõhnavad õunad, riiulitel seisavad moosipurgid, ja kuidas hämar kelder peidab vahel ka salapärast lugu.

Et kõik muuseumis toimiks, on vaja täita lihtsat põhimõtet – igaüks olgu seal, kus teda kõige rohkem vajatakse: Tuuli aias, Heli kassas (või inglise keeles giidimas või koristamas), Virve ja Pille vaheldumisi Kreutzwaldi majas külalisi vastu võtmas, Malle arvutis (ikka MuIS!), Marika koos huvilistega uusi ideid teostamas oma töötoas... Tänu neile on saanud teoks nii muuseumiöö ja teemapäevade rollimängud Võru linna sünnipäeval, muinasjututunnid, luulepäevad... Ja vahel olen kuulnud vaikset küsimust: kas keegi

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseumi töötajad: Pille Lendsaar, Aimi Hollo, Heli Raudsik, Marika Sepp, Virve Ots, Malle Avans, Tuuli Hans

teab, mida ta (s.o mina) jälle on välja mõtelnud!? Tean vaid, et koos teie kõigiga hakkab LUGU elama!

Minu kõigi muuseumis töötatud aastate jooksul, ka siis, kui muuseumi uksed olid mitu aastat suletud, on Kreutzwaldi külastanud Viljandi õpilased ja õpetajad. Oodates süvitsiminevat tundi, hinge puudutavat elamust, olles oma õpilased vastuvõtuks ette valmistanud. Et igaüks saaks leida oma Kreutzwaldi, kasvõi väikesegi lisanduse, mida ta ei saa koolitunnist, õpikust. Et siin oleks see seeme ja sõnum, mis aitaks minna edasi. (Tagasisidena rääkis Aimi loo, kuidas üks noor külastaja tuli tänama, et sai edukalt läbi esseest ja testist, sest ei kasutanud õpiku teksti, ei rääkinud ka õpetaja juttu, vaid seda, mida Kreutzwald oli talle muuseumis öelnud.)

Sõnumi edasiandmine ongi kõige tähtsam, sõnum peab jääma tähtsamaks kui kõik muu. Siit tuleneb kõigi kirjanike muuseumide ühine raskus. Meie väärtuseks on sõna. Kuidas viia sõna ja sõnum inimeseni nii, et ta seda tunnetaks. Et sõnast ei saaks vaid põnev atraktsioon, mis täna on uus ja homme on vananenud. Et muuseumist ei jääks meelde ainult (õõvastav!) vahakuju kirjanikust...

Olen Kalevipoja toas sageli küsinud, kas nüüd on see aeg ja Kalev on lõpuks koju jõudnud. Aastaid peale iseseisvuse tulekut vastati mulle – jah. Paar aastat tagasi valitses vaikus, siis vastas üks noormees nõnda: on, aga ma tunnen, et midagi hakkab ära libisema... Ja see oli minu jaoks märksõnaks. Mida tunnevad noored, mis hakkab ära libisema? Meie riigi tüvitekstis, milleks on meie põhiseadus, on muuseumide osa väga suur. Suurem, kui muuseumitöötaja hetkel ehk tajubki. Meie muuseumid, ka maakonnamuuseumid, on need pärandkultuuri alusmüüri kivid, mis peavad paika jääma. Tundes Võrumaa muuseume lähemalt, võin ma öelda, et kõik need aluskivid, mis on pandud Karilatsis, Mõnistes ja Võrus, on õigesti asetatud nurgakivid. Usaldage muuseumitöötajaid rohkem ja andkem võimalusi uusi ideid ellu viia!

UNISTUSED

Tänapäeval on väga oluline osata hästi [oma toodet, ka muuseumi] müüa, aga minu unistus on mitte edukalt müüa, vaid **kinkida**. Kinkida kaasa [eepos] „Kalevipoeg“ või üks muinasjutt või sadade kirjade hulgast kümme kaunist kirja

Kuidas ma Jakobist rääkida ei saanudki...

„Kas te olete nõus veel tulema majja ja rääkima hurdast? Ma nägin seal hurta!“

Hurdast! Alati! Kuigi kell läheneb varsti juba suve südaööle. Hurt on ka mulle oluline, jõuan uksel mainida.

„Tõesti?!“ imestab külastaja.

„Aga kus te nägite Hurta?“ Keegi vist jättis külalistealbumi Jakob Hurda kohalt lahti, jõuan mõtelda...

„Magamistoas, kummutil!“

Ja siis ma seisin seal, kummutil Kreutzwaldi perele kuulunud hurdakoera kujuke. Sellest hurdast ei teadnud ma midagi rääkida, küll aga külastaja, kel kõik selle koeratõu kohta teada oli! Aga Jakobist ma seekord rääkida ei saanudki.

Lastelastega 2015. aasta suvel Missos

FOTO: erakogu

Koidulale... Ehk loeb ka kodus keegi, kasvõi vanaema! Ja ma loodan, et ta ei ole nii ebaõnnestunud vanaema, kui mina Kreutzwaldi tutvustamisel olen olnud. Võtsin eesmärgiks, et vähemalt oma lapselapsele (lapselapsi on Aimil kolm) loen koolivaheajal igal õhtul ette ühe Kreutzwaldi muinasjutu. Juba esimese muinasjutuga ma ebaõnnestusin täielikult, sest kui hakkasin lugema, leidsin äkki, et jutt on liiga pikk ja seal toimub nii vähe. Sest kaasaegne laps nõuab, et kõik toimuks kiiresti, jookseks nagu arvutiekraanil üks pilt teise järel. Kui ma siis jõudsin kärpeid tehes lõppu, küsis mu teises klassis käiv lapselaps Liisa, kas ma tahan teada ka seda, mis seal vahepeal juhtus. Tal oli see jutt juba varem loetud! Täielikult! Ja ma leidsin, et ma olen vanaemana Kreutzwaldi tutvustades samamoodi läbi kukkunud, nagu oma esimest ekskursiooni tehes. Toona püüdsin kõigest kõike ära rääkida ja kui ma jõudsin nende noorte külastajatega lõpuks kaevu juurde, siis tõusis arglikuks küsimuseks üks käsi: kui nüüd veel selle teada saaks, kes siin majas elas!? See on siis kokkuvõte minu katsest tutvustada Kreutzwaldi vanaemana ja ekskursioonijuhina. Jääb vaid loota, et mesilaste vanaemana olen edukam! Nii kutsuvad mind lapselapsed, kuna suvel maakodus on minu hoole all ka mesilinnud.

Ma loodan, et kui inimene ise kõnnib siin muuseumis vaikselt aias, istub lehtlas ja vaatab või loeb mõnda raamatut, jõuab ta Kreutzwaldi tuumale lähemale kui pika, kireva ja faktirohke giidijutu kaudu. Ja ikka hoiatan kaastöötajaid, et nad ei räägiks nõnda palju. Muidugi on tulnud ka tagasisidet, et justkui oleks nagu keelatud siin rohkem rääkida... Ma tahan, et oluliseni jõuaks Kreutzwaldi lugedes, et tekkiks **tahe lugeda** tema kirjutatut, mis on nõnda kaasaegne. Väga meelikosutav oli [professori ja Riigikogu liikme] Igor Gräzini tõdemus ühes septembrikuu Postimehes, et kui „Kalevipoega“ loeb ka 30 inimest, tuleb seda trükkida. See on üks meie riigi kohustusi oma rahva ees. (Võru raamatupoes ei olnud septembris 2015 müügil Fr. R. Kreutzwaldi „Kalevipoega“).

KAS RAHULOLU TEHTUGA?

Rahulolu ja rõõmu pakub, et sümboolsel raamaturiiulil ei ole ainult Kreutzwald, vaid ka Luts, Liiv, Alver, Tammsaare, Vilde, Under ja Tuglas – nende kirjanike muuseumid kuuluvad Eesti Kirjanike Muuseumide Ühingusse. Ja see koostöö on andnud meile kõigile tuge ning leidnud väljundi mitmete ühisnäituste, pisitrükiste ja rahvusvaheliste projektide näol. Praegu on Narvas meie ühisnäitus „Euroopa kirjanduslikud karakterid“, valmimas on põnev veebinäitus... Loodan, et eestvedajatel (Maarja Vaino, Kairi Tilga jt) jätkub jõudu ja tahet koos edasi minna ja probleemidele lahendusi leida.

Arvan, et muuseumiga, mis tegijate meelest on valmis, juhtub sama, mis Tallinna linnaga Kreutzwaldi poolt üles kirjutatud paiklikus jutus. Ma näen vajadust uueks ekspositsiooniks, näen avanenud kaasaegseid võimalusi. Pole vaja muuta Leila Pärtelpoja kavandatud interjöörekspositsiooni. Ei ole ma ka nii naiivne, et hakkaksin koguma ainult Kreutzwaldile kuulunud esemeid (muide, neid ikka pakutakse!), aga ma tahan, et muuseumikülastuse üheks põhjuseks oleks kättesaadav täiuslik kreutzwaldiana. Ja õpetajal oleks pakkuda igale vanuseastmele ekspositsioonilõik, kus on tervikpilt ja samal ajal midagi niisugust, mis huvitaks süvitsi minema, uut avastama. Mitte nii, et kõigest, aga hästi natuke ja naljakat, nagu tihti soovivad rühma saatvad ruttavad giidid.

Me ei tohiks kaasa minna sellega, et näidata ainult seda, mis on väline, hetkega haaratav, atraktiivne ja aplausi teeniv. Vana Teadjanaine hoiatas: siin öeldud kiitusega ole ettevaatlik, see ei ole ainult Sulle, vaid väga paljudele, kes siin on olnud... Vastasel juhul oleks see aplaus tõesti ainult meile, mitte nendele, kes on meie ees käinud või kellele me tahame oma kultuuripärandit jätta.

Siinkohal ongi paslik panna meenutustele punkt ja soovida Aimile juubeli puhul jätkuvat tarkust, tarmu ja elurõõmu veel paljudeks aastateks kolleegidelt Võru Instituudi teadus- ja arendusosakonnast ning muuseumiosakonnast.

Üles kirjutanud Reet Roop.

SAAREMAA MUUSEUM AEGADE PÖÖRISES 1865–2015

— OLAVI PESTI —
SAAREMAA MUUSEUMI TEADUSDIREKTOR

17. veebruaril 1865 (vkj) tulid Kuressaares loodusteadlase Ferdinand Arthur von Sassi majas kokku 25 baltisakslasest kooliõpetajat, ametnikku, harrastusteadlast ja vaimulikku, keda ühendas soov oma kodusaart põhjalikumalt tundma õppida. Asutatava Saaremaa Uurimise Seltsi (SUS; *Verein zur Kunde Oesels*) tegevuse eesmärgiks seati Saaremaa etnoloogia, geograafia, ajaloo ja looduse tundmaõppimine ning maakonda puudutava statistilise materjali kogumine. Otsustati rajada muuseum ja raamatukogu ning asutada oma ajakiri. 12. septembril 1865 saadi ametlik tegevusluba.

Esimese tegevusaastaga kasvas seltsi liikmeskond 40-ni, peeti üheksa ettekandekoosolekut, pandi alus muuseumile ja raamatukogule ning korraldati Kaarma maalinnal arheoloogilised kaevamised. Seltsi töö põhivormiks olidki väga mitmekesise temaatikaga ettekandekoosolekud, agaralt tegeldi arheoloogiliste kaevamistega ja täiendati muuseumikogu, mis sisaldas juba 1890. aastal üle 3000 arheoloogilise ja numismaatilise eseme ning rohkesti loodusloolist materjali. 1866–68 publitseeriti kolm numbrit saksakeelseid „SUS-i teateid“, hiljem kolm mahukamat vihikut „SUS-i publikatsioone“ (1891, 1898 ja 1905).

18. sajandi jooksul oli Saaremaa üle elanud mitu kultuurilist tõusuperioodi. Sajandi lõppu tuntakse kui Campenhauseni aega Liivimaa valgustatud asekuberneri järgi, kes edendas tublisti siinset majandus-, haridus- ja kultuurielu. Pärast väikest mõõnaperioodi järgnes 19. sajandi esimesel poolel uus tõus, mis on seotud eelkõige Johann Wilhelm Ludwig von Luce (1756–1842) nimega. Eelkõige tänu tema laialdasele uurimis- ja literaaditegevusele ning esimese eesti kultuuri uurimise ühingu *Ehstnische Litterarische Gesellschaft* (Kuressaare Eesti Selts; 1817) asutamisele oli Saaremaa mõnda aega praeguse Eesti ala olulisemaid kultuurikeskusi.

Luce surmale järgnes kultuurielu pikaajalisem tagasilangus. Uus elavnemine algas 1860. aastatel. Aadli kreiskool reorganiseeriti progümnaasiumiks (1861), pastor Martin Körber pani aluse siinsele eestikeelsele koorilaulukultuurile, 1861 asutati saksa lauluselts *Arensburger Liedertafel*, 1863 alustas tegevust esimene, Kristjan Assafrey trükikoda. 12. jaanuaril 1865 hakkas Kuressaares ilmuma kuulutusteleht *Annoncenblatt* – meie trükiajakirjanduse „esiisa“, 12. mail 1865 asutati Kuressaare Poeglastegümnaasium – Saaremaa Ühisgümnaasiumi eelkäija, 1866 pandi alus suvisele pargimuusika traditsioonile.

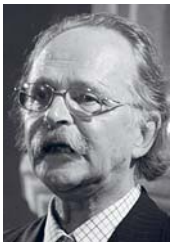

Olavi Pesti

Esmakordselt koliti muuseumi kogud Kuressaare kindluse hoovi 1892. aastal. Linnuses avati esimene püsinäitus septembris 1913, lõplikult koliti sinna 1925. aastal. Kunagine ohvitseride hoone, kus muuseum paiknes aastail 1892–1897 (lammutati u 1910)

FOTO: Alexander Grünbladt

Selline oli taust, millele tekkis kümnendi keskel tulevane Saaremaa Muuseum – Eesti vanim ja praeguse seisuga suurim maakonnamuuseum.

Käesoleva artikli maht ei võimalda anda kõikehõlmavat ülevaadet selle asutuse poolteise sajandi pikkusest arenguloost. Seetõttu käsitlegem vaid mõningaid olulisi pöördemomente. Väga palju siin maailmas sõltub isikutest – või täpsemini, isiksustest. Saaremaa jaoks oli suur õnn, et 1864. aastal tuli Kuressaarde ja asus progümnaasiumi saksa ja klassikaliste keelte ülemõpetajana tööle Jean Baptiste Holzmayer. See kirglik muinsusuurija oli Saaremaa Uurimise Seltsi kauaaegne asepresident ning praeguse Saaremaa Muuseumi tegelik rajaja ja esimene juhataja. Ta oli tõeline „euromees“, mida tunnistavad ka tema prantsuspärased eesnimed (ilmselt olid vanemad suured Suure Revolutsiooni austajad). Sündinud 1839 Mainzis, lõpetanud Giesseni ülikooli, võttis ta siia elama asudes muuhulgas kaasa ühest Saksamaa rooma asulakohast leitud muinasesemeid, millest said meie muuseumi ühed esimesed eksponaadid. 1890. aastaks, mil Holzmayer suri, oli muuseumis arvel juba 1163 arheoloogilist eset, 1877 münti, 558 taimega herbaarium, mineraalide ja topiste kogu jm. Üha enam hakati koguma vanu dokumente ning eksootilisi ja etnograafilisi esemeid. Holzmayeri ametijärglane Ernst Igel taotles sajandivahetusel isegi Kuressaare linna arhiivi seltsile üleandmist, millest linn kahjuks keeldus. (Kahjuks sellepärast, et 1950. aastate algul otsustas tolleaegne linna täitevkomitee esimees kogu selle arhiivi kui „vana sodi“ ära põletada. Üsna palju sealt pärinevaid taani-, rootsi- ja tsaariaegseid dokumente on meie kogus praeguseni tänu sellele, et hilisem muuseumidirektor Arnold Allik (1923–1995) sõna otseses mõttes varastas need raekojast põletamise eest ära.)

Muuseumi esimene välisnäitus toimus 1896. aastal, kui seltsi kauaaegne sekretär, gümnaasiumi ülemõpetaja Carl Wilde ja Johannes Kerg panid Riias X ülevenemaalisel arheoloogiakongressil välja valiku Saaremaa muinasleidudest.

Inimeste kõrval on mõistagi olulised raha ja ruumid. Meie muuseumi esimese poolsajandi jooksul toetas selle tegevust väga tublisti Saaremaa Rüütelkond. Paljud rüütelkonna liikmed, sh juhtivad tegelased, astusid ka ise seltsi liikmeks. Näiteks aastail 1890–1902 oli seltsi esimees rüütelkonna sekretär maanõunik Arthur von Güldenstubbe (1855–1909), seejärel kuus aastat rüütelkonna arhivaar, kuulsa kunstniku poeg Otto von Moeller (1857–1936). Kuid aktiivsete seltsiliikmete hulgas oli ka kooliõpetajaid, pastoreid, arste, riigiametnikke, kaupmehi, samuti üsna mitu aadlisoost teaduste kandidaati. Oma eksisteerimise lõpuni jäi selts põhiliselt siiski meessoost baltisakslaste organisatsiooniks. Vahepeal kaaluti naiste kaasamist, kuid liikmete üldist heakskiitu see mõte ei pälvinud. Rahvusliku kuuluvuse osas tuli siiski ette erandeid. Nii figureerisid 1905. aasta liikmete nimekirjas eestlased pastor Johan Kerg ja loomaarst Johan Ainson ning kolm venelasest kohtu- ja riigiametnikku. Kirjavahetajaliikmeist olid silmapaistvaimad Jakob Hurt, Carl Russwurm ning geograafia- ja meteoroloogiaprofessor Johann Weihrauch.

Etnograafiliste töö- ja tarberiistade väljapanek linnuses. 1930. aastad

Ruumidega oli raskem. Esialgu hoiti museaale liikmete kodudes, seejärel leiti ajutine peavari raekojas ja alates 1874. aastast mitmesugustes üüriruumides. 1887. aastal andis gümnaasium muuseumi käsutusse ühe ruumi koolidirektori majas, kus esmakordselt avanes võimalus kogud alaliselt vaatamiseks välja panna. 1892 koliti lossihoovis asunud endisesse ohvitseride hoonesse (mis u 1910 lammutati), sealt 1897 kõrval asuvasse nn kadettide hoonesse (nüüdne muuseumi kantselei). 16. septembril 1913 (vkj) avati pidulikult uus püsinäitus linnuse ülakorrusel, kuhu jäädi kuni 1919. aastani. Seejärel asuti mitmes ajutises asukohas, 1922–1925 uuesti praeguses muuseumi kantseleis, alates 1925. aasta kevadest taas linnuses, kus saadi oma kasutusse 425 m² ruume. Seega oleme selles hoones järjepidevalt tegutsenud juba 90 aastat. Aasta hiljem võeti linnus Eestis kehtestatud esimese muinsuskaitseseaduse alusel ühe esimese objektina riikliku kaitse alla.

Esimese maailmasõja ajal jäi muuseumitöö soiku ning paljud museaalid läksid kaduma. Siiski on meie muuseumi loodus- ja ajaloolistes kogudes ning arhiivraamatukogus tänaseni tallel üsna kena hulk seltsi liikmete kogutud kraami. Säilinud etnograafilistest ja teistest ajaloolistest esemetest pärineb kindlalt SUS-i aegadest üle paarisaja.

Muuseumi taaskorraldamiseks astuti esimene samm 30. juunil 1919, kui haridusministeeriumi voliniku Anton Starkopfi ettepanekul otsustati anda kogud maakonnavalitsuse käsutusse. Muuseumi korraldamiseks loodi maakonna- ja linnavalitsuse esindajaist hoolekogu, üleriigilisel tasandil jäi töö suunamine haridusministeeriumi kompetentsi. „Saaremaa wanaaja uurimise seltsiks“ ümber nimetatud ühingu tegevus hääbus 1922. aasta algul, ametlikult likvideeriti see 1923.

Linnuse korrashoidu ja muuseumi finantseeriti eraldi, ka pärast 1925. aastat olid mõlemal eraldi pääsmed. „Lossi“ korrashoiuks ja eksponeerimiseks saadi vahendeid nn rüütelkonna kassa arvelt, ühekordsete riiklike eraldistena, külastustuludest. Muuseumi eelarvesse eraldas raha ühelt poolt maakonnavalitsus, teiselt poolt algul haridusministeerium, alates 1926. aastast Kultuurkapital. Pidevalt kurdeti rahapuuduse üle, kuid korduvalt jäid eraldatud summad kasutamata. 1923–1926 saadi ministeeriumilt ja kulkalt aastas 50 000 marka, edaspidi kõikus viimaselt saadud summa 1000–2000 krooni vahel aastas. Eraldatud rahast piisas, et ainsale muuseumitöötajale palka maksta ja kütet muretseda, kuid ei enamaks. Muuseumi külastamise eest laekus aastail 1922–1924 keskmiselt 34 127 marka, 1937. aastal näiteks 310,62 krooni. Tavaliselt kattis see summa umbes veerandi kuni kolmandiku muuseumile tehtud kulutustest. Mõistagi ei saanud sellise eelarve puhul rääkida muuseumi õitsengust ega suuremast arengust – pigem oli tegemist aastaid kestnud virelemisega.

Külastamiseks oli muuseum suvel tavaliselt avatud kahel või kolmel nädalapäeval korraga kaks tundi, talvel ühel-kahel päeval. Linnusesse pääses suviti iga päev. Muuseumipääse maksis 1920. aastate algul 25 marka, alates 1927. aastast 30 marka/senti. „Lossivahi“ nõusolekul võis nii

linnust kui muuseumi külastada tööväliselgi ajal, kuid kahekordse tasu eest. Õpilasekskursioonid said sisse tasuta. Aastas käis tavaliselt 1000–2000 külastajat. Rekordilisel 1938. aastal olevat linnust ja muuseumi (ilmselt kokku) külastanud 5767 inimest – muuseumi seega ligi 3000 huvilist.

Kogu sõdadevahelise aja jooksul oli ametis ainult üks erialaste teadmistega töötaja – Eesti Muuseumi ja ERMi töökogemusega üliõpilane August Kruus, kuid temagi kahjuks ainult kaks aastat, 1925–1926. See-eest oli veerand sajandit ametis muuseumi ja lossi hooldajate-valvurite, nn lossivahtide muljetavaldav dünastia: aastail 1903–1913(?) ja 1927–1932 Aleksei Kaljo, 1932–1935 tema poeg Caesar, seejärel kuni 1941. aastani viimase vend Vladimir Kaljo. Caesar Kaljo lahkus ametist tekkinud tüli tõttu linnavalitsusega, kes hakkas kindluse hoovi spordiplatsi rajama. C. Kaljo toetas aga kindlameelselt siia vabaõhumuuseumi rajamist.

Kogu Eesti aja kohta on dokumentaalselt teada ainult üks museaalide ostmise juhtum ja kaks spetsiaalset kogumisekspeditsiooni. Nimelt otsustas linnavalitsus 1935. aastal C. Kaljole muuseumile ostetud esemete eest 34,5 krooni välja maksta. Milliste asjadega tegu oli, seda ei mainitud. 1925. aasta sügisel olevat käidud Sõrves ja Muhus etnograafilisi esemeid kogumas. Maakonnavalitsuse 28. juunil 1926 Eesti Rahva Muuseumile saadetud kirjas nenditakse: „Need korjamisteekonnad näitasid, et sel teel muuseumi täiendamine raske on. [---] Kõik iseloomustavad näited on juba ammu mitmete korjajate poolt ära korjatud…“ Nende korjajatena nimetatakse Eesti Rahva Muuseumi, Tallinna Eesti Muuseumi, soomlasi, I maailmasõja ajal sakslasi, erakogujaid.

Ka selle perioodi olulisim sündmus oli negatiivne: muuseum jäi ilma SUSi väärtuslikemast pärandist, arheoloogiakogust. Professor Aarne Michaël Tallgren iseloomustas seda ligi 3000-esemelist kollektsiooni 21. veebruari 1923. aasta kirjas haridusministeeriumile kui üht „maa rikkaimaist eelajaloolistest kogudest“. Ühtlasi märkis ta, et kogu on väga halvas seisukorras: turvamata, konserveerimata, numereerimata ja osaliselt kataloogimata. Professor saavutas oma tahtmise: 28. juunil 1924 saatis haridusministeerium Saaremaa koolivalitsusele korralduse saata siinsed arheoloogiakogud konserveerimiseks, hindamiseks ja kataloogimiseks Tartu ülikooli arheoloogiakabinetti. „Asjad [---] jäävad sinna kõige rohkem üheks aastaks ja tuuakse siis Kuresaare muuseumi tagasi.“ Saaremaa Muuseumi tolleaegset olukorda arvestades oli otsus kahtlemata õige. Hiljem leiti hoopis, et kollektsiooni põhiosa peab jääma Tartusse. 1926. aasta lõpus toimetati muuseumisse väike valikkogu Holzmayeri peamise elutööna loodud kollektsioonist… Selle põhiosa asub alates 1947. aastast praeguse Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudis.

1934. aastal muutus muuseumi alluvusvahekord. Nimelt hakkas Kuressaare linnavalitsus eelmisel kevadel kohtu- ja siseministeeriumi kaudu tungivalt taotlema linnus-kindlust enese omandusse, lootes sellest suurt materiaalset kasu. Põhjenduseks toodi, et maavalitsus ei ole kuurordi „tõstmisest“ küllaldaselt huvitatud ega astu seetõttu piisavaid samme kindluse ümbruse korrastamiseks. Maavalitsus astus selle kavatsuse vastu teravalt välja, tuues põhjuseks muuhulgas ka hoonete ülemaalise tähtsuse ja muuseumi maakondliku iseloomu. Tänu Riigikogu sotsialistide rühma aktiivsele toetusele õnnestus saarlasest advokaadil, hilisemal punasel riigitegelasel Aleksander Jõeäärel seaduseelnõu siiski läbi suruda ning 10. novembril 1933 vastu võetud „Seisuste kaotamise seaduse muutmise seadusega“ kuulutati kindlus Kuressaare linna omandiks. Kuna muuseumi on raske „lossist lahutada“, otsustati ka see anda linna valdusse. Üleandmisele vaidlesid kõige ägedamalt vastu saarlastest parempoolsete vaadetega rahvasaadikud Otto Pukk ja Johannes Perens (1906–1941). Paradoksaalsel kombel sai viimasest muide vähem kui aasta hiljem Kuressaare linnapea…

Linnavalitsuse alluvuses jäid endiseks nii muuseumi ruumid kui ka koosseis, endiselt säilisid andmed museaalide kohta üksnes muuseumivalvuri peas. Suurimaks saavutuseks selle aja jooksul oli vast see, et tsaariaegsed kogud suudeti säilitada ja neid veidi täiendada ning nende valdav osa on tänaseni meie käsutuses. Lossihoovis mõningaid haljastustöid küll tehti, kuid linnavalitsuse lubadus „asuda kindluse [soostunud valli-] kraavi kuivatamisele“ jäi täitmata. Suur saavutus oli aga see, et alates 1. maist 1935 keelati ära lehmade pidamine „lossi“ (mõeldud küll ilmselt kindlusevalle) keldrites ja nende kindluses karjatamine, kuna see „rikub kuurordi ilu“.

Muuseum tegutses tagasihoidlikult ka esimese Nõukogude ja Saksa okupatsiooni ajal, kuigi linnus oli sõjaväelaste valduses. Muuseumi kogud said sel perioodil üsna tõsiselt kannatada. Kultuuriväärtuste ekspert Georg von Krusenstjern kirjutas oma Saaremaa-reisikirjas 1941. aasta novembris: „Muuseumis on rüüstatud mündi- ja relvakogud, osa rahvarõivaid, karusnahku ja nahkmütse on kadunud. [---] Iluasjad ja läikivad esemed olid bolševike poolt ära viidud, kohtusaalis oli 20 vapitooli kadunud, keskaegne laud oli katki.“ (Muide, käesoleval sajandil on üks Saksa sõdalane ja teise lesk kaks varastatud eset – ühe raamatu ja ühe rinnaehte – isegi tagastanud, kuid Venemaalt pole seni küll midagi tagasi saadetud …)

Suurimasse hädaohtu sattus konvendihoone 1944. aasta sügisel, kui taganevatel Saksa vägedel oli kindel plaan sõjavarustust täis hoone süüdata.

Muuseumi küttepuude väljavedamine Kangruselja metskonnast 1957. aastal. Esimese koorma taga Heino Kermik, jalgsi Valve Juhandi ja Valve Õunpuu, teise koormaga Timoteus Linna

Tõenäoliselt päästis linnuse hävingust üksnes kohalikku päritolu sõjaväetõlgi, endise Kuressaare linnapea poja Günther von Rehekampffi (1903–1986) veenmisjõud. Arvukate kasutamata jäänud süütevahendite leidmist kinnitab oma mälestustes ka esimesena linnusesse jõudnud Nõukogude väeosa, 27. Eesti laskurpolgu staabiülem major Andrei Ugand.

1946. aastal andsid sõjaväelased linnuse linna täitevkomitee valdusse ning 24. septembril avati see külastamiseks. Kuressaare Maakondlik Muuseum oli taas riiklik ning algas n-ö Linnaaeg – ligi 30 aastaks jäi direktoriks Timoteus Linna (1912–2011). 1947 avati ajaloo ja loodusloo osakonna ekspositsioonid, 1949 sotsialistliku ülesehitustöö osakond ja Isamaasõja osakond, 1951 „nõukoguliku ülesehitustöö osakonna“ uus püsinäitus, 1956 uuendatud loodusekspositsioon, 1967 ajaloo osakonna arheoloogia lõigu uus väljapanek. Muuseumitöö muutus nõukogude süsteemile iseloomulikult vägagi tsükliliseks: eelkõige tuli lähtuda kommunistliku „kirikukalendri“ tähtpäevadest (1941. ja 1944. aasta lahingute ning Eesti NSV ja Oktoobrirevolutsiooni aastapäev, võidupüha, Vladimir Lenini sünniaastapäev jms). Siiski õnnestus näiteks 1963. aastal linnuse keldrikorruse neljas saalis avada ka Kuressaare linna 400. aastapäevale pühendatud korralik püsinäitus, mida eksponeeriti kuni 1973. aastani.

Olulisteks sammudeks koduloomuuseumi ajaloos olid filiaalide avamised: novembris 1948 Viktor Kingissepa Majamuuseum, juunis 1959 Mihkli Talumuuseum, mais 1973 Koguvas Juhan Smuuli muuseum, mais 1980 Muhus Linnuse külas Eemu tuulik. Tasapisi laienesid muuseumi sidemed siinse kogukonna ja kogu eesti avalikkusega: augustis 1958 korraldati Saaremaal Balti vabariikide muuseumitöötajate seminar, juunis 1961 I ülesaaremaaline kodu-uurijate ja loodussõprade kokkutulek, 1963 toimusid Liiva-

Arnold Allik (1923–1995) – muuseumi direktor aastail 1976–1988

Ööl vastu 5. maid 1982 muuseumi kantseleihoone korstnasse sattunud Nõukogude piirivalvevägede lipniku pääste-operatsioon. Majale tuli ehitada uus korsten

FOTO: Endel Püüa

Putla kalmetel esimesed suuremad muuseumi korraldatud arheoloogilised kaevamised, 1965 asutati muuseumi juurde kodu-uurimisring, 1966 alustati ekskursioonijuhtide koolitamist, 1968 hakkas muuseumi baasil tööle Tallinna ekskursioonibüroo filiaal, 1973 valmis esimene mittepoliitiline rändnäitus – „Saaremaa kultuuritegelased". Kui direktor Timoteus Linna põhiülesanne oli võimudega suhelda ja asutus poliitiliselt n-ö õige liini peal hoida, siis kõigi nimetatud algatuste elluviimisel oli hindamatu osa Arnold Allikul, kes töötas meie muuseumis tervelt 38 aastat, sh 1976–1988 direktorina.

Tasapisi paranes ka materiaalne baas. 1966. aastal remonditi ja sisustati esimene spetsiaalne hoidlahoone (praegune labor-töökoda). 1968 avati eelnevail aastail remonditud Kaitsetorni viiel korrusel nõukogude perioodi osakonna uus püsinäitus. Samal aastal alustati kindlusevallide vooderdise restaureerimist, millele järgnesid 1975 alanud linnuse põhjalikud restaureerimis- ja kohandamistööd. Nende edukas lõpulejõudmine 1985. aastal võimaldas rajada ajaloo- ja loodusosakonna uued põhjalikud püsinäitused (avati 1985/87 ja 1992), mis mõningate täiendustega on tänaseni vastu pidanud. Juba 1976 võeti hoidlana kasutusele Põhjabastioni Suurtükitorn, mille restaureerimine oli lõppenud 1973. Laialdased remondi- ja restaureerimistööd toimusid 1970.–80. aastail ka Mihkli ja Koguva muuseumis, kusjuures viimane sai 1981. aastal ka spetsiaalse keskusehoone.

Aastaid 1985–1995 võiks nimetada suure pöörde ajaks ka muuseumi ajaloos. Nelja aasta jooksul, 1988–92 avati neli uut filiaali ning likvideeriti või loovutati neli vana, sealhulgas reorganiseeriti J. Smuuli Memoriaalmuuseum ja Koguva Vabaõhumuuseum 1990. aastal iseseisvaks munitsipaalomanduses Muhu Muuseumiks. Samal aastal taastati ajalooline nimi Saaremaa Muuseum ning avati külastajaile linnuse Kaitsetorn, 1991 eksponeeriti mitmes Soome ja Taani muuseumis esimest välisnäitust, 1993 anti välja esimene kaheaastaraamat, saadi esimene personaalarvuti ning avati muuseumipood ja Tornikohvik.

Kõigi nende pöördeliste arengute keskne „süüdlane" oli noor energiline direktor Endel Püüa, kes määrati sellesse ametisse 9. märtsil 1988. Tema suurim kirg on ehitamine ja remontimine ning küllap ta jääbki „lossihärrade" pikas reas ajalukku Endel Ehitaja nime all. Tõelise peremehena seadis ta üheks eesmärgiks allutada kogu kindlus ühele võimule ning 1992 võetigi kõik Lossihoovis asuvad hooned muuseumi bilanssi ning 1993 kogu Kuressaare kindluse territoorium muuseumi hooldada. 17. veebruaril 1995 avati muuseumi 130. aastapäeva tähistades pidulikult uus kantselei- ja hoidlahoone. Edaspidi korrastati põhjalikult kõik kindlusehoovi hooned ja võeti need uutes ülesannetes kasutusele, lisades mõne uuegi. Kõlab uskumatult, kuid suures osas tehti seda muuseumi teenitud omavahendite eest, suurendades nii mitte ainult riigi vaimset vara – mis on ju muuseumide põhiülesanne, vaid ka materiaalset rikkust. Seega ei saa öelda, et riik oleks alati halb peremees – kõik oleneb ikka inimestest. Kuid paradoksaalselt tahab Eesti Vabariik nüüd muuseumi iga hinna eest oma kaelast ära saada...

Saaremaa Muuseumi töötajad 2014. aastal

FOTO: Tõnu Sepp

1988. aastal avati reorganiseeritud V. Kingissepa Memoriaalmuuseumi uus põhiekspositsioon ja näitusesaal, mis mõne aasta pärast reorganiseeriti Saare Arhiivraamatukoguks ja Linnakodaniku Muuseumiks. 1989. aastal asutati varasema isetegevusliku muuseumi põhjal uus filiaal – Ruhnu Muuseum. 19. juunil 1992 avati uue filiaalina pidulikult Johannes ja Joosep Aaviku Majamuuseum.

Pärast Kaitsetorni taasavamist oli kuni uute lähiajaloo püsinäituste rajamiseni linnuses tervelt seitse vaba saali, kus sai välja panna ajutisi näitusi. Nii korraldasimegi 1990. aastatel ja sajandivahetusel mõnel suvehooajal oma 30 vahetatavat kunsti-, foto- jm näitust. See võimaldas põhiliselt meie muuseumi ruumides korraldada kaks üritust, mis eesti ühe juhtiva kunstiteadlase ja -kriitiku hinnangul on Eesti kõigi aegade kõige enam rahvusvahelist tähelepanu äratanud kunstisündmused. Need olid 1995. aasta kesksuvel linnuse 20 ruumis toimunud Saaremaa biennaali „Ajaloo vabrik / Fabrique d'Histoire" näitused ja kaks aastat hiljem korraldatud II Saaremaa biennaal „Invasioon". Näituse kuraatorite Eve ja Peeter Linnapi nimele tuleb muuseumi aadressil veel praegugi kirju tähisega „Saaremaa biennaal"... Paari aastaga oli tekitatud võimas kaubamärk, mida me kahjuks piisavalt hinnata ega hoida ei osanud.

2001. aastal hakati korraldama Kuressaare lossi päevi ja keskaja stiilis piiskopi pidusööke. 2003. aastal arvati Kuressaare kindlus UNESCO maailmapärandi nimekirja nominendiks ja alustati muuseumi toimetiste väljaandmist. 2005. aastal avati kolmes saalis lähiajalugu tutvustav atraktiivne püsinäitus, millele 2011. aastal lisandunud nelja saaliga jõuti laulva revolutsiooni ja Eesti iseseivuse taastamise sündmusteni. Septembris 2011 avati lõunabastioni Püssirohukeldris püsinäitus 1941. aasta Kuressaare massimõrvast.

Järjekindel töö Kuressaare kindluse korrastamisel ja arendamisel ning muuseumi 150 aasta juubel päädisid 2015. aasta oktoobris, kui viidi edukalt lõpule viis aastat kestnud ja Euroopa Liidu tugifondi rahastatud arhitektuurimälestise restaureerimis- ja konserveerimisprojekt. Tulge vaatama: see enam kui 600-aastane kaunitar on otsekui uus, aga endiselt aukartust äratavalt vana! Oma ja võõra rahva rõõmuks on nüüd taaskasutuses peaaegu kõik selle väärika kantsi viimaste sajandite jooksul varisenud ja võssakasvanud osad.

Artikkel põhineb 18. septembril 2015 Kuressaare linnuses toimunud muuseumi juubeliaktusel peetud ettekandel „Saaremaa muuseumi lugu".

EESTI VABARIIK VAALIS 1905. AASTAL

ÜHE MÄLUAUGU TÄITMISE LUGU

— RÜNDO MÜLTS —
AJAKESKUS WITTENSTEIN / JÄRVAMAA MUUSEUM
PÄINURME KODULOOMUUSEUM

Ründo Mülts

Paljud teist on kuulnud Vaali külas väljakuulutatud Eesti riigist? Eesti Vabariigi idee ei sündinud mitte Tallinnas või Tartus, vaid Järvamaal Koerust paarikümne kilomeetri kaugusel asuvas Vaali külas. Ja aastaarv polnud 1917, vaid 1905. Selle fakti esitamine ajaloos orienteeruvale lugejaskonnale on mõnigi kord tekitanud küsimusi-arusaamatusi. Aastaid tagasi, kui Tallinnast startinud loodushuviliste seltskond korraldas varasügisel väljasõidu Eesti südamaale, pandi toimunud retkele kõlav pealkiri „Reis Norra ja Vaali vabariiki!“. Siis sattus bussitäie rahva hulka täies suusavarustuses abielupaar. Ju mõeldi, et tegemist on mõne reisifirma odava sooduspakkumisega külastamaks suusariiki Norrat. Miks mitte siis läbi põigata ka Vaali vabariigist...

Suunates pilgud kaardile, leiame Eestimaa südamest Koeru kihelkonnast Norra-nimelise mõisa. Selle läheduses asub väike naaberküla Vaali. Tung iseolemisele ja unistus omariiklusest ei sündinud kohe 1918. aastal, vaid ideed, kuidas oma riiki luua, hakkasid kujunema varem. Nõnda koostasid Koeru kihelkonnas, nüüdses Koigi vallas, Vaali küla mehed juba 1905. aastal põhiseaduse projekti. Asudes tõsimeeli looma Eesti riiki, asutasid nad Eesti Vabariigi prii sõjameeste salga ja kuulutasid välja võõrvõimust sõltumatu Vaali Eesti vabariigi.

MIS JUHTUS KOERU KIHELKONNAS VAALI KÜLAS 1905. AASTAL?

„Vaali vabariigist“ kirjutamisel kipub sageli esiplaanile küsimus, kui tõsiselt seda eksperimenti võtta. Kas oli see „hullu rätsepa“ tegu või esimene kangelaslik väljaastumine Eesti vabariigi eest? Jäägu see vaidlemiseks neile, kes arvavad, et seda laadi küsimustel on õige vastus. 2000. aastal Koerus toimunud ajalookonverentsil „1905. aasta vabadusliikumine Koeru kihelkonnas Koigi ja Koeru vallas“ lausus tolleaegne peaminister Mart Laar: „Vaali meeste suund oli iseseisva Eesti Vabariigi poole. Koeru kandis ei põletatud mõisaid ega topitud kedagi kotti! Siin tehti tõsist tööd: koostati seadusi ja uuriti võimalusi vabariiki arendada.“

1905. aasta sügisel jõudsid jutud Vene riigivõimu kokkuvarisemisest ka Vaali kanti. Juba varem oli seal elavalt aru peetud mõisnike ja talurahva vahekorra, mõisamaa külge liidetud talumaade, teetegemise kohustuse jms üle. Palso talus toimunud koosolekutel olevat Mart Jürman, üks kohaliku elu vedajatest, lugenud rahvale ajalehtedest sõnumeid. Novembri alguses kirjutasid lehed, kuidas siin-seal Venemaal on sisse seatud ajutine rahva omavalitsus koos oma ametnike, kohtu ja relvastatud kaitsesalkadega. Põhjus olevat olnud talupoegade arvamine,

Peaminister Kaarel Eenpalu avab 29. septembril1935 Koerus 1905. aasta sündmustele pühendatud mälestussamba

et nende vaenlane pole mitte ainult mõisnik, vaid terve isevalitsuslik kord. Selleks ajaks oli Vaalis juba astutud julgeid samme. Maatamehed eesotsas rätsepmeistri ja rahvaluulekoguja Hans Anton Schultsiga otsustasid ise talumaad mõisamaast eraldada ja väikeste kohakestena maatameestele välja anda. Novembri alguses haaras revolutsiooniline meeleolu Vaali tegelased nõnda kaasa, et nad ei suutnud enam üldist arengukäiku ära oodata, vaid asusid iseseisvalt miilitsasalku korraldama. Koos enesemääramise loosungiga teisenes laiemalt levinud Vene vabariigi idee nende hulgas kiiresti mõtteks Eesti vabariigist. See aimub vandetõotusest, mis võeti novembri keskel moodustatud kohalikult kaitsesalgalt: „Tõotame meie, et kui juhtub, et vabariigi mõte ja püüe üle Eestimaa välja peaks kuulutud saama, kohe sõjariistad kätte võtame..."

Alguses ei arvatud Vaalis, et vabariigi väljakuulutamine on sealse rahva asi. Esimesi kontuure tõmbas selle ümber novembri lõpus Tartus toimunud aulakoosolek, mis kutsus moodustama linnas ja maal ajutisi revolutsioonilisi omavalitsusi. Koosolekul osalenud Vaali saadikutele kuuldud juhtnööridest ei piisanud. Üldsõnalised otsused ja üleskutsed passiivsele vastupanule neid ei rahuldanud. Otsus kuulutada Vaalis välja vabariik sündiski sellest segadusest. Soov rõhumisest vabaneda paisus nüüd, revolutsiooniliste lippude tuules ambitsiooniks teha lõpp kogu ülekohtusele mõisakorrale. Head võimalust ei saanud käest lasta. Mart Jürmani ja Hans Anton Schultsi asutatud alternatiivset liikumist vabariigiks nimetades oli võimalik osutada nendele ideaalidele – asendada vana kord vabadusega ise otsustada. 1905. aastal võtsid mitmeski teises Eesti piirkonnas kogukondade aktivistid vallavõimu üle ja kuulutasid välja nn vabariigi (Velise, Mõisaküla, Sangaste jne). Vaalis ei pürgitud ainult kohaliku vallavõimu ülevõtmisele, vaid mõeldi Eesti riigi loomisele laiemalt. Eesti vabariigi põhiseaduse koostamine tähendas hoopis enamat kui kohaliku vallavõimu paberite ärapõletamine.

Kuigi Vaali meeste ainsaks püüdeks 1905. aastal oli rahumeelselt vabaneda ebaõiglasest ja allasurutud olukorrast, ei jäänud mässumeelne aktsioon karistuseta. 24. detsembril hukkas karistussalk kihelkonnakeskuses Koerus „Vaali vabariigi" eestvedajad. Ülekohtusest veretööst pääses nooruke perepoeg August Jürman, kellest 13 aastat hiljem sai iseseisvunud Eesti Vabariigis nimekas poliitikategelane.

1905. aasta ohvrite mälestussammas Koerus 1963. aastal. Nõukogude aega mittesobivad read on sambalt kustutatud

FOTO: Järvamaa Muuseum

Vaali vabariigi sündmustikul põhinev vabaõhuetendus „Vabaduse ohvrid“ 2005. aastal Koerus

FOTO: Ründo Mülts

80 AASTAT „MÄLUAUGU“ TÄITMIST

Vaali meeste kui omariikluse mõtte ohvrite mälestuseks püstitati 1935. aastal Koeru mälestusmärk, millel oli kirjas: „1905. aastal Eesti Vabariigi mõtte eest Koerus langenuile“. Johannes Raudsepalt tellitud graniidist pronkskuju sümboliseerib igatsetud vabadust ja soovi saavutada iseseisvus. Väinjärve vallavalitsuse ja Järva ajutise maakonnavalitsuse eestvõttel koguti ajaloosündmuse jäädvustamiseks vajaminev 1750 krooni. Mälestusmärgi pidulik avamine toimus 29. septembril 1935. Tuhandepealise rahvahulga saatel eemaldasid mälestusmärgilt katte peaministri asetäitja Kaarel Eenpalu ja Riigi Majandusnõukogu president August Jürman. Koeru püstitatud monumenti võib pidada kultuurilooliselt haruldaseks. Vaatamata aastakümneid kestnud nõukogude okupatsioonile, mil hävitati enamik omariikluse sümboleid, säilis Koeru monument kui Eesti iseolemise tahte järjepidevuse kandja. Harukordse juhuse tingis seik, et 1947. aastal raiuti mälestussambalt maha tekst „Eesti Vabariigi asutamise mõtte eest“. Nõnda jäid sambale ainult süütud ja punased kirjed „1905. aastal Koerus langenuile“. Kuigi 1970-ndatel tehti ametlik järelepärimine Koeru monumendi kohta, säilis Eesti Vabariigi ideele pühendatud ausammas puutumatuna. Originaaltekst taastati sambal Koeru vallavalitsuse tellimusel 1997. aastal.

Iseseisvuse taastanud Eesti Vabariigis on Vaali vabariigi meelespidamiseks püstitatud mälestuskive (1995 Vaali külas, 1997 Palso talus, 2012 Koeru kalmistul), tehtud vabaõhuetendusi (2000 Vaalis, 2005 ja 2008 Koerus), peetud konverentse (2000 Koerus, 2005 Päinurmes, 2012 Koerus, 2015 Päinurmes), korraldatud patrullvõistlusi (2005 Koigi ja Koeru vallas) ja lastelaagreid. Palso talu on külastanud mitmed riigitegelased eesotsas omaaegse peaministri Mart Laari ja praeguse Riigikogu esimehe Eiki Nestoriga. Vaali sündmusi on oma kõnedes maininud ka Eesti presidendid.

Käesoleva aastal möödub 110 aastat Eesti Vabariigi väljakuulutamisest Vaalis. Samas täitus septembris 80 aastat ajaloosündmuse mälestuse esmasest suuremast jäädvustamisest ehk Eesti Vabariigi mõtte eest langenutele pühendatud mälestusmärgi avamisest. Nende sündmustega seoses korraldati Järvamaal Päinurme koduloomuuseumi eestvõttel ajalookonverents. „Vaali Vabariik 110 – eesti omariikluse mõtte eellugu“ nime kandval üritusel oli keskse tähelepanu all Eesti omariikluse mõtte eellugu laiemalt. Tuntud ühiskonnategelased ja ajaloolased arutlesid teemal, kuidas ja mil määral leidis Eesti riigi loomise idee rahva seas poolehoidu enne omariikluse tegelikku väljakuulutamist 1918. aastal. Varasematel „Vaali vabariigiga“ seotud üritustel on välja käidud mitmeid olulisi üleskutseid. Kõlanud on ideed asutada omavalitsuste muuseum, avaldada poliitiku ja riigitegelase August Jürmani monograafia ning aidata kaasa Palso talu korrastamisele. Üks aastaid tagasi väljakäidud mõtetest sai tänavu teoks. Konverentsil esitleti 1905. aastal Vaalis toimunu otsese tunnistaja, Eesti agronoomi ja teeneka poliitiku August Jürmani elulooraamatut. Järge ootab aga Eesti omariikluse ajaloos tähtsat rolli mänginud „Vaali vabariigi staap“ – Palso talu. Minister August Jürmani poolt 1930-ndatel omanäoliseks taluhäärberiks rajatud hoone vajaks „mäluaugust väljatõstmist“ ehk säilitamist tulevastele põlvedele. Kuidas selleks riiklikke toetusvahendeid leida, võiks pakkuda mõtteainet perioodil, mil valmistume tähistama Eesti omariikluse 100 aasta juubelit.

TAASKASUTUSEST ENNE JA NÜÜD

— OLAVI PESTI —
SAAREMAA MUUSEUMI TEADUSDIREKTOR

Fotol on kujutatud üht Saaremaa muuseumi juubelinäitusel eksponeeritud omapärast eset – pastapliiatsite südamike taastäitmise aparaati, mida kasutati 1970.–80. aastatel Kingissepa teeninduskombinaadis Saare. Ma ei mäleta, kas ise selle masina teeneid kasutasin, küll aga jutte, et mõnikord kippus taastäidetud tuub pastat välja ajama. Meelsasti kasutasin aga analoogilist teenust – Tallinnas Viru värava kandis toimetatud välgumihklite täitmist: andsid kümme tühja tulemasinat ära ja said (vist) viis täidetut vastu. Kõik see viib mõttele, et isegi pimepunasel okupatsiooniajal leidus keskkonna massiivse reostamise taustal inimesi, kes juurutasid taaskasutust.

Nüüd on muidugi hoopis teised ajad, aga paljud peavad lõpmatu ja piiramatu majanduskasvu jutlustamise mantra foonil tänaseidki taaskasutuse entusiaste veidrikeks, mõnikord isegi „progressi“ takistajaiks. Sellised on näiteks inimesed, kes oma kogutud pakendeid konteinerisse viies viskavad ära ka transpordiks kasutatud täiesti uue kilekoti ja ostavad järgmisel päeval poest uue. (Mina – olemata ei „roheline“ ega eriline kooner – kasutan üht kilekotti sel eesmärgil vähemalt paarkümmend korda.) Absurdne on rahvusvaheliste hotellide ökoloogiline jalajälg, mille teenistujad – põhiliselt ilmselt suurema jootraha saamise lootuses – püüavad iga päev hulga puhtaid käterätikuid uutega asendada.

Tundub, et „rohelisi“ aktiviste ja (veel vähem) keskkonnaametnikke ja -ideoloogе sellised „pisiasjad“ üldjuhul ei huvita. Miks ma pean kodust ja me peame töö juurest pidevalt konteineritesse vedama sadade kilode kaupa paberipahna, mida meile vägisi tuuakse ja millesse peaaegu mitte kunagi peaaegu mitte keegi pilkugi ei heida? Miks ilmuvad näiteks Eesti populaarsed loodusajakirjad kõige keskkonnavaenulikumal paberil, mis pealegi jäledalt haiseb? Miks ei võeta midagi mõjuvat ette läänemaailma kuritegeliku pakendimajanduse korrastamiseks, mille puhul pakenditesse pandav ressurss on nende sisuga võrreldes ilmselgelt ebaproportsionaalselt suur?

Pastapliiatsite südamike taastäitmise aparaat
FOTO: Priit Kivi

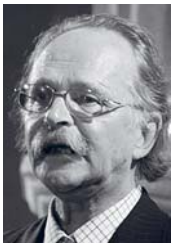

Olavi Pesti

Mulle on küll jäänud mulje, et suur osa keskkonna säilitamise ja looduse kaitsmise üle käivatest juttudest on üsna silmakirjalikud. Kas okste põletamine koduaias ja isegi puudega ahjukütmine on ikka tõsine probleem? Suurim oht Emakesele Maale on lakkamatu „majanduskasvu“ pidamine igasuguse ühiskonna arengu põhikriteeriumiks. Ometi avaldas Rooma Klubi oma raporti „Kasvu piirid“ juba 43 aastat tagasi...

INGE TEDER
8.1.1931– 9.8.2015

Austuse ja nukrusega saatsime augustis Niguliste muuseumi võlvide alt viimsele teele armastatud kunstiteadlasest kolleegi ja pikaaegse Eesti Kunstimuuseumi direktori Inge Tederi.

Tema elu oli aastakümneid muuseumimaailmaga seotud. Ta oli esimene eestlane, kes kuulus Rahvusvahelisse Muuseumide Nõukokku ICOM, ja uskus kodumaisegi kunsti ning muuseumivälja võimekusse.

Ta teadis, et muuseum suudab olla atraktiivne ja vajalik partner ühiskonna erinevatele liikmetele ning kõigile põlvkondadele. Tema osa on suur esimese muuseumiseaduse valmimisel ning ta mõistis märgata seoseid ja tunnetada väikerahva ja suurte süsteemide võimalikke kooslusi.

Eesti Kunstimuuseumi kollektiivis mäletatakse neid aegu, kui ta juhina vastutas nii sisutööde kui ka laiema maine eest. Ta oli kolleegidele sisendanud loomingulise otsiva vaimu prioriteetsust, samas ka vajalikku pieteeditunnet ja põhjalikkust kunstiga suhestumisel. Inge Teder oli korraga nii visionäär kui ka praktik.

Lõpetanud 1955. aastal Tartu ülikooli professor Voldemar Vaga igakülgse tunnustusega, jagas Ingegi tulevikus seda pühendumist ja kirglikku kunstihuvi alati ka noorematele.

Inge Teder oskas juhina tabada erinevate isiksuste tegevusväljade ning võimete ampluaad. Ta tundis eksimatult ära need, kes valmistusid saama pühendunud uurijateks, ja märkas neidki isikuomadusi, mis sobisid organisatoorse poolega ning suure vastutusega seotud valdkondade arendajatele. Kunstimuuseumis oli alati demokraatlik diskussioon võimalik ning keerulistele aegadele vaatamata toimus kümneid rahvusvahelisi projekte, pagulusse jäänud Eesti juurtega kunstnike loomingu esitlusi ning hulgaliselt noori ja koolilapsi harivaid loengusarju. Inget tundsid muuseumiinimeste kõrval ka kunstnikud, üliõpilased ja koolilapsed.

Inge Teder oli mitmele põlvkonnale kunstiteadlastele innustaja ning õpetaja. Ta koostas näituseid, kirjutas uurimistöid ja avaldas raamatuid koostöös erinevate institutsioonidega. Samuti oli ta väga hinnatud toimetaja.

Jääme alatiseks tänutundega meenutama unustamatut Inge Tederit, kes on andnud Eesti kunstiellu ja muuseumimaastikule meeletus mahus positiivseid ideid ja soosinud alati ausust. Aitüma selle kõige eest!

KUNSTNIK JA KLEIO. AJALUGU JA KUNST 19. SAJANDIL
Eesti Kunstimuuseumi Toimetised 5 [10] 2015
Eesti Kunstimuuseum – Kadrioru kunstimuuseum

Eesti Kunstimuuseumi Toimetiste juubelinumber käsitleb lähemalt 19. sajandil loodud konkreetsete ajaloosündmuste kunstilisi kujutisi kui tollase kunstikultuuri ning ajalooteadmiste ja -teadvuse uurimise allikaid. Kunstiajaloolaste ja ajaloolaste ühine lähenemine „ajaloopiltidele" annab võtme uurida religioossete, rahvuslike ja patriootiliste tunnete arengut visuaalsete allikate abil Baltimaades, aga ka Saksa ja Vene, samuti Leedu-Poola ja Skandinaavia kultuuriruumis. Kaheteistkümnes ajaloopilte ja nende tähendusi uurivas artiklis ning kahes ajaloopiltide restaureerimist-populariseerimist tutvustavas raportis võetakse vaatluse alla mitmetes Eesti ja välisriikide muuseumides ning mäluasutustes olevad ajaloopildid. Eesti, inglise ja saksa keeles. Koostaja Tiina-Mall Kreem, kujundajad Tuuli Aule (uuendatud makett, küljendus), Mari Kaljuste (baasmakett).

DRESDENI JA PETERBURI VAHEL. KUNSTNIKEST KAKSIKVENNAD VON KÜGELGENID
Eesti Kunstimuuseum – Kadrioru kunstimuuseum

Raamat kaasneb samanimelise näitusega Kadrioru kunstimuuseumis (24.10.2015–13.3.2016). Vennad Franz Gerhard (1772–1820) ja Karl Ferdinand (1772–1832) Kügelgen tõid Eesti- ja Liivimaa portreekunsti ja maastikumaali valgustusaja väärtused ning uue kunstilise taseme, kuid tõstsid siinmail ka kunstnikuameti staatust tervikuna. Käesolev näitus ja raamat keskenduvad vendade Kügelgenide sidemetele Eestiga, näidates neid pöördelise tähtsusega meistritena Balti kunstiloos. Eesti ja inglise keeles. Koostaja Kadi Polli, kujundaja Kätlin Tischler.

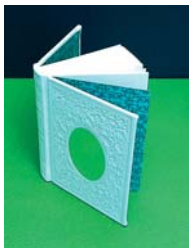

LAVATERI NÄORAAMAT. VALGUSTUSAJASTU PILK INIMESELE JA KUNSTILE
Eesti Kunstimuuseum – Mikkeli muuseum

Koostöös Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu baltika ja vanaraamatute säilitamise osakonnaga valminud raamat kaasneb samanimelise näitusega Mikkeli muuseumis (24.10.2015–26.3.2016) ning vahendab šveitsi valgustaja Johann Caspar Lavateri (1741–1801) mõtteid inimese ja loomade välimuse, iseloomu ja võimete vaheliste seoste kohta. Lavateri tuhandetele portreedele kui tõestusmaterjalile tuginev uurimus „Füsiognoomilisi fragmente inimesetundmise ja ligimesearmastuse edendamiseks" oli 18. sajandi teisel poolel ja 19. sajandi esimesel poolel bestseller. Menuteosest on ilmunud sadu uusväljaandeid, eesti keeles ilmuvad väljavõtted Lavateri fragmentaarsetest füsiognoomilistest uurimustest esmakordselt. Koostajad, kommenteerijad ja toimetajad Anu Allikvee ja Tiina-Mall Kreem, kujundaja Angelika Schneider.

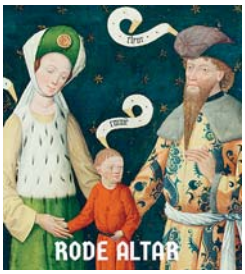

RODE ALTAR. TALLINNA NIGULISTE KIRIKU PEAALTARI RETAABEL
Eesti Kunstimuuseum – Niguliste muuseum

Eesti Kunstimuuseumi filiaalis Niguliste muuseumis asub üks uhkemaid ja paremini säilinud hiliskeskaegseid Põhja-Saksa altariretaableid kogu Euroopas. See telliti Lübecki meistri ja maalija Hermen Rode töökojast ning valmis aastatel 1478–1481. Rikkaliku pildimaterjaliga raamat annab ülevaate altariretaabli ajaloost ning tutvustab ja selgitab selle pildiprogrammi. Raamat esitab kappaltaril kujutatud pühakute lugusid, olles nii teose tähendusi avav käsiraamat kui kohalik pühakuleksikon. Eesti ja inglise keeles. Koostaja ja teksti autor Merike Kurisoo, kujundaja Tuuli Aule.

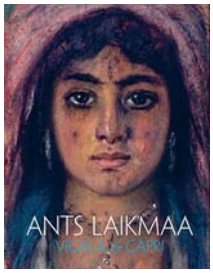

ANTS LAIKMAA. VIGALA JA CAPRI
Eesti Kunstimuuseum – Kumu kunstimuuseum

Mais 2016 möödub 150 aastat Ants Laikmaa sünnist. Raamat on saateks samanimelisele näitusele Kumu kunstimuuseumis 11.9.2015–17.2.2016. Üle pika aja on taas kord vaatluse all eesti kunsti teerajaja Ants Laikmaa (1866–1942) looming. Tuues alapealkirjas esile kaks paika: kunstniku sünnikoha Läänemaal, millega ta jäi seotuks kuni elu lõpuni, ja kauge Capri, kus kunstnik tundub olevat veetnud ühe kõige õnnelikuma ja produktiivsema perioodi oma arvukatel rännuteedel, määratleb näituse kuraator Liis Pählapuu oma kontseptsiooni fookusena Laikmaa isiksuse mitmetahulisuse. Raamat sisaldab ka rohkelt teoste reproduktsioone ja huvipakkuvat ajaloolist fotomaterjali. Eesti ja inglise keeles. Koostaja Liis Pählapuu, kujundaja Liina Siib.

UNISTUSTE RAADI. LIPHARTITE KUNSTIKOGU EESTIS
Eesti Rahva Muuseum

Tartu Ülikooli ja Eesti Rahva Muuseumi koostöös valminud rikkalikult illustreeritud raamat heidab pilgu Raadi kunstikogudele tervikuna, tuues välja Raadil asunud silmapaistvamad teosed, mis viidi Eestist välja ning kuuluvad tuntud kollektsioonidesse ja muuseumidele. Esmakordselt on kataloogis esitatud kõik 2015. aastal Eestis asuvad Raadi kogu maalid, graafikalehed ja tarbekunstiesemed, mille päritolu on tõendatav. Juhan Maiste annab põhjaliku ülevaate Raadi mõisa ehitusloost Euroopa kultuuriloo taustal ning Juta Keevallik kirjeldab esmakordselt viimase Raadi pärishärra Reinhold Karl von Lipharti tegevust kunstiajaloolasena. Piret Õunapuu vaatleb Eesti Rahva Muuseumi kunstikogu loomist ning selle eksponeerimist ERM näitusesaalides Raadi lossis. Vastutav toimetaja Inge Kukk, kujundaja Tiina Viirelaid.

EESTI RAHVARÕIVAD I–III
Eesti Rahva Muuseum

1981. aastal ilmus kirjastuselt Eesti Raamat Eesti Rahva Muuseumi kogude ja teadmiste põhjal koostatud koguteos „Eesti rahvarõivad I–III". Raamatu teksti kirjutas Aino Voolmaa ning muuseumi kogudest pärit umbes 500 foto kõrval sisaldas teos ka Melanie Kaarma joonistusi ja mustrilehti. Rahvarõivaste lõiked ja valmistamisõpetused koostas Mari Sumera. Nüüd on raamat Eesti Rahva Muuseumis täiendatud ja parandatud kujul uuesti välja antud. Eesti ja inglise keeles. Toimetaja Reet Piiri, kujundaja Piia Ruber.

KOERU MEES. RAHVARÕIVASTE VALMISTAMISE JUHEND
Eesti Rahva Muuseum

Juhendist leiab ajaloolise ülevaate Koeru kihelkonnas kantud meesterõivastest, fotosid originaalesemetest ja lõikeid ning juhatust, kuidas rahvarõivakostüümi valmistada. Autor Piia Rand, kujundaja Merike Tamm.

EESTI RAHVA MUUSEUMI AASTARAAMAT 58

Aastaraamatus on vaatluse all seljakotirändurid Austraalias, Soomes töötavad Eesti mehed, massirepressioonide komemoratsioon 21. sajandil, näituse „#Niisamalinnas" tegemine ning muutused komi jahimeeste maailmapildis, samuti saab ülevaate Eesti Rahva Muuseumi tegemistest 2014. aastal. Peatoimetaja Pille Runnel.

FERDINAND LEINBOCK
Vanavara kogumisretkedelt 12
Eesti Rahva Muuseum

Järjekordne kogumisretkede päevik toob lugejani Eesti Rahva Muuseumi töötaja ja hilisema direktori Ferdinand Leinbocki (a-st 1935 Linnus) ülestähendused Ruhnu välitöödelt 1924. aastast. Koostaja ja eessõna autor Piret Õunapuu, kujundaja Jana Reidla.

PEETER KUUTMA
Klassikud
Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum

„Klassikud" on Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumi personaalnäituste sari, mis toimub alates 2000. aastast, keskendudes eesti tarbekunsti ning disaini oluliselt mõjutanud ja kujundanud kunstnike ning disainerite tutvustamisele. Kataloog kaasneb näitusega „Klassikud. Peeter Kuutma" ning tutvustab Eesti tekstiiliajaloos ainulaadse positsiooniga tekstiilikunstniku Peeter Kuutma ligi poole sajandi jooksul kavandatud töid nii näitustele kui interjööridesse. Kunstniku loomingulist tausta avab mahukas intervjuu. Koostaja Helen Adamson, kujundaja Dénes Farkas.

VABAMÜÜRLUS, ARHITEKTUUR JA AJALOOLINE INTERJÖÖR
Uurimusi kunstist, tapeedist ja Pistohlkorside perekonnast 18. sajandist 20. sajandi alguseni
Tartu Linnamuuseum

Tartu Linnamuuseumi 20. aastaraamatu artiklid pärinevad valdavalt kunstiteadlaste sulest või haakuvad kunstiajalooga laiemas mõttes. Enamik neist on seotud linnamuuseumis aastatel 2014–2015 eksponeeritud näitustega „Kunst, arhitektuur, vabamüürlus. Rutikvere mõisa Pistohlkorsid" ja „Mängud tapeetidega". Artiklite autorid on Pistohlkorside näituse kuraatorid Anne Untera ja Epi Tohvri ning ajaloolistele tapeetidele pühendatud näituse kuraator Kadri Kallaste, lisaks nendele on vormistanud oma ettekanded artikliks tapeedinäitusega kaasnenud teaduspäeva esinejad (Ene Sarap, Heli Tuksam, Kurmo Konsa, Oliver Orro, Mart Siilivask, Sirje Sisask). Põnevat täiendust pakub Sven Lepa ülevaade aastatel 1855–1870 Tartus tegutsenud päevapiltnikest. Koostajad-toimetajad Marge Rennit ja Kadi Kähär-Peterson, kujundaja Peeter Paasmäe.

TÕNIS SAADOJA. ETÜÜDID KLAVERILE JA LÕUENDILE
Tartu Kunstimuuseum

Tõnis Saadoja isikunäitusega „Etüüdid klaverile ja lõuendile" (19.6.–30.8.2015) kaasnenud kataloog, mis sisaldab näitusel eksponeeritud maaliseeria tagamaid avavat teksti, intervjuud kunstnikuga ning illustreerivat pildimaterjali. Eesti ja inglise keeles. Koostajad Hanna-Liis Kont, Tõnis Saadoja, kujundaja AKU, fotode autor Stanislav Stepaško.

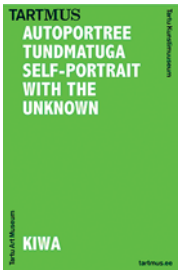

AUTOPORTREE TUNDMATUGA
Tartu Kunstimuuseum

Kataloog kaasneb Kiwa isikunäitusega „Autoportree tundmatuna" (4.9.–1.11.2015). Kakskeelne trükis sisaldab Kiwa autobiograafilist teksti kunstnikuks kujunemisest, subkultuurilistest noorteliikumistest 80. aastatest alates, meediaga manipuleerimisest ja paljust muust, ühtlasi Marika Agu koostatud „meedia gräffiti" bibliograafiat ning Kiwa kuvandiloome strateegiate analüüsi. Eesti ja inglise keeles. Koostajad Marika Agu, Kiwa, kujundaja Tuuli Aule.

PEIDETUD POOLELT
Tartu Kunstimuuseum
Kataloog kaasneb näitusega „Tartmusi kogu peidetud pool" (18.9.–8.11.2015). Väikeseformaadiline pildiraamat sisaldab detaile põnevatest leidudest, mida taieste tagaküljed võivad sisaldada. Eesti ja inglise keeles. Koostaja Nele Ambos, kujundaja Meelis Brikker.

TARTU KUNSTIMUUSEUM 75
Tartu Kunstimuuseum
Mahukas trükis annab ülevaate Tartu Kunstimuuseumi arengust 75 aasta jooksul. Peeter Talvistu teeb sissevaate muuseumi kui institutsiooni muutumistesse, Mare Joonsalu vaatab kunstikogu kujunemist ja kasvu, Tiiu Talvistu keskendub muuseumis toimunud näitustele ning Hanna-Liis Kont annab ülevaate graafilisest identiteedist ja muuseumi trükiste kujundusest aja jooksul. Trükis sisaldab rohkelt pilte Tartu Kunstimuuseumi arhiividest. Eesti ja inglise keeles. Toimetaja Tiiu Talvistu, kujundaja Mariana Hint.

MULGI RAHVARÕIVAD
Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia
Viljandi Muuseum
Kogumiku aluseks on Viljandi Muuseumi etnograafiakogu kuraator Tiina Jürgeni poolt muuseumi aastaraamatute tarbeks koostatud tekstid, mida on selle väljaande jaoks olulisel määral täiendatud. Suure töö on ära teinud VKA rahvusliku tekstiili eriala üliõpilased ja õppejõud, kes on õppetöö raames teemakohaseid illustratiivseid materjale läbi töötanud ja süstematiseerinud. Raamat koondab kõiki koostajatele teadaolevaid olulisemaid esemeid ja arhiivimaterjale Viljandi Muuseumi, Eesti Rahva Muuseumi, Eesti Ajaloomuuseumi, Pärnu Muuseumi, Valga Muuseumi, Läti Akadeemilise Raamatukogu, Peterburi Riikliku Vene Muuseumi ja Soome Rahvusmuuseumi kogudest.

Raamat jaotub ajalooliste kihelkondade põhjal neljaks suureks peatükiks. Rikkalik pildimaterjal esitleb detailselt nii vanu esemeid kui ka nende põhjal tänapäeval valmistatud rõivakomplekte. Lisaks on toodud välja piirkonnale omased lõikeskeemid ja mustrid, mis teevad raamatust väärtusliku allika käsitöösõpradele. Autor Tiina Jürgen, peatoimetaja Ave Matsin, kujundaja Kristjan Mändmaa.

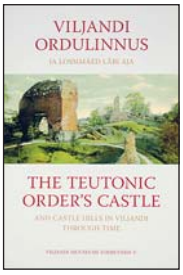

VILJANDI ORDULINNUS JA LOSSIMÄED LÄBI AJA
Viljandi Muuseumi Toimetised V
Viljandi Lossimäed koos ordulinnuse varemetega on äratanud huvi juba sajandeid, kuid nende sünnilugu ja saatus on täpsemalt teada vaid asjatundjatele. Käesolev raamat püüab seda lünka täita populaarteaduslike artiklite vahendusel, mis on rööbiti eesti ja inglise keeles. Arheoloog Heiki Valk annab ülevaate muinasaegsest Viljandist ja Arvi Haak tutvustab ordulinnuse väljakaevamistel saadud andmeid. Liivimaa keskaja uurija Juhan Kreem avardab lugeja teadmisi Saksa ordust ja Viljandi linnusest ning kunstiajaloolane Kaur Alttoa annab ordulinnuse arhitektuurse ülevaate. Raamatu lõpetab muuseumi teadusdirektor Ain-Andris Vislapuu koostatud ja rohkete fotodega ilmestatud ülevaade Lossimägedest kui puhkepiirkonnast ning seal aset leidnud sündmuste kronoloogia. Toimetaja Ain-Andris Vislapuu, kujundaja Kristjan Mändmaa.

SÕDA JA SÕJAJÄRGNE NARVA LINNAMAASTIKUS. UURIMUSI NARVA PIIRKONNA AJALOOST
Narva Muuseumi Toimetised 16
Käeolevas kogumikus analüüsib Ragnar Nurk Erik Dahlbergi Narva bastionide projekti ja selle võimalikke eeskujusid, Peeter Kaasik peatub Narva hävituspataljonil ja hilisemal töölispolgul, Andres Toode vaagib Narva hävingu erinevaid retseptsioone, Merike Ivask tutvustab isa Magnus Frey mälestusi Narva sõjavangilaagritest, arhitekt-restauraator Fredi Tomps jagab mälestusi kohtumistest Narvaga, Henry Kuningas tutvustab stalinistlikke utoopialinnade plaane põlevkivibasseinis ning Madis Tuuder stalinistlikku linnaehitust Narvas. Koostaja Merike Ivask, kujundaja Tarmo Käärik.

NARVA EESTI VABARIIGI 5-KROONISEL PANGATÄHEL
Narva Muuseum
Suveniirtrükis sisaldab Eesti Vabariigi viiekroonilist rahatähte ja selle lugu. Tutvustatakse rahatähe esiküljel kujutatud maletajat Paul Kerest ning tagumisel küljel vaadet sõjaeelsele Narva linnusele ja Ivangorodi kindlusele. Trükise keskele on paigaldatud viiekroonise pangatähe originaal. Numereeritud trükiseid on kokku 1100. Idee autor Andres Toode, kujundaja Agnes Ratas.

NARVA – KUNINGANNA KRISTIINA KROONIJUVEEL
Narva Muuseum
Üle 200 Narva Muuseumi kogust pärit foto ilmestavad Narva linna eripalgelisest minevikust jutustavat lugu. Kunagine rahvusvaheline kindlus-, sadama-, kaubandus- ja tööstuslinn on näinud Taani ja Saksa ordu, Rootsi, Venemaa ja Saksamaa vägesid. Barokiajastu Narva olnud ilusaimaid linnu, mida toonane Põhja-Euroopa tundis. Paraku tegid 1944. aasta märtsipommitamine ja hilisem uuslinna rajamine selle maatasa. Koostajad Merike Ivask ja Svetlana Andrejeva, kujundaja Andres Tali. Kirjastus Tänapäev.

PÄRNU PALLASLASED PAGULUSES – ERICH LEPS JA PAULINE ELFRIEDE LEPS-ESTAM
Pärnu Muuseum

Kataloog märgib Erich Lepsi ja Pauline Elfriede Leps-Estami mahukat ülevaatenäitust Pärnu Muuseumis (23.5.–20.9.2015). 1944. aastal Eestist lahkunud kunstnike paguluses valminud looming jõudis kodumaale 2014. aasta lõpul annetusena Ameerikast. Sõjaeelseid teoseid eksponeeriti Eesti Kunstimuuseumi, Tartu Kunstimuuseumi, Tallinna Linnamuuseumi kogudest ning erakogudest. Toimetaja Marian Kivila, kujundaja Indrek Aija.

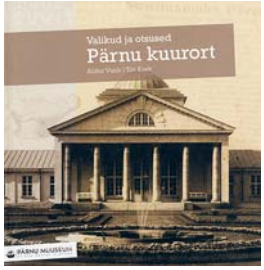

PÄRNU KUURORT. VALIKUD JA OTSUSED
Pärnu Muuseum

Pärnu ja kuurort on kokku kõlanud alates 19. sajandist, ometi tähistab tänaseks lahutamatuna tunduv sõnapaar Pärnu linna ühte noorematest majandusharudest. Et 19. ja 20. sajandist on säilinud varasemate aegadega võrreldes lausa külluslikult allikmaterjali, on otsestele allikatele toetudes taastatud ühe linnamajanduse haru kujunemise lugu. Juubelite puhul on kuurordi lugu tagasivaatena ja oleviku või tuleviku nägemusena ikka kirja pandud, terviklik akadeemiline käsitlus seni aga puudus. Autorid Aldur Vunk ja Tiit Kask, kujundaja Indrek Aija.

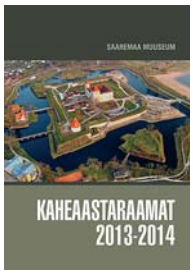

SAAREMAA MUUSEUM. KAHEAASTARAAMAT 2013–2014

Kuna 2015. aasta on nii Saaremaa Muuseumile kui ka Kuressaare kindlusele väga tähelepanuväärne – muuseum tähistab oma 150. sünnipäeva ning lõpule jõudis viis aastat kestnud väga mahukas kindluse konserveerimise ja restaureerimise projekt, siis on ka järjekorras kaheteistkümnes kaheaastaraamat mõnevõrra eriline. Enamik artikleid kajastab kas otsesemalt või kaudsemalt Kuressaare kindluse ajalugu ja restaureerimist, avaldatud on ka paar artiklit Kuressaare linna arhitektuuri ajaloost. Autoreiks on arhitektuuriajaloolased ja muinsuskaitsjad Tõnu Sepp, Jaan Tamm, Maris Mändel, Robert Treufeldt, Lilian Hansar ja Leele Välja ning kunstiajaloolane Anu Mänd. Atraktiivsust lisab väljaandele Maret Soorski 30 ülesvõtet sisaldav ja kommenteeriv kirjutis „Kuressaare linnus-kindlus läbi fotoobjektiivi". Koostajad Olavi Pesti ja Tõnu Sepp, kujundaja Ain Vares.

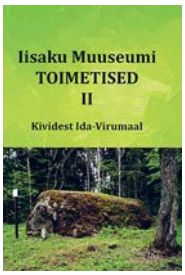

KIVIDEST IDA-VIRUMAAL
Iisaku Muuseumi Toimetised II

Iisaku Muuseumi 40. aastapäevaks ilmunud teos on pühendatud põhiliselt kividele. Rein Einasto ja Aat Sarve artikkel käsitleb Alutaguse paelasundi koostist ja erinevaid kihistuid. Kalle Suuroja tutvustab Ida-Virumaa kristalset aluskorda ja suuri rändpangaseid. Ida-Virumaa rändrahnude päritolust, kivimilisest koostisest ja suurematest kivihiidudest räägib Kalle ja Martin Suuroja artikkel. Vallo Reimaa püüab Alutaguse arheoloogiliste muististe ja loodusliku keskkonna võrdleva analüüsiga välja selgitada, kuidas kujundas maastik muistse inimese elutegevust. Anne Nurgamaa vaatleb, kuidas kajastuvad Ida-Virumaa kivid rahvapärimustes. Tiit Saare käsitleb kivide seost heraldikaga ja Mait Sepp annab ülevaate Ida-Virumaa mälestuskividest. Koostaja Anne Nurgamaa. Trükise väljaandmist toetas Virumaa pärimuskultuuri programm.

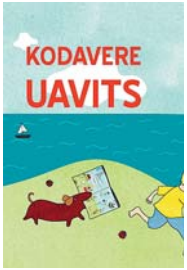

KODAVERE UAVITS
Liivi Muuseum

Kodavere murrakut kõneldakse Peipsi ääres ajaloolise Kodavere kihelkonna aladel, mis ulatub Omedu jõest põhjas Emajõe Suursooni lõunas. Murraku tuumikalaks olid ja on tänini kihelkonna põhjaosa külad. Praeguseks kasutavad *Kodavere kiält* igapäevaselt peamiselt vanemad inimesed ja sestap on seda tähtis tutvustada just kõige väiksematele lugejatele. Aabits toob meie ette ühelt poolt kõige esmasemad ja olulisemad sõnad, mis lapse elus ette tulevad, teisalt püüab edasi anda ümbruskonna eripära: maaelu ja kalapüük, vanad kombed ja ütlused. Sõnaseletused leiab väikesest sõnastikust aabitsa lõpus. Koostajad Mari Niitra, Eevi Treial, kunstnik Pusa.

MÕTLE MINULE SIIN VAENUVÄLJAL
Väike-Maarja Muuseum
Väike-Maarja Muuseumisõprade Selts

Teise maailmasõja ajast pärit unikaalne päevikumaterjal, kuhu nii Vene kui ka Saksa poolel võidelnud Kurt Eiskop (langes Porkuni lahingus 21.9.1944) on järjekindlalt ja kellaajaliselt üles tähendanud kogetud sõja igapäevaelu. Lugeja otsustada jääb, kas tänaseni käsikirjana säilinud materjal on eelkõige meie jaoks kirjutatud ajalooline dokument, eesti rahva koondportree või noore mehe igatsus oma kodu ja armastatu järele. Toimetaja Marju Metsman.

JUHAN KUKK – ISESEISVUSMÕTTE SÕNASTAJA. ARTIKLEID JA MÄLESTUSI
Konstantin Pätsi Muuseum

Oleme elanud sellel maal tuhandeid aastaid. Oma riigi rajamiseni jõudsime veidi vähem kui sada aastat tagasi. Juhan Kukk sõnastas meie riigi mõtte, kirjutades „Iseseisvuse manifesti" algteksti. Vabadussõja ajal pani ta aluse Eesti rahale. Vabariigi algaastatel oli Juhan Kukk Riigikogu esimees ja riigivanem – Eesti riigipea. Mees, kes rääkis vähe, aga tegi palju, andis asendamatu panuse Eesti demokraatliku majanduse ühe alustala – ühistegevuse

edendamisse. Riigi ühe kõige väljapaistvama rajajana oli Kukk stalinlikule Nõukogude impeeriumile talumatu – ta suri Põhja-Venemaa vangilaagris. Kogumikku on kirjutanud põhjalikke kajastusi Juhan Kuke elust ja tegevusest Heino Arumäe, Allan Liim, Ago Pajur, Indrek Paavle, Kalev Kukk, Leho Lõhmus, Vahur Mägi, Malle Loit jt. Koostaja Elle Lees, peatoimetaja Heino Arumäe, tegevtoimetaja Anne Velliste, kujundaja Rein Seppius. Kirjastus Aade.

MINU LOODUSHELI
Tartu Ülikooli loodusmuuseum, Eesti Loodusmuuseum

Tartu Ülikooli loodusmuuseumi ning Eesti Loodusmuuseumi koostöös on valminud mobiilirakendus ehk äpp „Minu loodusheli". Helivaatluste rakendus on mõeldud lindude, konnade, putukate ja teiste loomade häälte salvestamiseks välitingimustes. Äpp täidab ka vaatluspäeviku rolli: koos helifailiga salvestatakse vaatluse aeg ja koht, loomaliigi või -rühma nimetus ning vaatleja kommentaarid. Lisaks saab kuulata Eesti tavalisemate lindude, konnade ja rohutirtsuderitsikate hääli. Rakendus on ühendatud PlutoF andmepilvega ning kogutud vaatlusi saab kasutada teadustöös. „Minu loodusheli" kohta saab rohkem infot veebilehelt http://www.natmuseum.ut.ee/et/content/äpp-minu-loodusheli ja http://loodusmuuseum.ee/app.

THE RUBBISH COLLECTION

Susan Mossman
Science Museum, London

The innovative art installation *The Rubbish Collection*, by British artist Joshua Sofaer, was displayed in the Science Museum (London) in summer 2014. The project was arranged in two phases. In phase one, project staff, volunteers and museum visitors sorted and documented all the Science Museum's rubbish for 30 days. In phase two, the equivalent amounts of transformed materials produced from the rubbish were brought back into the Museum and displayed beside items retained from the rubbish. A surprising feature of the project were the many human stories that emerged from the rubbish.

Operational teams across the Science Museum participated and engaged with the project. Longer term, this has led to the Science Museum changing and improving its practices concerning waste management.

When we throw items away, whether it be food or old clothes, a letter or a broken pen, we no longer think about them. We throw things away because we want to forget them or because they have outlasted their life as useful to us. But that does not mean they cease to exist. Dealing with the vast quantities of waste from our modern lives is a major environmental and economic concern.

This is an important message, but engaging audiences with this topic – which is may be perceived as unpleasant, boring, and sometimes odiferous – can be quite a challenge. Artistic and creative responses can give a completely new perspective to topics that, at first glance, seem unpalatable or mundane.

RECOVERY OF CULTURAL HERITAGE – OBSERVATIONS MADE BY THE NATIONAL ARCHIVE

Liisi Taimre
National Archive of Estonia

One of the most important tasks of all memory institutions is to help people understand their cultural heritage and the context of its origins. Equally relevant task is to encourage visitors/users to come up with their personal interpretation. But how to initiate a dialogue between a museum and its visitors, and how to get feedback from people?

For that purpose the National Archive organised photography excursions in August 2015 in Tartu. The Archive also called for creating sound background to the Estonian feature film *Bear Hunt in Pärnumaa* (*Karujaht Pärnumaal*), originally a silent film. The selection of the very best soundtracks is available on the National Archive's Youtube channel. In the beginning of 2014 the National Archive initiated an Internet campaign *Help us to find Estonian boys in archives* – people were asked to complete the lists of conscripts and recruits. Thanks to many, there is now a growing data base of Estonians in the First World War.

DONATIONS PEOPLE MAKE AT THE REVERSE VENDING MACHINE ARE REVERSED INTO ENTERTAINMENT FOR CHILDREN

Kerttu-Liina Urke
Estonian Packaging Company

I help children is one of the biggest charity projects in Estonia – by pressing a special button, which is installed to almost 330 reverse vending machines in Estonia, you can donate your money for children. During the last four years 370 000 Euros have been gathered, this money is meant for offering children living in Estonia exciting visits to theatre and art exhibitions and joyful time with books.

In 2015 the Estonian Packaging Company started a cooperation project with the Estonian Art Museum – school children can attend to various educational programs for free. The project is introduced by **Liis Suuresaa**r, a marketing specialist at the Estonian Art Museum.

SCIENCE CAFÉ ON EUTHANASIA

Maarja Vaino
Anton Hansen Tammsaare Museum

On September 25, 2015 – the so-called Researchers' Night – a café night was held at the Tammsaare Museum in Kadriorg, Tallinn; the topic – euthanasia. Discussions on euthanasia have been held in Estonia before, especially in connection with terminally ill people and poor conditions in nursing homes; in some European countries (e.g. the Netherlands) euthanasia is connived at. The pros and cons for euthanasia, the legal and ethical issues were weighed up by intensive care doctor and lecturer Katrin Elmet, professor of criminology Jaan Ginter (University of Tartu) and the editor in chief of the Tallinn City Newspaper Tiina Kangro. The discussion was led by Maarja Vaino, director of the Tammsaare Museum.

THE SÄREV THEATRE-ROOM – DOORWAY TO THE MAGIC REALM OF THEATRE

Annely Voitka, Kirsten Simmo
Estonian Theatre and Music Museum

Särev Theatre-room re-opened its doors to the public on October 22, 2015. The apartment in Tallinn, Tina Street 23-13, was a long-time home for Anna and Andres Särev. Andres Särev (1902–1970) was actor, director and theatre director, Anna Särev (1900–1980) was actress and choir singer. The Museum organises regular poetry nights, educational programs and exhibitions.

THE BEST IN HERITAGE. REMARKS ON A CONFERENCE

Dagmar Ingi
The Estonian Open Air Museum

Inge Laurik-Teder
Estonian History Museum

Conference *The Best in Heritage* took place in Dubrovnik, Croatia in September 2015. The topic of the conference was *Projects of Influence* and it brought together people from 22 countries all around the world. Altogether 28 projects, which had found acknowledgement and wide social feedback, were presented to participants. Among them the *Coen Case* by the Westfries Museum in Hoorn, the Netherlands was voted the best. Visitors could pass a judgement on Jan Pietersz Coen, general governor of the Netherland's East Indian Company, who practised violence to create a monopoly of spice trade in East India in the 17th century – people were given a chance to decide whether he is worthy of having his statue erected on a town's central square.

Topics like overall incapability or unwillingness to intervene in the destruction of cultural heritage in Syria and other areas of war or terror, as well as global recession and underfunding cultural initiatives were also discussed at the conference. Participants called for ending alienation between museums and their audience, joining forces with local governments and cultural institutions, including local communities in museums' activities, having a say on acute social topics and attracting more private funding.

EXHIBITIONS AT THE NARVA MUSEUM FESTIVAL

Piret Õunapuu
Estonian National Museum

XVIII Estonian Museum Festival was held in Narva in September 2015, competition for the best museum exhibition has traditionally been a part of the festival. This year three exhibitions were presented to the competition: *Women from the Suvorov Street* by Foundation of Haapsalu and Läänemaa Museums; *European Literary Characters* by the Society of Estonian Writers' Museums; and *Typical individuals on graffiti and street art in Tartu in 1994–2014* by Tartu Art Museum. The *Women from the Suvorov Street* was granted the first prize for its wholeness, catchy idea, elegant design and substantial background research.

ACROSS THE RIVER AND OUT OF THE MUSEUM!

Marge Rennit
Tartu City Museum

In spring 2015 Tartu City Museum initiated a two-year communal project *Across the River* which draws attention to the historical Ülejõe district on the left bank of the river Emajõgi. The project brings together almost all aspects of museum work, activities take place mostly in the open air. In 2015 two exhibitions were created. Moving exhibition *The Lost Ülejõe* consists of seven roll-up stands with historical overview of the Ülejõe district. *Bellevue – a beautiful view*, compilation of historical photographs about the bridges across the Emajõgi, was exposed on the Kaarsild (Arch Bridge) from the end of June until September.

IT BREATHES, IT RINGS. HOW TO MAKE AN EXHIBITION ABOUT NATURE AND MUSIC

Tiia Mets

Eva-Liisa Orula
Natural History Museum of the University of Tartu

The exhibition *It breathes, it rings* came about in cooperation of the Estonian Theatre and Music Museum and the Natural History Museum of the University of Tartu and it is dedicated to the Year of Music 2015. The exhibition subject: connections between nature and music, similarities and differences between them. All exhibition stands are made of recyclable materials. The authors of the exhibition told about their work, and shared their knowledge about working with recyclable materials. More information about the exhibition on the Natural History Museum home page: www.natmuseum.ut.ee.

LOOKING BACK TO THE BYPASSED YEARS

Aimi Hollo, who recently celebrated her 70th birthday, has dedicated 34 years to the Friedrich Reinhold Kreutzwald Memorial Museum in Võru; she was museum's director for 20 years. She recalls her childhood and school years in Võru County, studying at the university, working as a teacher and, of course, fascinating and tense times at the Kreutzwald Memorial Museum.

SAAREMAA MUSEUM – 150

Olavi Pesti
Saaremaa Museum

In 2015 Estonia's oldest and at the moment the biggest county museum – Saaremaa Museum – celebrated its 150 anniversary. Saaremaa History Society (*Verein zur Kunde Oesels*) was established in Kuressaare in 1865. The museum has operated at the Kuressaare Castle for 90 years in a row. There is a permanent exhibition about the nature and history of Saaremaa, in addition to that there are several temporary expositions, also concerts, theatre plays and other events take place at the Castle. Extensive restoration work, funded by the European Union, was completed in autumn 2015. The Saaremaa Museum publishes the series of history books and biannual book.

THE REPUBLIC OF ESTONIA WAS BORN IN THE VAALI VILLAGE IN 1905

Ründo Mülts
Time Travel Center Wittenstein / Järvamaa Museum
Päinurme Local Museum

The concept of the Republic of Estonia was conceived in Järva County, not far from Koeru – some 20 kilometres – in the Vaali village, in the year 1905. Peasants of Vaali (Koeru parish, now Koigi parish) drafted a constitution of the republic of Estonia during the revolution of 1905. They established a voluntary military brigade and announced the independent revolutionary self-government – the Republic of Vaali. Leaders of this endeavour were executed on Christmas Eve 1905. In 1935 a memorial statue was erected in Koeru for those who died for the idea of creation the Republic of Estonia in 1905. This memorial is remarkable – it escaped the Soviet destruction and stayed intact to our days.

MARK SOOSAAR
Pärnu Uue Kunsti Muuseum
12. jaanuar 1946

HELJU ZAHHAROV
Eesti Meremuuseum
21. jaanuar 1951

VIRVE TUUBEL
Eesti Rahva Muuseum
21. jaanuar 1956

RAIT TALVOJA
Mahtra Talurahvamuuseum
24. jaanuar 1951

HELI ZINK
Pensionär, Elva Muuseumisõprade Klubi
1. veebruar 1946

ELLE LEES
Konstantin Pätsi Muuseum
11. veebruar 1936

TIINA SAKSAKULM
Konstantin Pätsi Muuseum
17. veebruar 1966

KERSTI KOLL
Adamson-Ericu muuseum
20. veebruar 1961

AILE KAASIK
Järvamaa muuseum
25. veebruar 1976

SULEV MÄEVÄLI
Tallinna Linnamuuseum
28. veebruar 1936

KAIRI KAELEP
Eesti Rahva Muuseum
4. märts 1971

REIN LAUR
Pensionär
7. märts 1941

LIISI SELG
Adamson-Ericu muuseum
12. märts 1981

MARJU LAGREKÜL
Pensionär
15. märts 1946

AIVI ROSS
Eesti Rahva Muuseum
16. märts 1956

MAIU LAANBERG
Eesti Kunstimuuseum
19. märts 1971

KATRIN TÕNISSON
Eesti Lastekirjanduse Keskus
20. märts 1981

MARIS MEUS
Tartu Ülikooli Muuseum
22. märts 1986

TIINA-MALL KREEM
Kadrioru kunstimuuseum
10. aprill 1971

HEIKI PÄRDI
SA Eesti Vabaõhumuuseum
22. aprill 1951

KATRIN MOORES
Eesti Kunstimuuseum
22. aprill 1976

MAARJA VAINO
A. H. Tammsaare muuseum
Kadriorus
24. aprill 1976

ANTS TAGEL
Majandusajaloo Muuseum
26. aprill 1951

ANTS VÄLIMÄE
Eesti Piimandusmuuseum
26. aprill 1966

PIRET KRUUSANDI
Eesti Kunstimuuseum
27. aprill 1956

MART HALDMA
Tartu Õllemuuseum
1. mai 1951

HELJU HENDRIKSON
Pensionär
4. mai 1936

AILI VESTER
SA Narva Muuseum
6. mai 1951

LEA SILLART
Tallinna Linnamuuseum
6. mai 1956

HANNES NAGEL
Eesti Tervishoiumuuseum
6. mai 1986

VALLO REIMAA
Jõhvi Muuseumi Selts
8. mai 1961

RIINE KALLAS
Harjumaa Muuseum
11. mai 1966

EPP ALATALU
13. mai 1966

KAARI SIEMER
Eesti Rahva Muuseum
15. mai 1976

TIIU KRAVTSEV
Riigiarhiiv
19. mai 1961

REET RANDOJA
Riigiarhiiv
19. mai 1981

MARGIT KILTER
Liivi Muuseum
20. mai 1961

TOOMAS PUNG
Pensionär
21. mai 1951

VIRVE ÕUNAPUU
Hageri muuseum
27. mai 1956

HERKI HELVES
Viljandi Muuseum
28. mai 1971

AILI MAASIK
Eesti Kunstimuuseum
1. juuni 1956

MATI KAAL
Tallinna Loomaaed
3. juuni 1946

SIRJE SÄÄR
Eesti Kunstimuuseum
8. juuni 1956

LOORE EHRLICH
Eesti Loodusmuuseum
9. juuni 1966

KALMER ALLIK
9. juuni 1971

REET MÄGI
Tartu Ülikooli loodusmuuseum
14. juuni 1966

ANNA-LIISA ÕISPUU
Saaremaa Muuseum
20. juuni 1981

KÄTLIN TISCHLER
Eesti Kunstimuuseum
21. juuni 1981

MERIKE TOOMAS
Tartu Linnamuuseum
22. juuni 1966

TÕNU PANI
Tartu Ülikooli loodusmuuseum
29. juuni 1956

ERM 13475 proov 1